

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1973

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Α.Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1974

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1973

ΤΟ ΕΡΓΟΝ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ 1973

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Α.Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ

ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1974

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία συνεχίζουσα καὶ κατὰ τὸ 1973 τὴν ἔθνικὴν καὶ μορφωτικὴν αὐτῆς δρᾶσιν ἐπραγματοποίησε, παρὰ τὰς συγχρόνους οἰκονομικὰς δυσκολίας, τὰς ἀκολουθοῦσας ἐργασίας:

1) Ἐνήργησε δι' ἐμπείρου ἀνασκαφικοῦ προσωπικοῦ ἐξ ὁμοτίμων καὶ ἐν ἐνεργείᾳ ἀρχαιολόγων καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἐφόρων καὶ ἐπιμελητῶν ἀρχαιοτήτων, δέκα ἑννέα ἐν ὅλῳ ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας: εἰς Ἀττικὴν, Βοιωτίαν, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν, Θράκην, Ἡπειρον, Πελοπόννησον, Κυκλάδας, Δωδεκάνησον καὶ Κρήτην, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεκαλύφθησαν σημαντικὰ εὐρήματα τῆς τε προϊστορικῆς, τῆς κλασικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς περιόδου, μεγάλως πλουτίσαντα τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην.

2) Περισυλλογὴν τυχαίων ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων διὰ τοῦ ἐφόρου καὶ ἐπιμελητῶν τῆς ἀρχαιολογικῆς περιφερείας Κρήτης.

3) Ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς τὴν φωτογράφησιν καὶ σχεδιάσιν βυζαντινῶν ναῶν τῆς Νάξου.

4) Ἐπελήφθη ἔργων ἀναστηλώσεως, συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀρχαίων μνημείων, ὡς καὶ συγκολλήσεως ἀγγείων καὶ εἰδωλίων, διὰ τε τοῦ μονίμου αὐτῆς προσωπικοῦ καὶ ἄλλων εἰδικῶν τεχνιτῶν.

5) Ἐνήργησε χάριν εὐκολωτέρας ἐκτελέσεως ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν τὴν ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου ἀγορὰν ἰδιωτικῶν ἀγρῶν εἰς Σέσκλον Θεσσαλίας, Φιλίππους Μακεδονίας καὶ εἰς Φουρνὶ Ἀρχαίων Κρήτης.

6) Συνέχισε καὶ ἐπεράτωσε τὴν ἐκτύπωσιν τῶν τακτικῶν αὐτῆς ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων, ἧτοι τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1971· ἐδημοσίευσε τὸ βιβλίον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀρ. Πασαδαίου, «Ὁ κεραμοπλαστικὸς διάκοσμος τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως» καὶ τὴν ἐναίσιμον διατριβὴν τῆς Ἀγγελικῆς Πιερίδου, «Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐν Κύπρῳ».

Προχωρεῖ ἐπίσης εἰς τὴν ἐκτύπωσιν α) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1973, β) τοῦ Λευκώματος ἐγχρῶμων Πινάκων καὶ Σχεδίων τῆς 6ης περιόδου τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου Θήρας τοῦ καθηγ. Σπ. Μαρινάτου, ἐκδιδομένου εἰς χωριστὰ τεύχη

έλληνιστί καί άγγλιστί, γ) τοῦ βου περι τῶν άνασκαφῶν Ἐκρωτηρίου Θήρας τεύχους, άγγλιστί καί έλληνιστί, «Thera VI» καί «Θήρα VI» άντιστοιχῶς καί δ) περατώνει όσονούπω τήν έκτύπωσιν τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγ. Ν. Πλάτωνος, «Ζάκρος. Τό νέον μινωικόν άνάκτορον».

Πλήν δέ τῶν νέων αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων αὐτῆς έπελήφθη ἡ Ἐταιρεία, κατὰ τό 1973, καί τῆς φωτομηχανικῆς άνατυπώσεως παλαιότερων έκδόσεων εἴτε αὐτῆς τῆς ίδίας, εἴτε άλλων συγγραμμάτων, ἤτοι: α) τῶν τριῶν τευχῶν Thera III, IV καί V τοῦ καθηγ. Σπ. Μαρινάτου, β) τῆς «Μοναστηριακῆς Ἐρχιτεκτονικῆς» τοῦ καθηγ. Ἄ. Κ. Ὀρλάνδου, παραχωρηθείσης εἰς τήν Ἐταιρείαν, γ) τοῦ έξαντληθέντος Α' τόμου τῆς «Ξυλοστέγου βασιλικῆς τῆς μεσογειακῆς λεκάνης» τοῦ καθηγ. Ἄ. Κ. Ὀρλάνδου.

7) Ἐπλούτισε τάς βιβλιοθήκας τῶν Μουσείων τοῦ Κράτους δια τῆς δωρεάν εἰς αὐτάς άποστολῆς πάντων τῶν δημοσιευμάτων της δεδεμένων.

8) Παρέσχεν οικονομικήν ενίσχυσιν εἰς έρευνητάς καί ύποτρόφους έπιμελητάς άρχαιοτήτων δι' εκπαιδευτικούς σκοπούς καί επίσκεψιν Μουσείων τῆς άλλοδαπῆς.

9) Ἐφιλοξένησε δωρεάν εἰς τόν ξενῶνα αὐτῆς Ἑλληνας έπιμελητάς άρχαιοτήτων καί ξένους σπουδαστάς ἡ έρευνητάς τῆς Ἀρχαιολογίας.

10) Παρεχώρησε δωρεάν τήν μεγάλην αίθουσαν διαλέξεων αὐτῆς εἰς κρατικῆς ύπηρεσίας χάριν διαλέξεων κοινῆς ώφελείας.

11) Ἐνήργησε σοβαράς έπισκευάς εἰς τά έπί τῆς λεωφόρου Συγγροῦ καταστήματα αὐτῆς.

Λεπτομερείας περι πάντων τῶν άνωτέρω στοιχείων βλέπει ό άναγνώστης εἰς τό τέλος τοῦ άνά χειῖρας τεύχους τοῦ Ἔργου.

A.K.O.

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντολή τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἡ σύνταξις τοῦ Ἔργου ύπενθυμίζει, ότι ό χαρακτήρ τῶν έν τῷ Ἔργῳ δημοσιευμένων εύρημάτων άνασκαφῶν εἶναι π ρ ο σ ω ρ ι ν ό ς, τοῦ οικείου άνασκαφέως έπιφυλασσομένου παντός δικαιώματος έπί τῆς περαιτέρω μελέτης καί όριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εύρημάτων του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Α Ν Α Σ Κ Α Φ Α Ι

1. ΜΟΣΧΑΤΟΝ

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀνέλαβεν ἐφέτος διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἰ. Παπαχριστοδοῦλου τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς ἐντὸς τοῦ κτήματος τῶν Ἀδελφῶν Μιχαλοδημητράκη, συνολικῆς ἐκτάσεως 87×82 μ., κειμένου οὐχὶ μακρὰν τοῦ σταθμοῦ Μοσχάτου τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς, εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Χρυσοστόμου Σμύρνης καὶ Θερμοπυλῶν.

Ἡ ἀνασκαφὴ εἶχε διεξαχθῆ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη διὰ κονδυλίων τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς μὲ ἀφορμὴν τὴν ἀνεύρεσιν μαρμαρίνου καθημένου ἀκεφάλου ἀγάλματος τῆς θεᾶς Κυβέλης, ὕψους 1.30 μ. Εἶχεν ὀδηγήσει εἰς τὴν ἀποκάλυψιν μικροῦ ναοῦ ἀπλοῦ σχήματος, διαστ. $\pm 3.75 \times 5$ μ., ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἰδρυμένον τὸ ἄγαλμα ἐπὶ μαρμαρίνου βάρθρου ὁμοῦ μετὰ μαρμαρίνου λέοντος, τοποθετημένου ἐπὶ ἰδιαιτέρου ὑψηλοῦ βάρθρου (εἰκ. 1). Τὸ ἄγαλμα, φυλασσόμενον εἰς τὸ Μουσεῖον Πειραιῶς, χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἡ ἰδιαιτέρα σημασία του ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀποτελεῖ κλασσικὴν ἐπανάληψιν τοῦ περιφήμου λατρευτικοῦ ἀγάλματος τοῦ μαθητοῦ τοῦ Φειδίου Ἀγορακρίτου, τοῦ ἰδρυμένου εἰς τὸ Μητροῶν τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν (εἰκ. 3). Ἡ ἀνασκαφὴ ὠδήγησεν ἐπίσης εἰς τὴν ἐπισήμανσιν περιβόλου τοῦ μικροῦ ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ εὐρίσκεται ἐν μέσῳ ἀρχαίου οἰκισμοῦ, κειμένου νοτίως καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ διαμέσου ἢ νοτίου Μακροῦ Τείχους καὶ ἀνήκοντος εἰς ἓνα ἐκ τῶν δήμων τοῦ ἀρχαίου Τετρακώμου. Μεταξὺ τῶν δήμων τοῦ κοινοῦ τούτου περιλαμβάνοντο, ὡς γνωστόν, ὁ Πειραιεὺς καὶ τὸ Φάληρον.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν εἶχεν ἡ ἀνεύρεσις κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν πολλῶν θραυσμάτων τοῦ ὑποστάντος πάλαι φθορᾶς λατρευτικοῦ συντάγματος, ὡς ἦσαν τὰ τεμάχια τοῦ λέοντος καὶ μέρος τῶν χειρῶν, τμήματα τοῦ θρόνου καὶ πιθανώτατα μέρος τῆς ἐνθέτου κεφαλῆς τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ ἐτέθη ἤδη ἐπὶ συστηματικῆς βάσεως

Ειχ. 1. Μοσχᾶτον. Ναός Κυβέλης, ὁρώμενος ἐξ Ἀνατολῶν.

Ειχ. 2. Μοσχᾶτον. Ἐποψὶς ἐκ ΝΑ. τοῦ ἀνασκαφέντος ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ χώρου.

διὰ τοῦ τετραγωνισμοῦ τοῦ παρουσιάζοντος τὸ κύριον ἐνδιαφέρον ΝΑ. τμήματος τοῦ κτήματος, ἐκτάσεως περίπου 40×30 μ. Κατὰ

Εἰκ. 3. Μοσχᾶτον. Ἄγαλμα Κυβέλης (Μουσεῖον Πειραιῶς).

τὴν παροῦσαν φάσιν ἠρευνήθη κυρίως ὁ χῶρος πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεκαλύφθησαν, ἐκτὸς μεταγενεστέρων κτισμάτων,

τοιχοι τῶν κλασσικῶν χρόνων (εἰκ. 2), εἷς τῶν ὁποίων ἀπετέλει πιθανῶς τὸν ἀρχικὸν βόρειον τοῖχον τοῦ περιβόλου καὶ διέρχεται ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ ἤδη κατὰ τὸ παρελθὸν εὐρεθέντος μεταγενεστέ-

Εἰκ. 4. Μοσχᾶτον. Βόρειος τοῖχος περιβόλου (:), ὁρώμενος ἐκ Δυσμῶν.

ρου ὁμοίου τοίχου (εἰκ. 4). Ἐνδιαφέρον εἶχεν ἡ ἀνεύρεσις ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως, ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, διεσκορπισμένων μαρμαρίνων θραυσμάτων, ὠρισμένα ἐκ τῶν ὁποίων ἀνήκουν εἰς τὸ ἄγαλμα. Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἔρευνα παρὰ τὸ ἀνατολικὸν ὄριον τοῦ κτήματος, ὅπου εἶχεν ἀποκαλυφθῆ λιθόστρωτον καὶ πιθανῶς ἕγνη ὁδοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, πρὸς ἐπισήμανσιν τοῦ μὴ εἰσέτι εὐρεθέντος δυτικοῦ τοίχου τοῦ περιβόλου.

2. ΤΑΝΑΓΡΑ

Τὸ 1973 ἐνηργήθη διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Θ. Σπυροπούλου ἡ ἔκτη κατὰ σειρὰν ἀνασκαφή εἰς τὰ μυκηναϊκὰ νεκροταφεῖα τῆς Τανάγρας. Ἀνεσκάφησαν δύο μικραὶ ομάδες τάφων, εἰς τὴν συνέχειαν τῶν ἀποκαλυφθέντων κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, εἰς τὴν θέσιν «Δένδρον». Οἱ ἐρευνηθέντες τάφοι τῆς πρώτης ομάδος εὐρίσκονται εἰς τὸ ΒΔ. πέρας τῆς ἐκεῖ κλιτύος, οἱ δὲ τῆς δευτέρας ομάδος εὐρίσκονται εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς καὶ ἐπὶ βραχῶδους ἐξάρματος.

Οἱ τάφοι τῆς πρώτης ομάδος χαρακτηρίζονται, γενικῶς, ἀπὸ πρόχειρον λάξευσιν καὶ σχετικὴν πενίαν εὐρημάτων, συγκρινόμενοι πρὸς τοὺς πλουσίους γενικῶς τάφους τοῦ νεκροταφείου. Ἡ διατήρησις των ὑπῆρξε γενικῶς μετρία, οἷα ὑπῆρξε καὶ ἡ τῶν εὐρημάτων. Οἱ τάφοι τῆς ομάδος αὐτῆς ἐχρονολογήθησαν ἐκ τῶν κτερισμάτων τῶν ταφῶν εἰς τοὺς ΥΕ IIIA καὶ ΥΕ IIIB χρόνους.

Καλυτέρας κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως ὑπῆρξαν οἱ τάφοι τῆς δευτέρας ομάδος. Ἀτυχῶς ὅμως ἀρκετοὶ ἐκ τῶν τάφων αὐτῶν εὐρέθησαν ταραγμένοι, χωρὶς, ἐν τούτοις, νὰ στεροῦνται εὐρημάτων, ἐνίοτε σπουδαιοτάτων. Γενικῶς οἱ τάφοι τῆς παρούσης ομάδος καὶ θέσεως, γνωστῆς καὶ ἐκ προηγούμενων ἀνασκαφῶν, περιέχουν τὰς περισσοτέρας καὶ καλυτέρας λάρνακας τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου.

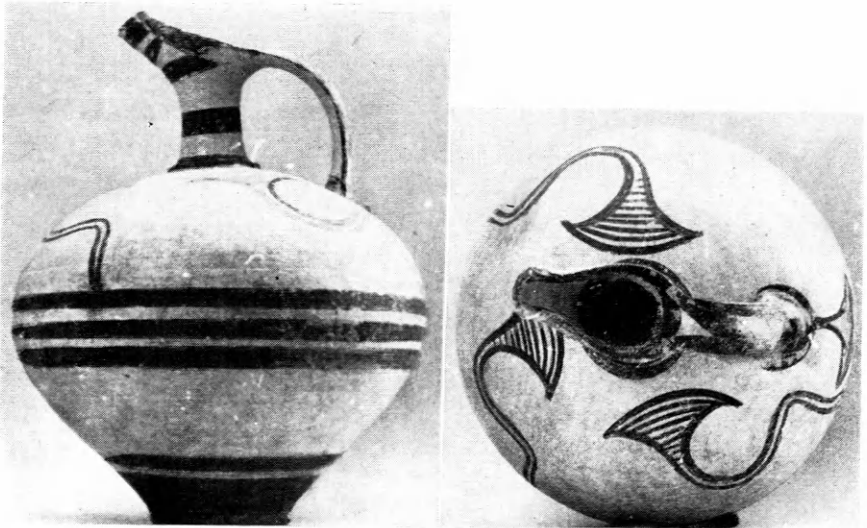
Πρόχους, προερχομένη ἐκ τοῦ τάφου 67 τῆς πρώτης ομάδος, παρουσιάζει πηλὸν ὑπέρυθρον, τοιχώματα λεπτά, καὶ ὄπτησιν καλήν. Τὸ ἀγγεῖον διακοσμεῖται μὲ ἐρυθροῦ χρώματος ταινίας εἰς τὴν λαβὴν, τὴν κοιλίαν καὶ τὴν βάσιν καὶ μὲ παπυροειδῆ εἰς τοὺς ὤμους (ΥΕ IIIA2 χρόνων) (εἰκ. 5).

Ἐκ τῶν τάφων 57, 60 καὶ 65 προῆλθον: κρατηρίσκος, δίωτος βαθὺς σκύφος καὶ ὑψίπους κύλιξ (εἰκ. 6, 7, 8). Σχήματα καὶ διακόσμησις ἀνήκουν εἰς τὴν ΥΕ IIIB περίοδον.

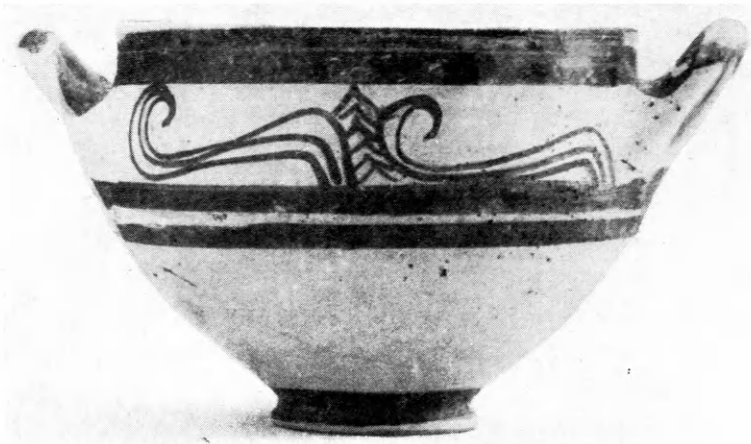
Ἐκ τοῦ τάφου 74, τῆς δευτέρας ομάδος, προέρχονται κολοβὸν χαλκοῦν μαχαίριον καὶ αἰχμὴ ἀκοντίου (ΥΕ IIIA χρόνων).

Ἐκ τῶν τάφων τῆς δευτέρας ομάδος συνελέγησαν πέντε, τοῦλάχιστον, γραπταὶ λάρνακες, ἅπασαι εἰς θραύσματα. Ὁ καθαρι-

σμός τῶν λαρνάκων αὐτῶν εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀρχὴν του καὶ δὲν θὰ ὀλοκληρωθῆ βεβαίως συντόμως, λόγῳ τεχνικῶν καὶ ἄλλων

Εἰκ. 5. Τάναγρα. Πρόχους ἐκ τοῦ τάφου 67 (δύο ὄψεις).

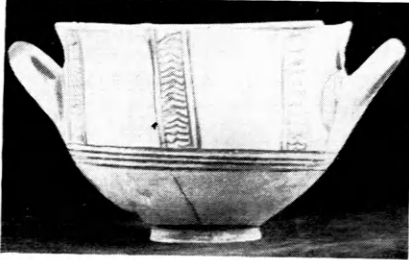

Εἰκ. 6. Τάναγρα. Κρατήρῖσκος ἐκ τοῦ τάφου 57.

προβλημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει. Πάντως τὰ θέματα τῶν ἀποκαλυφθεισῶν λαρνάκων εἶναι καὶ ἐφέτος διακοσμητικὰ καὶ εἰκονιστικά.

Ἐξ ἄλλου συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἀπο-

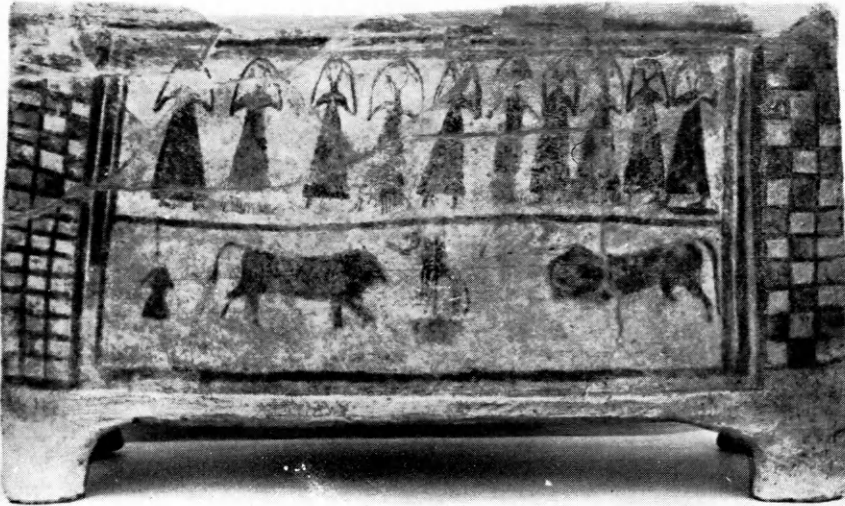
κατάστασις τῶν λαρνάκων τῆς προηγουμένης ἀνασκαφικῆς περιόδου. Μία τῶν λαρνάκων, εὑρεθεῖσα εἰς τὸν τάφον 16 τοῦ ἰδίου νεκροταφείου, ἔχει τοὺς πόδας διακεκοσμημένους μετὰ τὸ γνωστὸν

Εἰκ. 7. Τάναγρα. Σκύφος ἐκ τοῦ τάφου 60.

Εἰκ. 8. Τάναγρα. Κύλιξ ἐκ τοῦ τάφου 65.

Εἰκ. 9. Τάναγρα. Λάρναξ ἐκ τοῦ τάφου 16.

ἀβακωτὸν κόσμημα. Ἡ μακρὰ τῆς πλευρᾶ φέρει δύο ζυφόρους. Ἡ ἄνω φέρει δέκα γυναικείας μορφὰς μετὰ ἐρυθρὸν καὶ μέλαν χρωμα. Ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν μετέχει εἰς τὰς ἐπικηδείους τελετουργ-

γίας, βηματίζων ἢ ὀρχούμενος καὶ ἄδων. Εἰς τὴν κάτω ζωφόρον ὑπάρχουν δύο ἀντωποὶ ταῦροι ἐκατέρωθεν ἀνθεμωτοῦ κοσμήματος. Ὅπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ ταύρου διακρίνεται ἀνδρική(;) μορφή με βραχὺν χιτῶνα, ὀδηγοῦσα ἴσως τὸν ταῦρον (εἰκ. 9).

Ἄλλης λάρνακος, ἐκ τοῦ τάφου 35, ἡ μακρὰ πλευρὰ παριστᾷ τρεῖς γυναῖκας κοσμούσας τὴν ἀριστερὰν μετόπην καὶ μίαν τὴν δεξιάν. Ἡ στάσις τῶν γυναικῶν καὶ αἱ χειρονομίαι των εἶναι γνωσταὶ ἀπὸ τὸ θεματολόγιον τῶν γραπτῶν λαρνακῶν τῆς Τανάγρας.

Τέλος ἄλλης λάρνακος, ἐκ τοῦ τάφου 36, ἡ μακρὰ πλευρὰ διακοσμεῖται με ἐσχηματοποιημένα φυτὰ ἐρυθροῦ καὶ μαύρου χρώματος.

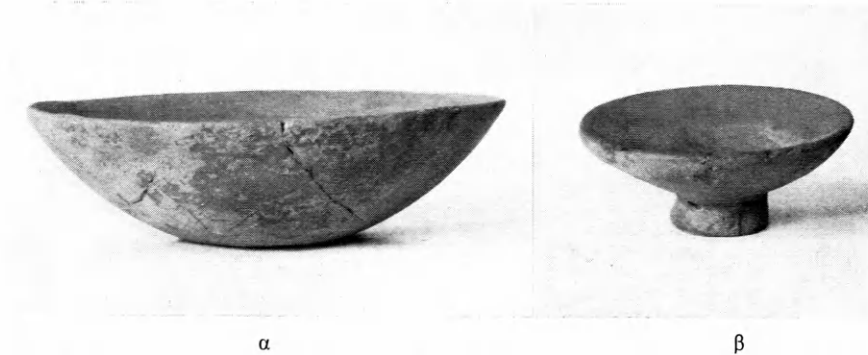
Εἰς τὸ δεξιὸν τῆς ἄκρον διακρίνεται τὸ ἥμισυ πλοίου, κινουμένου ἐντὸς πυκνῆς βλαστήσεως. Ὁ συμβολικὸς καὶ μεταφορικὸς χαρακτήρ τῆς παραστάσεως, ἀναγομένης εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν μεταθανάτιον τύχην τοῦ νεκροῦ, εἶναι προφανῆς καὶ ἄκρως διδακτικὸς.

3. ΣΕΣΚΛΟΝ

Περιορισμέναι σχετικῶς ὑπῆρξαν κατὰ τὸ 1973 αἱ ἐν Σέσκλῳ διὰ τοῦ καθηγ. Δημήτρ. Θεοχάρη ἐνεργηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, λόγῳ ἀπροβλέπτων ἄλλων δυσχερειῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπασχολήσεως τοῦ γράφοντος κατὰ τὸ θέρος εἰς ἄλλην ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνασκαφήν, ἐφ' ἑτέρου δ' ἐκ τῆς ἀνάγκης παρακολουθήσεως ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῶν συνεχιζομένων ἐργασιῶν διαμορφώσεως τοῦ ὅλου περὶ τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Σέσκλου χώρου.

Τὸν κύριον τομέα τῶν ἀνασκαφῶν ἀπετέλεσε τάφος ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως καὶ εἰς ἀπόστασιν 60 περίπου μ. πρὸς τὰ ΝΔ. αὐτῆς, διαστάσεων δὲ 8 × 7.50 μ., ὅπου καὶ πέρυσιν εἶχε διενεργηθῆ δοκιμαστικὴ σκαφή. Αἱ ἐπιχώσεις ἀνῆκον καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὴν ἀρχαιότεραν Νεολιθικὴν καὶ κυρίως εἰς τὴν φάσιν τοῦ λεγομένου «Προ-Σέσκλου», ἐν μέρει ὅμως καὶ εἰς προγενεστέρας. Τὰ στρώματα, ὡς ἐδείχθη σαφέστερον εἰς τὴν τομὴν, εἶχον ἰσχυρὰν κλίσιν πρὸς τὰ κάτω καὶ περὶ τὸ μέσον περίπου, ἡ κλίσις δὲ αὕτη ὠφείλετο εἰς μέγα ὄρυγμα, ὅπερ εἶχεν ἤδη ἐρευνηθῆ κεχωρισμένως κατὰ τὴν περυσινὴν περίοδον.

1. Τὰ γενόμενα εὐρήματα ἦσαν ἀφθονα καὶ ἐνδιαφέροντα, ἰδίως ἡ κεραμεικὴ, καθ' ὅλοκληρίαν σχεδὸν μονόχρωμος· τὸ ἐπικρατοῦν χρῶμα τῆς ἐπιφανείας εἶναι τὸ ἐρυθρωπὸν κεραμόχρουν, ἐκ τῶν σχημάτων δὲ τὸ συνηθέστερον ὁ ἀνοιχτὸς σκύφος μὲ παχύτερα ἢ λεπτὰ τοιχώματα, ἄνευ βάσεως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλ' ἐνίοτε

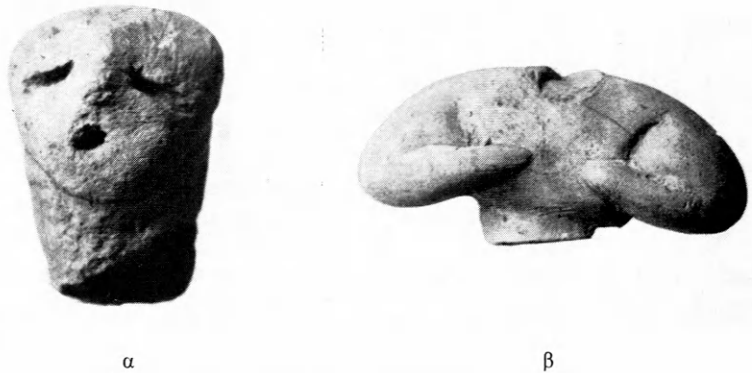
Εἰκ. 10. Σέσκλον. Πήλινα μονόχρωμα ἀγγεῖα τῆς ἀρχαιότερας Νεολιθικῆς. α. Ἐρυθρὸς μονόχρωμος σκύφος ἄνευ βάσεως. β. Σκύφος μετὰ βάσεως.

καὶ μετὰ βάσεως. Δείγματος χάριν εἰκονίζονται δύο συμπληρωθέντα ἐρυθρὰ μονόχρωμα ἀγγεῖα (εἰκ. 10 α - β). Ἄλλοι σκύφοι καὶ δοχεῖα στενόλαιμα ἦσαν κατασκευασμένα ἐκ πηλοῦ ἀκαθάρτου μᾶλλον, εἶχον δὲ παχύτερα τοιχώματα καὶ ἀσφαλῶς ἦσαν σκευὴ καθημερινῆς χρήσεως. Ἐλάχιστα (3 - 4) ἦσαν τὰ τεμάχια γραπτῶν ἀγγείων, ἐξ αὐτῶν δὲ μόνον τοῦ ἐνὸς εἶναι δυνατὴ πειστικὴ ἀναπαράστασις τοῦ σχήματος (σκύφος). Γενικῶς εἰπεῖν ἡ κεραμεικὴ τοῦ στρώματος δὲν παρουσιάζει ἀξιολόγους διαφορὰς, συγκρινομένη πρὸς τὴν ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἐκ στρωμάτων τῆς αὐτῆς φάσεως προερχομένην· μὲ τὸ νέον ὅμως ἀφθονον καὶ στρωματογραφημένον ὕλικόν παρέχονται εὐρύτεραι δυνατότητες συγκριτικῆς σπουδῆς. Καὶ ἐκ τῆς γενομένης μελέτης τοῦ ὕλικου προκύπτει, ὅτι ἐν Σέσκλῳ τοῦλάχιστον ὑφίσταται μία καθαρὰ καὶ σαφῶς κεχωρισμένη ἐνδιάμεσος κεραμεικὴ φάσις, προγενεστέρα τοῦ κλασσικοῦ «Πολιτισμοῦ τοῦ Σέσκλου», μ ο ν ό χ ρ ω μ ο ς κατ' οὐσίαν, χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐκλειψίς τῆς γραπτῆς κεραμεικῆς τοῦ λεγομένου «Πρωτο-Σέσκλου». Κατὰ τὴν φάσιν αὐτὴν συνεχίζεται τεχνικῶς ἡ παράδοσις τῆς

ἀρχαιότερας Νεολιθικῆς καὶ προετοιμάζονται αἱ νέαι μορφαὶ τῆς ἐπομένης περιόδου.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς κεραμεικῆς ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἀφθονος παρουσία ἀρυτήρων, καθὼς καὶ «πηνίων» (κατὰ κανόνα ἀτρήτων) καὶ ἡ σχετικὴ σπάνις πεσσῶν σφενδονῶν, ὡς καὶ «τραπεζῶν» (μόνον μικρὰ τεμάχια).

2. Σχετικῶς ἀφθονα εὐρέθησαν καὶ ἐφέτος πῆλινα εἰδώλια· ἐξ αὐτῶν τρία μόνον ἦσαν ἄρτια, τὰ δὲ λοιπὰ (ἐν συνόλῳ κατεμε-

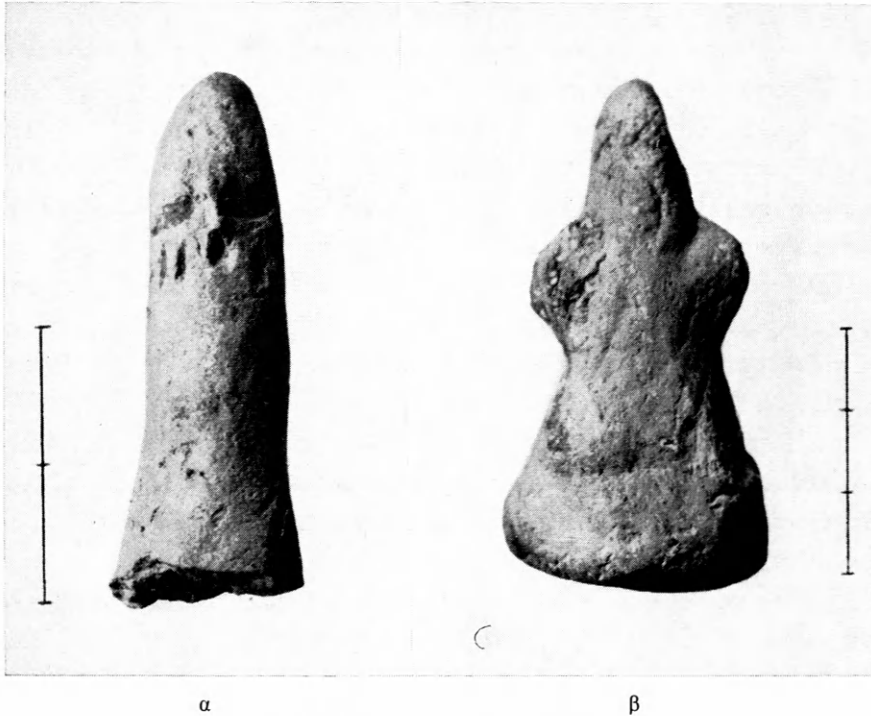

Εἰκ. 11. Σέσκλον. Πῆλινα νεολιθικὰ εἰδώλια.

τρήθησαν καὶ κατεγράφησαν εἰς τὸ ἀνασκαφικὸν εὐρετήριον 18 τεμάχια) ἔλλιπῆ ἢ ἀπλᾶ τεμάχια. Κατὰ κανόνα σχεδὸν πρόκειται περὶ σχηματικῶν παραστάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος (ἐν ἡ δὺο μόνον ἦσαν τὰ εἰδώλια ζώων)· ἐν ὅμως, ἀτυχῶς λίαν ἔλλιπὲς παράδειγμα, ἐκ καθαρωτάτου ἀνοικτοῦ κιτρίνου πηλοῦ (εἰκ. 11β) παρουσιάζει ὄχι μόνον τὴν φυσιοκρατικὴν διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πλαστικὴν δύνάμιν καὶ χάριν τῶν εἰδωλίων τοῦ «Πρωτο-Σέσκλου». Ὁ τύπος εἶναι γνωστὸς ἀπὸ μακροῦ (πρβ. Χρ. Τσουνταν, Δ - Σ, πίν. 29, ἀρ. 1 καὶ 3), βεβαιωμένη δ' ἐπίσης εἶναι ἡ μακρὰ διάρκειά του. Τὸ πλάτος τοῦ εἰκονιζομένου τεμαχίου εἶναι μόλις 0.05 μ. Πολὺ κατώτερον ποιοτικῶς καὶ πλαστικῶς εἶναι ἄλλο τεμάχιον ἐξ ἀνοικτοῦ πάλιν πηλοῦ, ἀνήκον πι-

θανῶς εἰς ἀνδρικήν καθημένην μορφήν. Ἀξιοσημείωτος ἐξ ἄλλου διὰ τὴν ἀπλότητα εἶναι καὶ ἡ εἰκονιζομένη (εἰκ. 11α) μικρά (ὑψ. 0.023 μ.) κεφαλή.

Ἄλλη κεφαλή πηλίνου εἰδωλίου, συμφυῆς μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ λαιμοῦ (εἰκ. 12α), ἔχει ὕψος 0.038 μ. Δι' ἐντυπώσεων δηλοῦνται σα-

Εἰκ. 12. Σέσκλον. Σχηματικά νεολιθικά εἰδώλια.

φῶς οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ στόμα καὶ διὰ μικρῶν ἐντύπων γραμμῶν χαράσσονται αἱ παρειαί. Τὸν αὐτὸν περίπου τύπον κεφαλῆς, χωρὶς ὅμως ὑψηλὸν λαιμόν, ἔχει τὸ ἐν εἰκ. 12β σχηματικὸν εἰδῶλιον γυναικός, ὕψους 0.06 μ., ἐκ πηλοῦ ἀκαθάρτου, ἄρτιον σχεδόν, πλὴν τῶν καθειμένων χειρῶν, αἵτινες ἀρχῆθεν ἴσως ἐξέπεσαν. Ἄλλο παράδειγμα τοῦ αὐτοῦ βασικῶς τύπου εἶναι ἔτι σχηματικώτερον, δηλαδὴ σχεδόν κωνοειδές, μετὰ τὴν ρῖνα μόλις δηλουμένην καὶ δύο ἐπιπολαίας ἐγχαράξεις εἰς τὴν θέσιν τῶν ὀφθαλμῶν.

Τέλος, ἕτερον ἀνήκει εἰς τὸν λεγόμενον «ἀπιόσχημον» τύπον

(Milojčić), ὅστις ἐν Σέσκλω εἶναι σχετικῶς σπάνιος καὶ ὅπως δὴποτε δὲν εἶναι ὁ χαρακτηριστικὸς τῆς φάσεως τοῦ «Προ-Σέσκλου». Ἐκ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς τοῦλάχιστον ἐδείχθη, ὅτι εἰς τὴν εἰδωλοπλαστικὴν ἔχομεν πολυτυπίαν, τὸ πόρισμα δὲ τοῦτο τονίζει ἔτι μᾶλλον τὸν μεταβατικὸν χαρακτῆρα τῆς φάσεως.

Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῇ εἰδώλιον ζώου, φέρον ἐν τῷ μέσῳ τρῆμα πρὸς ἀνάρτησιν, ἀκέφαλον ὅμως.

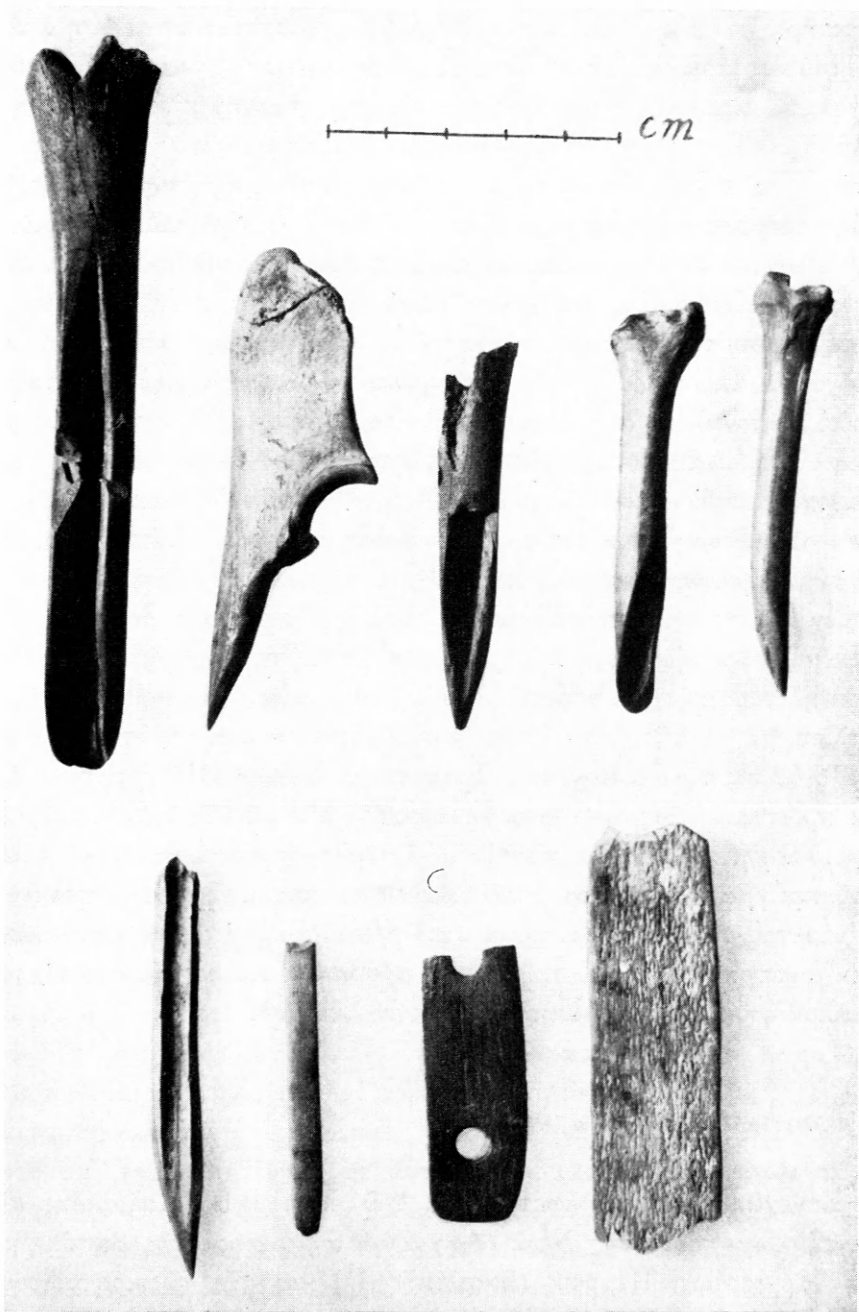
3. Ἐκ τῶν διαφόρων μικρῶν εὐρημάτων ἀξιολογώτερα εἶναι τὰ ὀστῆνα καὶ λίθινα ἐργαλεῖα καθὼς καὶ αἱ λεπίδες πυρίτου καὶ ὀψιανοῦ. Τὰ ὀστῆνα (εἰκ. 13) εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὀπεῖς διαφόρων μεγεθῶν, κατὰ κανόνα ἐστιλβωμένοι, συνήθως δὲ ἐξ αὐλοειδῶν ὀστῶν αἰγοπροβάτων κατεσκευασμένοι. Πολὺ ὀλίγα παραδείγματα σπαθίδων (spatulae) εὐρέθησαν.

Ὀλίγα σχετικῶς ἦσαν καὶ αἱ λίθινα ἀξίνα καὶ σμιλλαι, αἱ λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ πυρίτου, ἔτι δὲ σπανιώτεραι αἱ φολίδες καὶ αἱ λεπίδες δρεπάνων. Πρέπει νὰ προστεθοῦν τέλος ἐν ἧ δύο λίθινα περίαπτα (;).

4. Ἐξαιρετικῶς ἄφθονα ὀστᾶ ζῶων εὐρέθησαν καὶ ἐφέτος, αὐξηθέντος οὕτω τοῦ ὀγκώδους ὀστεολογικοῦ ὕλικου, ὅπερ ἔχει συγκεντρωθῆ καὶ ταξινομηθῆ κατὰ στρώματα ἐκ τῶν τελευταίων ἐν Σέσκλω ἀνασκαφῶν.

Μέρος τοῦ ὕλικου αὐτοῦ (καὶ συγκεκριμένως τῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου τοῦ 1972), συνιστάμενον ἐκ πλέον τῶν 2.000 ὀστῶν καὶ τεμαχίων ὀστῶν, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ ἐξετάσῃ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν, ὁ εἰδικὸς παλαιολογὸς τοῦ Πανεπιστημίου Los Angeles τῆς Καλιφορνίας Charles A. Schwartz. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ προσωρινοῦ πορίσματος τῆς μελέτης ἔχουν ὡς ἐξῆς: Ἐταυτίσθη τὸ 23% περίπου τοῦ ὕλικου. Τὰ ἐξήμερωμένα εἶδη ἐπικρατοῦν πλήρως, μὲ ποσοστὸν 91.6%. Μεταξὺ αὐτῶν συχνότατα εἶναι τὰ αἰγοειδῆ (πρόβατον καὶ αἰξ) μὲ ποσοστὸν 62.7%, ἔπονται δὲ οἱ χοῖροι (ποσοστὸν 19.2%) καὶ οἱ βόες (10.2%), ἐνῶ ἐλάχιστον εἶναι τὸ ποσοστὸν τοῦ κυνός (0.2%).

Ἐκ τῶν ἀγρίων εἰδῶν ἀξιόλογον εἶναι τὸ ποσοστὸν τῶν ἐλαφοειδῶν (4.1%), ἐνῶ ἀσήμαντον φαίνεται τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀγριοχοίρου (0.6%).

Ειγ. 13. Σέσκιον. Ὀστέινα ἐργαλεῖα τῆς ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς.

Τὰ ἀνωτέρω ἐνδεικτικὰ ποσοστὰ ἔχουν φυσικά προσωρινὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν δύνανται νὰ στηρίξουν ὀριστικὰ συμπεράσματα ἐν τούτοις ἀρκοῦν διὰ νὰ ὑπογραμμίσουν πόσον ἐνδιαφέροντα πορίσματα πρέπει νὰ ἀναμένωμεν ἐκ τῆς συστηματικῆς μελέτης τοῦ ὅλου ὀστεολογικοῦ ὕλικου τῶν ἀνασκαφῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν. Ἐλλεῖπει ἄλλων στοιχείων (ἀνάλυσις κόκκων γύρεως κλπ.), τὰ πορίσματα αὐτὰ θὰ συμβάλουν μεγάλως εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ περιβάλλοντος καὶ τοῦ κλίματος τοῦ Σέσκλου τῶν νεολιθικῶν χρόνων.

5. Ἀξιόλογα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα δὲν ἐσημειώθησαν ἐντὸς τοῦ κυρίου τομέως τῶν ἀνασκαφῶν, παρετηρήθησαν ὅμως πρὸς τὸ νότιον ἄκρον τρεῖς ὀπαὶ δοκῶν, ὑποδηλοῦσαι πιθανώτατα πασσαλόπηκτον οἶκημα ἢ ἄλλην βοθηθικοῦ χαρακτῆρος κατασκευὴν. Εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς τάφρου πλησίον σειρᾶς λίθων εὐρέθη τεμάχιον σιαγόνος ἀνθρώπου, ὁμοῦ μετὰ ὀστέων ζώων καὶ ἄλλων ἀπορριμμάτων, ἀποκλειόντων τὴν ἐκδοχὴν ταφῆς. Ἀντιθέτως, εἰς ταφὴν ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἀποδοθῆ τεμάχιον παιδικοῦ κρανίου, εὐρεθὲν ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, κατὰ τὴν διάρκειαν δοκιμῆς διὰ τὴν μελέτην τῆς στρωματογραφίας εἰς σημεῖον τῆς νοτίας ἀποτόμου κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ κρανίον ἔκειτο κάτωθι τοῦ θεμελίου τοίχου τῆς μέσης Νεολιθικῆς (πιθανώτατα τοῦ τοίχου ὑπ' ἀριθ. 42 εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Τσουντα, Δ-Σ, πίν. III), φαίνεται δὲ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀδύνατον νὰ ἔφθασεν εἰς αὐτὸ τὸ βάθος ὄρυγμα ταφῆς τῆς Χαλκοκρατίας. Ἀτυχῶς, περαιτέρω διερεύνησις τοῦ πράγματος δὲν ἦτο δυνατὴ, ἀνευ καταστροφῆς τοῦ ὑπερκειμένου τοίχου, τοῦτο δὲ πάλιν ἀνεβλήθη διὰ τὴν ἐπομένην ἀνασκαφικὴν περίοδον. Οὕτω παραμένει πρόβλημα πρὸς ἐπίλυσιν εἰς τὸ μέλλον ἢ ὑπαρξίς νεολιθικῆς ταφῆς ἐν Σέσκλω.

4. ΦΘΙΩΤΙΑΔΕΣ ΘΗΒΑΙ (Νέα Ἀγχιάλος)

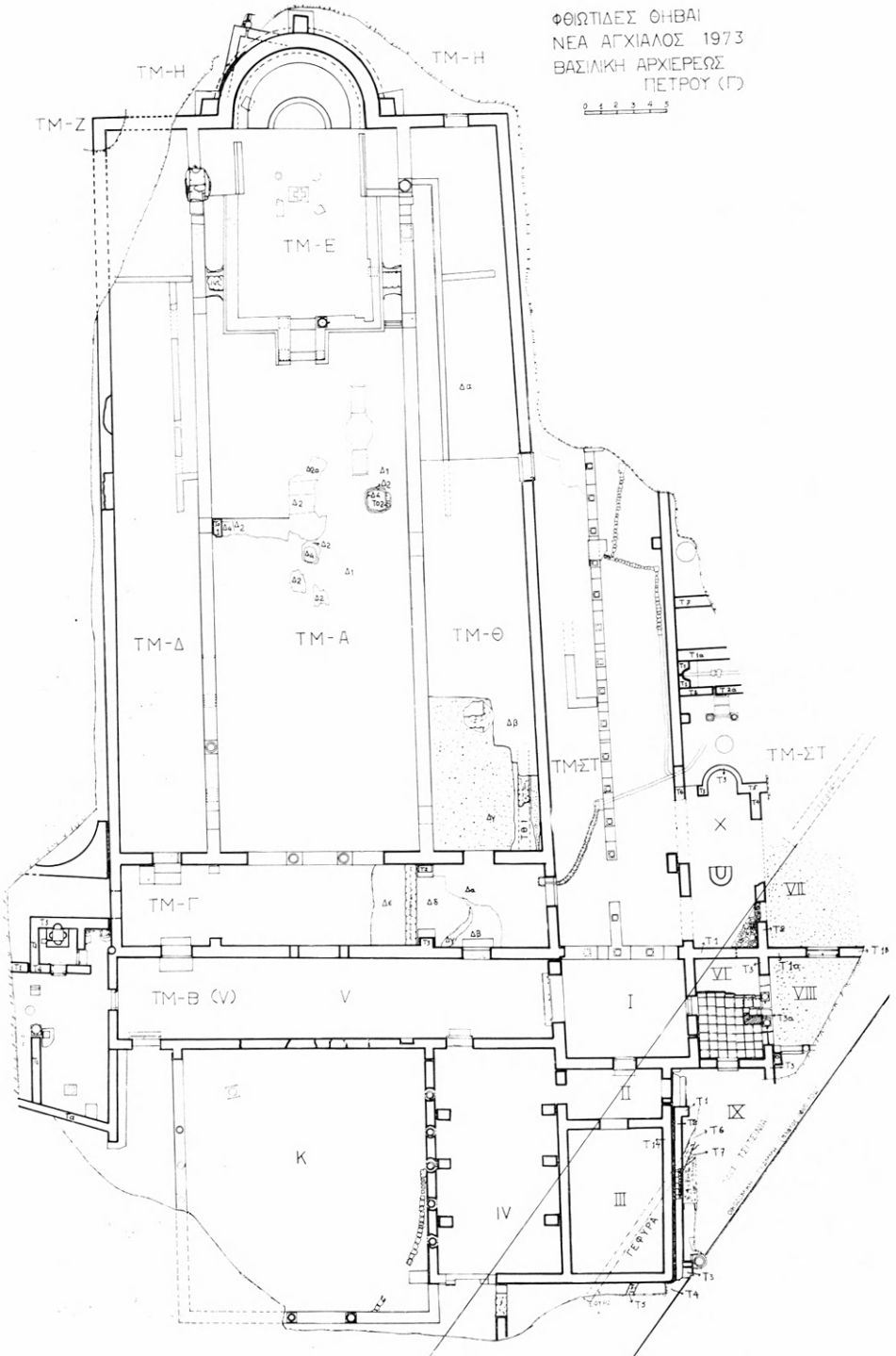
Συνεχίσθησαν καὶ ἐφέτος, διὰ τοῦ ἐφόρου Π. Λαζαρίδη, αἱ ἐν τῇ κωμοπόλει τῆς Νέας Ἀγχιάλου ἀνασκαφαὶ τῆς βασιλικῆς τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου (βασιλικῆς Γ) καὶ τῆς πλακοστρώτου λεωφόρου, ἀνατολικῶς καὶ νοτίως τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου (βασιλικῆς Α).

Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου ἡ ἔρευνα διεξήχθη εἰς τὰς ἐξῆς πέντε θέσεις: Δ. καὶ Ν. τοῦ δωματίου III, εἰς τὸν τομέα ΣΤ (TM - ΣΤ), ἦτοι τὰ δωμάτια VI, VII καὶ VIII, εἰς τὸ Δ. ἡμισυ τοῦ Ν. κλίτους καὶ Β. τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 14, κάτωψις).

Κατὰ τὴν κατασκευὴν γεφύρας ὑπεράνω τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ δωματίου III, ὥστε καὶ τὸ ἐπανατοποθετηθὲν ὠραῖον ψηφιδωτὸν νὰ παραμείνῃ θεατὸν καὶ ἡ κυκλοφορία τῶν ὀχημάτων νὰ μὴ διακοπῇ, ἐγένετο μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα Δ. καὶ Ν. τοῦ δωματίου τούτου. Καὶ Δ. μὲν ἀνευρέθησαν δύο ἀρράβδωτοι μαρμάρινοι κίονες καὶ τοῖχος, ἀποτελῶν συνέχειαν τοῦ T5, τοῦ ἀποκαλυφθέντος τὸ 1971, ὑπὸ τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ δωματίου III, Ν. δὲ μαρμάρινον στόμιον φρέατος, στρῶσις ἐκ κορασανίου, ἀποτελοῦσα τὸ ὑπόστρωμα πατώματος, τμήματα δύο τοίχων T6 καὶ T7, οἱ ὅποιοι ἐπίσης ἀποτελοῦν συνέχειαν τῶν παλαιότερων τοίχων τοῦ δωματίου, καὶ ὁ T2, προσκεκολλημένος κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ν. τοίχου τοῦ III, σφζόμενος εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος. Ὁ T2 ἔφερον ὀρθομαρμάρωσιν, προσηρμοσμένην ἐπὶ παχέος στρώματος κορασανίου. Ἐκ τοῦ σφζομένου εἰσέτι ἐπιχρίσματος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ Ν. τοίχου τοῦ δωματίου III, T14, ἐξάγεται ὅτι ὁ T2 ἀνήκει εἰς κατασκευὴν μεταγενεστέραν τούτου.

Εἰς τὸν τομέα ΣΤ (TM - ΣΤ) ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη εἰς τὰ 8 ἐκ τῶν 10 μέτρων τοῦ πλάτους τῆς ὁδοῦ Τσιτσίνια καὶ ἀπεκάλυψεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ δωματίον VI καὶ κατὰ τὸ ἡμισυ τὰ ἕτερα δύο VII καὶ VIII. Τὸ δωματίον VI εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ πηλίνων πλακῶν, διαστάσεων 0.50×0.50 μ., τὸ VII διὰ λιθίνων ψηφίδων μεγάλων διαστάσεων καὶ ἀκανονίστου σχήματος (opus sectile) καὶ τὸ VIII διὰ ψηφιδωτοῦ, λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς, ἐκ ψηφίδων μικρῶν διαστάσεων, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἐξ ὑαλομάζης. Ἄν καταστῇ δυνατὸς ὁ καθαρισμὸς τοῦ τελευταίου τούτου ψηφιδωτοῦ ἀπὸ τοῦ ἐπικοληθέντος ἐπ' αὐτοῦ στρώματος καταλοίπων πυρκαϊᾶς, θὰ ἔχωμεν ἀσφαλῶς ἐνδιαφέροντα διάκοσμον.

Μεταξὺ τῶν δωματίων VI καὶ VIII ὑπῆρχε τοξωτὸν τρίβηλον, αἱ δύο ὠραῖαι ἰωνικαὶ βάσεις τοῦ ὁποίου σφζονται κατὰ χῶραν. Ἡ ἐπικοινωνία ἐγένετο μόνον διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀνοίγματος τοῦ τριβήλου, καθόσον τὰ δύο ἄλλα ἐφράσσοντο διὰ θωρακίων. Ἡ με-

Ειχ. 14. Φθιώτιδες Θῆβαι. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Γ (ἀρχιερέως Πέτρου).

γάλη θύρα μεταξύ τῶν δωματίων VII καὶ VIII ἀπετελεῖτο ἐκ ξυλίνων φύλλων, ὡς δεικνύουν τὰ ἐπὶ τοῦ σωζομένου μονολίθου κατωφλίου (μήκους 1.85 καὶ πλάτους 0.67 μ.) περισυλλεγένητα σιδηρᾶ ἐξαρτήματα.

Ἡ ἐπίχωσις, ὕψους ἕως 1.75 μ., παρέσχε στρώματα ἐνδεικτικὰ τῆς τύχης τοῦ χώρου μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ κτηρίου, πολλὰ μαρμάρινα μέλη καὶ οἰκοδομικὰ στοιχεῖα, προσέτι δὲ καὶ τὴν

Εἰκ. 15. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλικὴ ἀρχιερέως Πέτρου. Τὸ νότιον κλιῖτος (TM - Θ) πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς.

πληροφορίαν, ὅτι τὸ πῦρ ἦτο ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς τοῦ μνημείου.

Ὁ τομεὺς TM - ΣΤ παρέσχε ἐν ἐπίσης σημαντικὸν στοιχεῖον περὶ τοῦ τρόπου δομῆς. Οἱ τοῖχοι T2, T1α καὶ T1β μέχρι τοῦ ὕψους 0.50 - 0.55 μ. εἶναι λιθόκτιστοι, ἀπὸ τοῦ σημείου δὲ τούτου καὶ ἄνω ἀποτελοῦνται ἀπὸ συμπαγῆ μᾶζαν ὠμοῦ πηλοχώματος. Αἱ παρειαὶ τῶν τοίχων εἶναι ἐπιχειρισμέναι δι' ἐπαλλήλων στρώσεων, τεσσάρων εἰς τινὰς περιπτώσεις, διαφόρου ὕφους καὶ πάχους. Τὰ πολυάριθμα τεμάχια ἐπιχειρισμάτων μετὰ χρώματος, τὰ περισυλλεγένητα μετὰ μεγάλης προσοχῆς εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χῶρον, μαρ-

τυροῦν ὅτι ὄχι μόνον οἱ τοῖχοι ἀλλὰ καὶ ἡ στέγη τῶν ἀποκαλυφθέντων δωματίων ἔφερον ζωγραφικὸν διάκοσμον.

Καὶ εἰς τὸν τομέα TM - Θ, δηλαδὴ τὸ νότιον κλιῖτος τῆς βασιλικῆς, ἡ ἔρευνα ἀπέδωκε σημαντικὰ εὐρήματα (εἰκ. 15 καὶ 16). Μετὰ τὴν ἀποκόλλησιν τῶν τριῶν Δ. διαχώρων τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπανατοποθέτησιν, ἀπεκαλύφθησαν εἰς βάθος 1.25 μ. ἕτερα ψηφιδωτά, διατηρούμενα εἰς λίαν ἱκανοποιητικὴν κατάστασιν. Εἰς τὸν ἀνασκαφέντα χῶρον, μήκους 9.25 μ.

Εἰκ. 16. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλικὴ ἀρχιερέως Πέτρου. Τὸ νότιον κλιῖτος (TM - Θ) κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς.

(εἰκ. 14, κάτοψις), σώζονται, ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει, πέντε ὀρθογώνια διάχωρα, ἕκαστον τῶν ὁποίων διαφέρει τῶν ἄλλων κατὰ τὴν τεχνικὴν, τὸ μέγεθος τῶν ψηφίδων, τὰς διαστάσεις, τὰ διακοσμητικὰ σχέδια, τὰ χρώματα καὶ τὴν ὕλην τῶν ψηφίδων κλπ. Ὁ θεατῆς σχηματίζει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἄσχετα μετὰ τῶν τεχνικῶς καὶ χρονικῶς τμήματα ἐτοποθετήθησαν τὸ ἐν παρὰ τὸ ἄλλο διὰ νὰ σχηματισθῇ ἐν ποικιλόμορφον δάπεδον.

Εἰς ἐν διάχωρον σχηματίζεται ζατρίκιον, μὲ διαστάσεις τετραγωνιδίων 0.225×0.225 μ., εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ opus sectile,

μέ χρώματα: λευκόν, φαιόν, πράσινον καὶ ἐρυθρὸν βαθύ. Εἰς ἕτερον, τετράγωνον περικλείει ὀκτάπλευρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγγράφονται ὁμόκεντροι κύκλοι μετὰ πολυχρώμων διακοσμητικῶν σχημάτων. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας ὑπάρχουν κύλικες καὶ κἀν-

Εἰκ. 17. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλικὴ ἀρχιερέως Πέτρου.
Τὸ ΝΔ. διάχωρον τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ νοτίου κλίτους.

θαροὶ (εἰκ. 17). Εἰς ἕτερον, ἐντὸς κύκλου πυροστρόβιλοι ἀντιθέτου φορᾶς σχηματίζουν πολυάριθμα τρίγωνα, περιδινούμενα περίξ κεντρικοῦ κύκλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου σχηματίζεται ὁ διπλοῦς κόμβος τοῦ Σολομῶντος. Χρώματα ψηφίδων: λευκόν, μέλαν, φαιόν, κεραμόχρουν, καστανόχρουν καὶ πράσινον εἰς δύο ἀποχρώσεις. Πολλαὶ ψηφίδες εἶναι ἐξ ὑαλομάζης. Ἐὰν τὸ κτήριον εἰς ὃ ἀνῆκον τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα ἦτο βασιλικὴ δὲν δύναται πρὸς τὸ παρὸν νὰ

βεβαιωθῆ. Πάντως καὶ κάτωθεν τοῦ ψηφιδωτοῦ ὑπάρχουν λείψανα τοίχων προγενεστέρου κτηρίου καὶ ἐπ' αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἕτερον, εἰς ὃ ἀνήκει ὁ τοῖχος ΤΘ1 (εἰκ. 14, κάτωψις), ἀλλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἢ πρώτη φάσις, ἢ δευτέρα καὶ ἢ τρίτη τῆς βασιλικῆς. Ἐπομένως, δύναται πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον νὰ γίνῃ λόγος διὰ πέντε ἕως ἕξ οἰκοδομικὰς περιόδους. Περισυνελέγησαν πο-

Εἰκ. 18. Φθιώτιδες Θῆβαι. Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ὁ ἀνασκαφικὸς χώρος καὶ ἡ νέα περίφραξις ἀπὸ Νότου.

λυάριθμα σπαράγματα τοιχογραφιῶν μὲ χρώματα φωτεινὰ καὶ ζωηρὰ εἰς μεγάλην κλίμακα ἀποχρώσεων. Ἐκ τῆς τεχνικῆς καὶ τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων τῶν παλαιότερων διαχώρων τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου, ἂν καὶ δὲν ἔχει ἀκόμη γίνῃ ὁ καθαρισμὸς των, ὡς καὶ ἐκ τῶν περισυλλεγέντων κεραμικῶν καὶ νομισμάτων, εἶναι δυνατὸν τὸ κτήριο, τὸ ὁποῖον προϋπῆρξε τῶν τριῶν φάσεων τῆς βασιλικῆς, νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸν 3ον ἕως 4ον μ.Χ. αἰῶνα.

Τέλος, βορειῶς τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς εἰς τὸν τομέα ΤΜ - Η, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀνακατασκευῆς τῆς περιφράξεως, ἐγένετο μικρὰ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, ἡ ὁποία ἀπεκάλυψε εἰς βάθος 1.45 μ. τὰ λεί-

ψανα δεξαμενής, ἀγωγού ἀπορροῆς τοῦ ὕδατος κλπ. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη συνεδέετο μετὰ τοῦ παλαιότερου εὐρεθέντος τετραγώνου φρέατος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου («ἐπάτησε») χωρὶς ὅμως νὰ τὸ καταστρέψῃ τὸ ἡμικύκλιον τοῦ συνθρόνου (εἰκ. 14, κάτωφισ).

Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (βασιλικὴν Α), παραλλήλως πρὸς τὴν μετατόπισιν καὶ ἀνανέωσιν τῆς περιφράξεως κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Βόλου - Λαμίας, ἐγένετο ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸν ἀνατολικῶς τῆς ἀρχαίας πλακοστρώτου λεωφόρου χῶρον. Ἀνεσκάφη ἕκτασις εἰς σχῆμα ὀξυκορύφου τριγώνου, μήκους 65.80 μ. καὶ μεγίστου πλάτους 23.70 μ.

Ἀπεκαλύφθη τὸ πλακόστρωτον τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ εἰς μῆκος 22.00 μ. καὶ τὰ ἐρείπια τῶν καταστημάτων μετὰ τῶν βάσεων τῆς ἀνατολικῆς κιονοστοιχίας πρὸ αὐτῶν, ἐπάλληλα δάπεδα, ὑπόγεια, πίθοι, τάφοι, πῆλινοι ἀγωγοὶ κλπ. (εἰκ. 18).

Ἡ πυκνότης τῶν κτηρίων, ἡ συνεχὴς συντήρησις, ἀνανέωσις, ἐπέκτασις καὶ ἀνακατασκευὴ αὐτῶν, δεικνύουν, ὅτι τὸ παρὰ τὸν λιμένα διαμέρισμα τοῦτο τῆς πόλεως εἶχε ζωηροτάτην κίνησιν καὶ ἔσφυζε ζωῆς.

5. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ (Χριστιανικὴ)

Συνεχίσθησαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1973, διὰ τοῦ τέως Διευθυντοῦ Ἀναστηλώσεως ἀρχιτέκτονος Εὐσταθίου Στίκα αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν παλαιοχριστιανικῶν βασιλικῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος Ἀμφιπόλεως.

Ἡ ἔρευνα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περιορίσθη εἰς τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν καὶ ἀποκάλυψιν τῆς βασιλικῆς Β, τετάρτης κατὰ σειρὰν ἐπισημανθείσης παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς κειμένης εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τῆς ἀκροπόλεως. Πέρυσιν εἶχεν ἀνασκαφῆ τμήμα τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ μετὰ τοῦ συνθρόνου καὶ τοῦ βορείου τοίχου αὐτῆς ἀποκαλυφθέντος μέχρι μήκους 16.50 μ.

Μετὰ τὴν ἀποκοπὴν τῶν ἀγρίων δένδρων, τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ τεραστίου σωροῦ τῶν χωμάτων καὶ λίθων, οἵτινες ἐκάλυπτον τὸν χῶρον (εἰκ. 19) καὶ τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς, διεπιστώθη, ὅτι αὕτη εἶχεν ἐξωτερικὰς διαστάσεις, ἀνευ τῆς ἀψίδος,

16.45 × 41.60 μ. (εἰκ. 20, 21). Ἡ βασιλικὴ ἦτο τρίκλιτος μὲ διαστάσεις τοῦ μὲν κεντρικοῦ κλίτους 7.14 × 17.55 μ., τῶν πλαγίων κλιτῶν 3.20 × 17.55 μ. καὶ τοῦ νόρθηκος 3.10 × 17.55 μ., ὅστις ἐπεκοινωνεὶ μετὰ τοῦ κυρίως ναοῦ διὰ τριῶν θυρῶν ἀνοίγματος τῆς μὲν πρὸς τὸ κεντρικὸν κλίτος 2.70 μ., τῶν δὲ πρὸς τὰ πλάγια 1.26 μ. Τὸ δάπεδον τοῦ μεσαίου κλίτους ἐκαλύπτετο

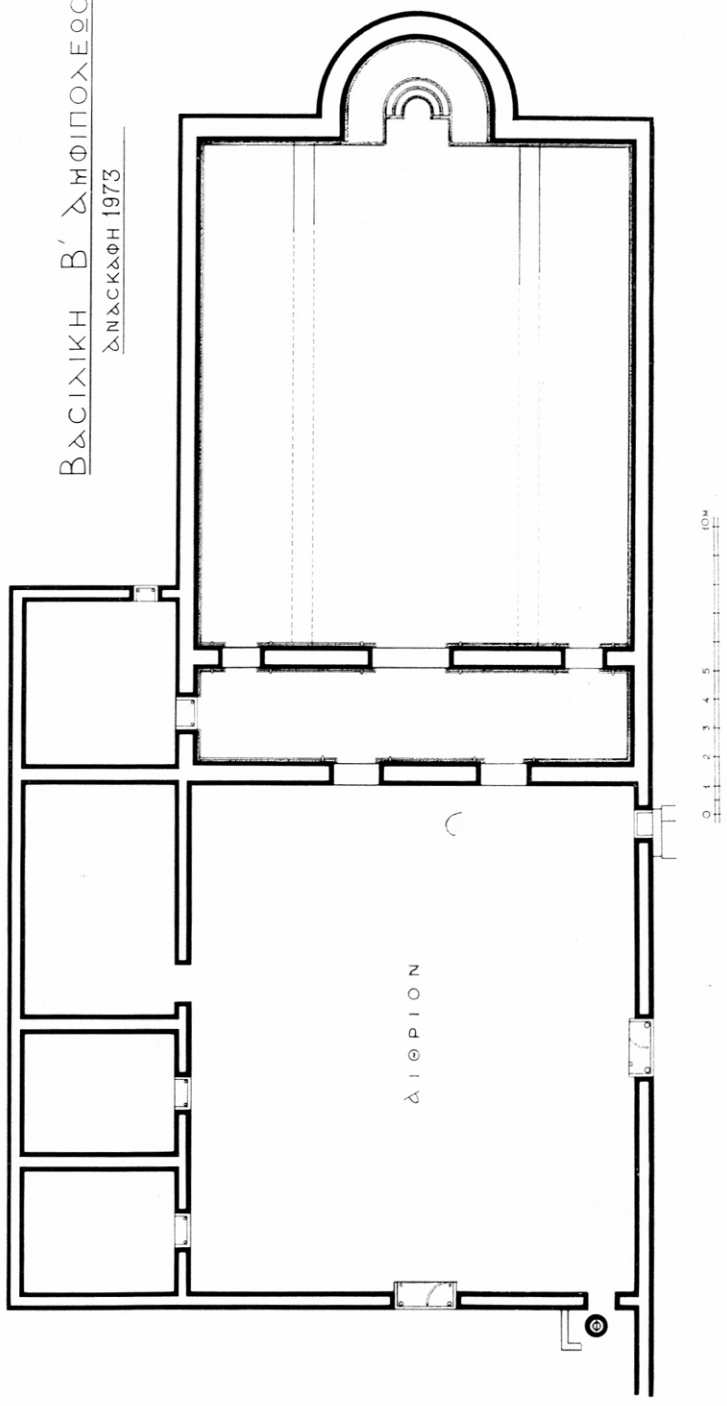
Εἰκ. 19. Ἀμφίπολις. Ἡ βασιλικὴ Β κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ἀπομάκρυνσιν τοῦ τεραστίου σωροῦ τῶν λίθων, οἵτινες ἐκάλυπτον αὐτήν.

διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἐνῶ τὰ πλάγια ἦσαν ἐστρωμένα μὲ ὠραιάς ψηφιδωτάς παραστάσεις. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος ἀνευρέθησαν κατὰ χώραν θαυμάσια ψηφιδωτά. Πέριξ τοῦ ὅλου ὀρθογωνίου χώρου ἔτρεχον δύο ταινίαι πλάτους, ἡ μὲν πρώτη 0.15 μ., ἥτις ἔφερε ψηφιδωτά πλακίδια διαφόρων χρωμάτων, ἡ δὲ δευτέρα 0.20 μ., ἥτις ἔφερον ἄλυσσειδῆς σχοινίον.

Ἐντὸς τοῦ ὑπολοίπου ὀρθογωνίου χώρου ὑπῆρχον πολλὰ καμπλόγραμμα γεωμετρικὰ σχέδια (εἰκ. 22) ἐκ κύκλων καὶ τετραγώνων διαχώρων, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζεται πλῆθος ὑδροβίων πτηνῶν, πέρδικος (εἰκ. 23), κοσσύφου (εἰκ. 24) κλπ.

Ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ κλίτους εὑρέθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ Β' ΔΑΦΝΙΠΟΛΕΩΣ
ΔΙΝΔΕΚΑΦΗ 1973

Εβχ. 20. Ἀφροδίτουλις. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Β.

Εικ. 21. Ἀμφίπολις. Γενική ἄποψις τῆς βασιλικῆς Β ἀπὸ ΒΔ., μετὰ τὴν πλήρη ἀνασκαφὴν, μετὰ τὰ τέσσαρα διαιμερίσματα ἐξωτερικῶς τοῦ βόρειου τοίχου τῆς βασιλικῆς.

Εικ. 22. Ἀμφίπολις. Τὸ βόρειον κλίτος τῆς βασιλικῆς Β μετὰ θαυμασίων ψηφιδωτῶν παραστάσεων πτηνῶν, τὰ ὅποια ραμφίζουσι γλόβη καὶ καρπούς.

Εικ. 23. Ἀμφίπολις. Βασιλική Β. Λεπτομέρεια πέρδικος ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ βορείου κλίτους.

Εικ. 24. Ἀμφίπολις. Βασιλική Β. Λεπτομέρεια ὑδροβίου πτηνοῦ (ἀλέκτορος;) ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ δαπέδου τοῦ βορείου κλίτους.

μέλη, ἤτοι πλῆθος μαρμαρίνων κιόνων μετὰ ἰωνικῶν βάσεων καὶ κιονοκράνων μετ' ἐπιθημάτων, τέσσαρα μαρμάρινα τεμάχια μετὰ τὰς γεννήσεις τῶν ἐκατέρωθεν τόξων μετὰ μικρὰς ραβδωτὰς ἀχιβάδας. Τὰ μεταξὺ τῶν τόξων κενὰ πληροῦνται δι' ἀναγλύφων ἀετῶν μετὰ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας. Τὰ τεμάχια ταῦτα ἀνήκον ἀσφαλῶς εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς βασιλικῆς, τὸ κάτω μέρος τοῦ ὁποῖου ἐκοσμεῖτο

Εἰκ. 25. Ἀμφίπολις. Βασιλικὴ Β. Τεμάχια ἐκ τοῦ ἄμβωνος μετὰ γλυπτῶν ἀετῶν εἰς τὸ κάτω μέρος, ἐνθα ἔφερε μικρὰς κόγχας (ἀχιβάδας). Τεμάχια θωρακίων μετὰ γλυπτὴν διακόσμησιν καὶ κιονόκρανον ἐκ τοῦ ἀμφικίονος τῶν παραθύρων τοῦ ἱεροῦ.

διὰ συνεχῶν κογχαρίων (ἀχιβάδες). Εὐρέθησαν ὡσαύτως πολλὰ μαρμάρινα τεμάχια κορνίζης ἢ θωρακίων φέροντα ὠραίαν γλυπτὴν διακόσμησιν (εἰκ. 25), τρεῖς διαχωριστικοὶ ἀμφικιονίσκοι μετὰ τῶν κιονοκράνων, προερχόμενοι ἐκ τῶν παραθύρων τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ, τεμάχια μαρμαρίνων θωρακίων, τεμάχια ζεύξεων, σφαιροειδῆ ἀγγεῖα, μαρμάρινον περιρραντήριον, μικρὰ κατάκοσμα κιονόκρανα μετὰ διάτρητον γλυπτὴν διακόσμησιν καὶ τέλος πλῆθος τεμαχίων παχέος κονιάματος φερόντων ἐγχρώμους ψηφίδας προερχομένων δ' ἀσφαλῶς ἐκ τῶν ψηφιδωτῶν παραστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκάλυπτον τὰ ὑψηλὰ τμήματα τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς· διότι τὰ

κάτω μέρη τῶν τοίχων αὐτῆς ἔφερον μαρμαρίνην ἐπένδυσιν (ὀρθομαρμάρωσιν) δοθέντος, ὅτι πολλαὶ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πλάκες εὐρέθησαν κατὰ χώραν. Ἡ κόγχη τοῦ ἱεροῦ ἔφερε σύνθρονον, τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ ἀναβαθμοὶ ἦσαν ἐπενδεδυμένοι με μαρμαρίνας πλάκας, πάχους 0.03 μ.

Μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ κυρίως ναοῦ ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησε πρὸς Δυσμὰς καὶ ἀπεκάλυψε μέγα αἶθριον (εἰκ. 20) διαστάσεων 16.45×18.30 μ. Τὸ αἶθριον ἐπεκοινωνεὶ με τὸν νάρθηκα τῆς βασιλικῆς διὰ δύο θυρῶν ἀνοίγματος 1.60 μ. ἑκατέρως. Εἰς τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ αἰθρίου ἀνευρέθη μέγα μαρμαρίνον κατώφλιον θύρας ἀνοίγματος 2.15 μ. Ὁμοίως ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ αἰθρίου ἀνευρέθησαν δύο θύραι με τὰ μαρμαρίνα κατώφλια αὐτῶν κατὰ χώραν, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία μεγάλη εἰς τὸ μέσον τοῦ νοτίου τοίχου εἶχεν ἀνοίγμα 2.00 μ., ἡ δὲ ἑτέρα εἰς ἀπόστασιν 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ αἰθρίου εἶχεν ἀνοίγμα 0.94 μ.

Κατὰ τὸν βόρειον τοῖχον τῆς βασιλικῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν 16.50 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου αὐτῆς ἀπεκαλύφθησαν κατὰ σειρὰν καὶ μέχρι τοῦ ἄκρου τοῦ βορείου τοίχου τοῦ αἰθρίου τέσσαρα διαμερίσματα (εἰκ. 20), ἐξ ὧν τὸ πρῶτον, διαστάσεων 5.30×5.65 μ., θὰ ἦτο πιθανῶς τὸ Μυτατώριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐπίσκοπος εἰσήρχετο διὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας αὐτοῦ καὶ, ἀφοῦ ἤλλασσε στολήν, ἐξήρχετο δι' ἑτέρας θύρας ἀνοιγούσης πρὸς τὸν νάρθηκα, ὀπίθεν μετέβαινε διὰ τοῦ βορείου κλίτους εἰς τὸ ἱερόν. Ἐν συνεχείᾳ τοῦ πρώτου τούτου διαμερίσματος ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερον ἐξωτερικῶς ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ αἰθρίου, διαστάσεων 5.30×8.10 μ., ὅπερ ἔφερε παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν μόνον μίαν θύραν, ἥτις ἤνοιγε πρὸς τὸ αἶθριον. Τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἦτο ἐστρωμένον με ὠραῖα ψηφιδωτὰ εἰκονίζοντα διάφορα τετράγωνα διάχωρα περιβαλλόμενα ἀπὸ ταινίας με ἀλυσιδωτὰ σχοινία, ἐνῶ ἄλλα τετράγωνα διάχωρα ἔφερον ποικίλα πτηνὰ ραμφίζοντα κλαδίσκους. Τὰ ψηφιδωτὰ ταῦτα ὁμοιάζουν πολὺ, ὡς πρὸς τὴν διάταξιν καὶ τὰ θέματα, με τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ ὀρθογωνίου διαμερίσματος τοῦ νοτίως τοῦ νάρθηκος τῆς βασιλικῆς Γ καὶ ἐπομένως πιθανῶς νὰ ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ ἰδίου καλλιτέχνου ψηφωτοῦ (εἰκ. 26). Περαιτέρω ἀπεκαλύφθησαν ἕτερα δύο διαμερίσματα ἐπὶ τῆς ἰδίας βορείου πλευρᾶς τοῦ

αίθριου διαστάσεων τοῦ μὲν τρίτου 4.15×5.30 μ. τοῦ δὲ τετάρτου 4.00×5.30 μ. Ἐκαστον ἐκ τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν ἐπικοινωνῶνται μετὰ τοῦ αἰθρίου μόνον διὰ μιᾶς θύρας, ἀνοίγματος 0.95 μ., ἔνθα σφύζονται εἰς τὴν θέσιν των τὰ μαρμάρινα κατώφλια. Τὰ τρία τελευταῖα αὐτὰ διαμερίσματα (εἰκ. 20) θὰ ἐχρησίμευον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προσωπικοῦ ἢ καὶ τῶν προσκυνητῶν.

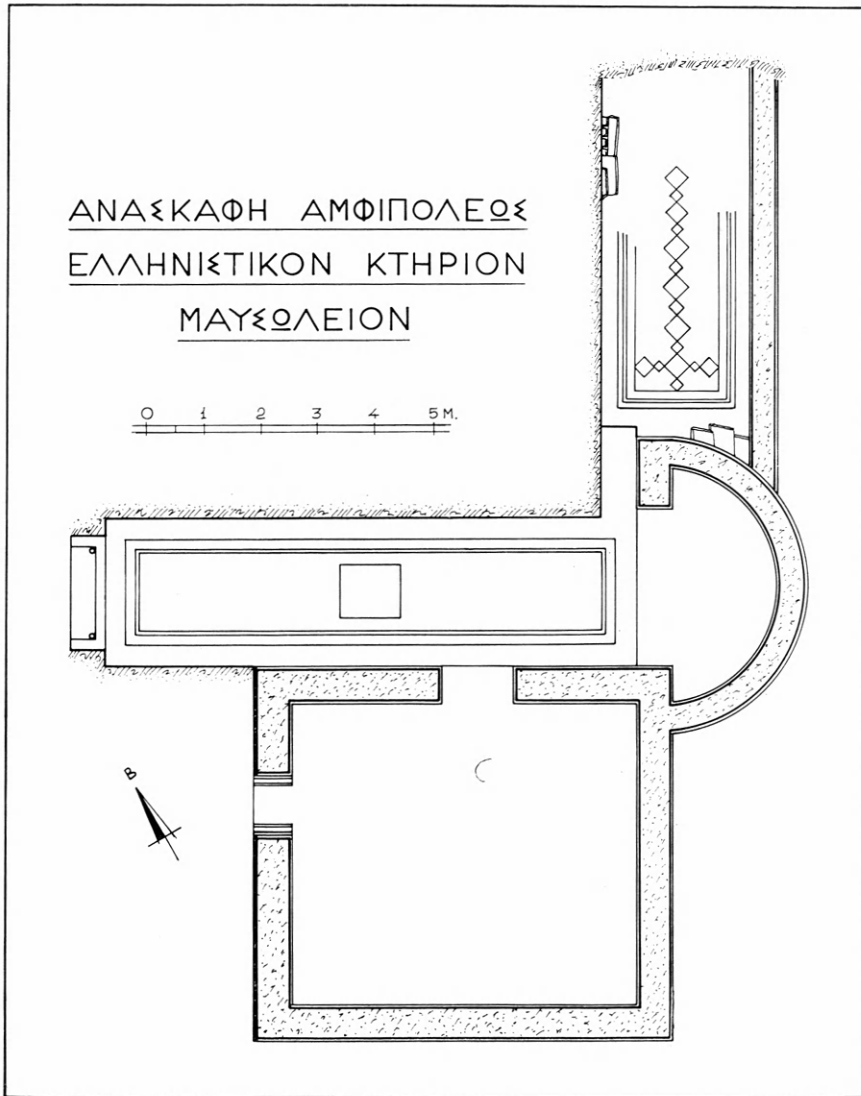
Εἰκ. 26. Ἀμφίπολις. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ δευτέρου κατὰ σειρὰν ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς διαμερίσματος.

Τέλος ἐγένετο ἐπιμελῆς περίφραξις διὰ συρματοπλέγματος τῆς ἀνασκαφείσης βασιλικῆς Β καὶ τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς βασιλικῆς Α, ὅστις εἶχε παραμείνει ἀπερίφρακτος, κατὰ τὴν περυσινὴν περίφραξιν τῆς βασιλικῆς Α καὶ ὡς ἐκ τούτου κατεστρέφοντο τὰ πολύτιμα ψηφιδωτά, ἅτινα καλύπτουν τὸ δάπεδον αὐτοῦ.

Ἑλληνιστικὸν κτήριον (Μαυσωλεῖον).

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφὴν τῆς βασιλικῆς Β ἤρχισε καὶ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐπισημανθέντος ἑλληνιστικῶν χρόνων κτηρίου (Ἔργον 1964, σ. 43 - 45, εἰκ. 49), ὅπερ κεῖται εἰς ἀπόστασιν 200 μ. περίπου ΝΔ. τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως βασι-

λικῆς Α. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχεν ἄλλοτε ἀνευρεθῆ ψηφιδωτὸν δάπεδον μὲ τὴν παράστασιν τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Εὐρώπης ὑπὸ τοῦ

Εἰκ. 27. Ἀμφίπολις. Κάτοψις τοῦ Μαισολείου.

Διὸς μεταμορφωθέντος εἰς ταῦρον. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν διηκρινήθη, ὅτι ἡ παράστασις τῆς ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης ἀπετέλει τὸ κεντρικὸν θέμα ὀρθογωνίου χώρου διαστάσεων $2.60 \times$

9.34 μ., ὅστις ἦτο ἐστρωμένος με ψηφιδωτὰ ἀπεικονίζοντα γεωμετρικὰ σχήματα. Ἡ ἀνωτέρω παράστασις τῆς ἀρπαγῆς τῆς Εὐρώπης, ἀποσπασθεῖσα τὸ 1965, μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον Καβάλας.

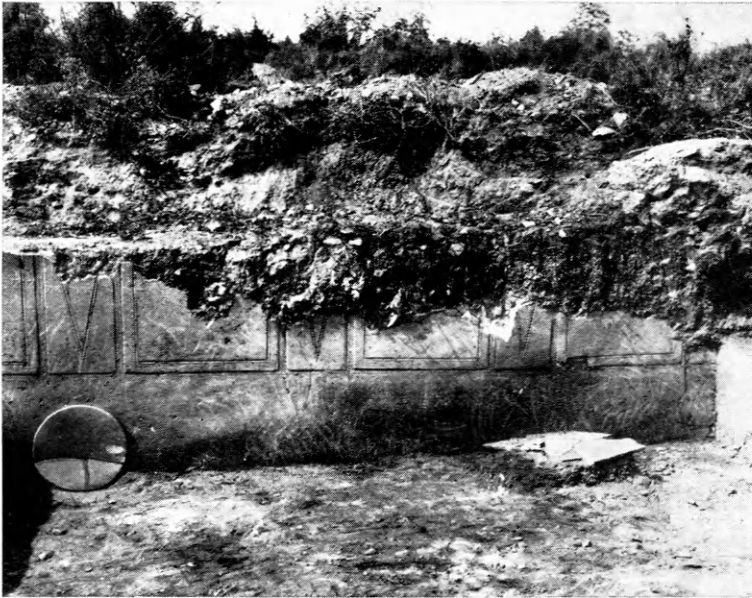
Τὸ ἀνωτέρω ὀρθογώνιον διαμέρισμα κατέληγε πρὸς Νότον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, χορδῆς 5.30 μ. καὶ βέλους 1.85 μ. Τὸ δάπε-

Εἰκ. 28. Ἀμφίπολις. Τὸ ἑλληνιστικὸν κτήριο μετὰ τὴν ἀψίδα πρὸς Νότον καὶ τὸ πρὸς Δυσμὰς διαμέρισμα.

δον τῆς κόγχης ἦτο ἐστρωμένος με τετράγωνα μικρὰ μαρμάρινα πλακίδια (εἰκ. 27 καὶ 28). Παρὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ὡς ἄνω ὀρθογωνίου διαμερίσματος καὶ παρὰ τὴν κόγχην αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη διαμέρισμα, διαστάσεων 5.35×6.06 μ., ὅπερ ἔφερε δύο θύρας μίαν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου καὶ ἑτέραν ἐπὶ τοῦ βορείου. Ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου ἐσχηματίζοντο δι' ἰσχυροῦ κονιάματος πίνακες (ταμπλάδες), ἐναλλάξ ὀρθογώνιοι καὶ τετράγωνοι, κοσμούμενοι ἐσωτερικῶς δι' ἐγχαράκτων ρομβοειδῶν καὶ τετραγώνων σχεδίων (εἰκ. 29). Ὁ ἀνωτέρω χώρος ἦτο κεκαλυμμένος διὰ σωροῦ καθαρῆς ἀργίλου, πάχους 1.80 μ., κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ὁποίας ἀνευρέθησαν πολλαὶ πῆλιναὶ κέραμοι στρωτῆρες, δια-

στάσεων 0.32×0.50 μ. καὶ καλυπτῆρες, διαστ. 0.16×0.50 μ., ἔξ πήλινοι λύχνοι μετ' ἀνθεμωτῆς διακοσμῆσεως, πλὴν ἑνὸς ὅστις ἔφερε παράστασιν λέοντος με ἐρωτιδέα καθήμενον ἐπὶ τῆς ράχεως αὐτοῦ, πολλὰ λίθινα πινάκια, λίθινα ἀγγεῖα καὶ ἓν χαλκοῦν ἀγαλματίδιον σατύρου, ὕψους 0.055 μ. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς κόγχης ἀπεκαλύφθη τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἀνασκαφῆς ἔτε-

Εἰκ. 29. Ἀμφίπολις. Ὁ νότιος τοῖχος τοῦ ἐλληνιστικοῦ κτηρίου μετὲν γραμμικὴν ἐπὶ τοῦ κονιάματος διακόσμησιν.

ρον ὀρθογώνιον διαμέρισμα, πλάτους 2.55 μ., τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου ἦτο ἐστρωμένον μετ' ἐγχρωμα γεωμετρικὰ ψηφιδωτὰ σχέδια περιβαλλόμενα ὑπὸ διπλῆς ταινίας. Εἰς ἀπόστασιν 3.30 μ. ἀπὸ τῆς κόγχης ἀπεκαλύφθησαν ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τρία τετράγωνα διάχωρα, διαστ. 0.30×0.30 μ., ἐντὸς τῶν ὁποίων εἰκονίζονται κεφαλαὶ τριῶν μορφῶν (εἰκ. 30), ἡ μὲν πρώτη ὥριμου ἀνδρὸς μετ' ἀνεμιζομένην μακρὰν κόμην, μετ' ἐπιβλεπόμενον ἄγριον καὶ μετ' ἐρυθρὰς ταινίας ἐκ ψηφίδων περίξ τοῦ μετώπου, δίκην διαδήματος, ἴσως τοῦ ἀρχηγοῦ (πολεμιστοῦ) τῆς περιοχῆς, ἐνῶ ἡ δευτέρα μορφή εἰκονίζει εὐτραφῆ νεαρὰν γυναῖκα μετ' ἐπιβλεπόμενον ἀτημέλητον κόμην καὶ μετ' ἐπιβλεπόμενον (ταινίαν) ἐκ τεσσάρων σειρῶν κυ-

ανῶν ψηφίδων, πιθανῶς τὴν σύζυγον τοῦ πρώτου. Τέλος ἡ τρίτη μορφή εἰκονίζει εὐτραφή νεανίσκον μὲ πλουσίαν κόμην.

Εἰς ἀπόστασιν 4 μ. ἀπὸ τῆς κόγχης καὶ ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου ὡς ἄνω χώρου ἀνευρέθη ἐπὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου κεραμοσκεπῆς τάφος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν

Εἰκ. 30. Ἀμφίπολις, Ἑλληνιστικὸν μαυσωλεῖον. Αἱ ἀποκαλυφθεῖσαι κεφαλαὶ (μορφᾶι) ἐπὶ τοῦ πρὸς Ἀνατολὰς τῆς κόγχης ἀνευρεθέντος ὀρθογωνίου διαμερίσματος.

ὄστᾶ καὶ τέσσαρες δακτύλιοι, ἐξ ὧν ὁ εἷς χαλκοῦς καὶ οἱ τρεῖς ἄλλοι ἀργυροῖ· οἱ δύο ἐξ αὐτῶν ἔφερον ὁ μὲν ἀνθέμιον καὶ ὁ ἕτερος δύο συμπλεκόμενας χεῖρας ἐν εἴδει χαιρετισμοῦ.

Ἐκ τῶν εὐρεθέντων ἀντικειμένων ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου καὶ ἐπτὰ Νομισμάτων, τὰ ὁποῖα ἐταυτίσθησαν ὑπὸ τῆς Διευθυντρίας τῆς νομισματικῆς συλλογῆς κ. Μ. Καραμεσίνη-Οἰκονομίδου ὡς χρονολογούμενα μεταξύ τῶν ἐτῶν 187 καὶ 31 π.Χ. φαίνεται, ὅτι τὸ ὡς ἄνω ἀποκαλυφθὲν κτήριον ἦτο οἰκογενειακὸν μαυσωλεῖον ἀναγόμενον εἰς τὸν 1ον π.Χ. αἰῶνα.

6. ΑΜΦΙΠΟΛΙΣ (Αρχαία)

Συνεχίσθησαν κατά τὸ 1973 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀρχαίας Ἀμφιπόλεως διὰ τοῦ τέως ἐφόρου Δημ. Λαζαρίδη. Αἱ ἔρευναι καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο περιωρίσθησαν εἰς τοὺς δύο, μεγίστου ἐνδιαφέροντος, τομεῖς τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἦτοι α) εἰς τὸ βορειότερον τμήμα τῆς πόλεως καὶ β) ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὸν ὑπερμεγέθη τύμβον τῆς θέσεως «Καστάς», ἐγγὺς τοῦ λόφου, ὕψους 133 μ.

Εἰς τὸν πρῶτον τομέα, ἐπεκταθείσης τῆς ἀνασκαφῆς ἐκατέρωθεν τῶν τομῶν Α καὶ Β τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀπεκαλύφθη τὸ τεῖχος ἐπὶ μήκους 114 μ. (παρένθ. πίν. Α'). Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ τομέως τούτου, μήκους 50 μ., καθόσον ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθησαν:

1. Πύλη τοῦ κλασσικοῦ τείχους (παρένθ. πίν. Α', Ψ4, 5 - Χ5, 6).
2. Πύλη τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους (Ψ5 - Χ6, 7).
3. Συγκρότημα ἀναβασμῶν, ὀλικοῦ μήκους 15 μ., ἀγόντων εἰς πάροδον ἢ περίπατον τοῦ τείχους (Ψ5, 6 - Χ8, 9).
4. Κεραμεικὸς κλίβανος (Ψ5 - Χ5).
5. Σύστημα τριῶν ὀχετῶν τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους (Ψ5 - Χ6 καὶ εἰκ. 31). Τοξικὴ θυρίς, ὕψους 1.30 μ. (Ψ5 - Χ7, 8).

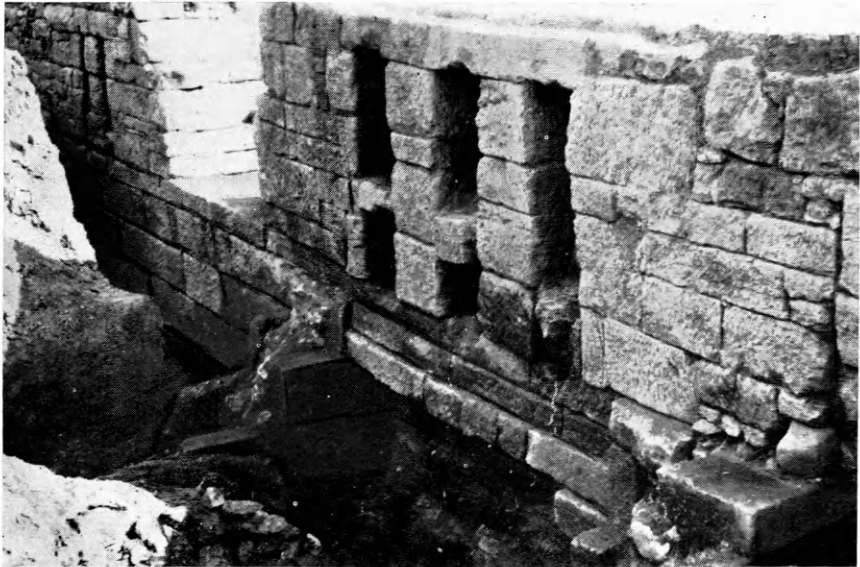
Ἡ πύλη τοῦ κλασσικοῦ τείχους, πλ. 3.80 μ., περικλείεται ὑπὸ ὀχυρᾶς ὀρθογωνίου αὐλῆς, μήκ. 9.40 μ., ἐξεχούσης τοῦ τείχους κατὰ τε τὴν ἐσωτερικὴν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἐπιχωμάτωσιν τῆς πύλης, ἐκαλύφθη τὸ ἄνωθεν ταύτης κενὸν διὰ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους, διευθετηθέντων ἐντὸς αὐτοῦ τριῶν μεγάλων ὀχετῶν (εἰκ. 31).

Συνεχομένη πρὸς τὴν κλασσικὴν πύλην, ἀνατολικῶς ταύτης ἀλλ' εἰς ἐπίπεδον κατὰ 2 μ. ὑψηλότερον τῆς εὐθυνηθρίας τοῦ κλασσικοῦ τείχους, ἀπεκαλύφθη ἡ πύλη τοῦ ἑλληνιστικοῦ τείχους, πλ. \pm 3.60 μ. (εἰκ. 31). Δύο ἰσχυροὶ τοῖχοι, μήκ. \pm 3.15 μ., κάθετοι ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, σχηματίζουν μικρὰν ἐσωτερικὴν αὐλήν, ἣτις ἠῦξανε τὴν ὀχυρότητα τῆς πύλης.

Ἀρίστη εἶναι ἡ διατήρησις τοῦ τμήματος τοῦ περιλαμβάνοντος τὴν κλίμακα ἀνόδου εἰς τὸν περίπατον, ἐξ ἧς διατηροῦνται κατὰ χώραν 16 βαθμίδες. Τὸ τεῖχος ἐδῶ ἔχει οἰκοδομηθῆ τόσον κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὸ ψευδισδόμον σύστημα. Ἀνάλογος πρὸς τὸ

ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον εἶναι καὶ ἡ ἐντύπωσης, τὴν ὁποῖαν προκαλεῖ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τοῦ περιβόλου, διατηρουμένου εἰς τινὰ σημεῖα εἰς ὕψος 6.50 μ. (παρένθ. πίν. Α', ἄνω).

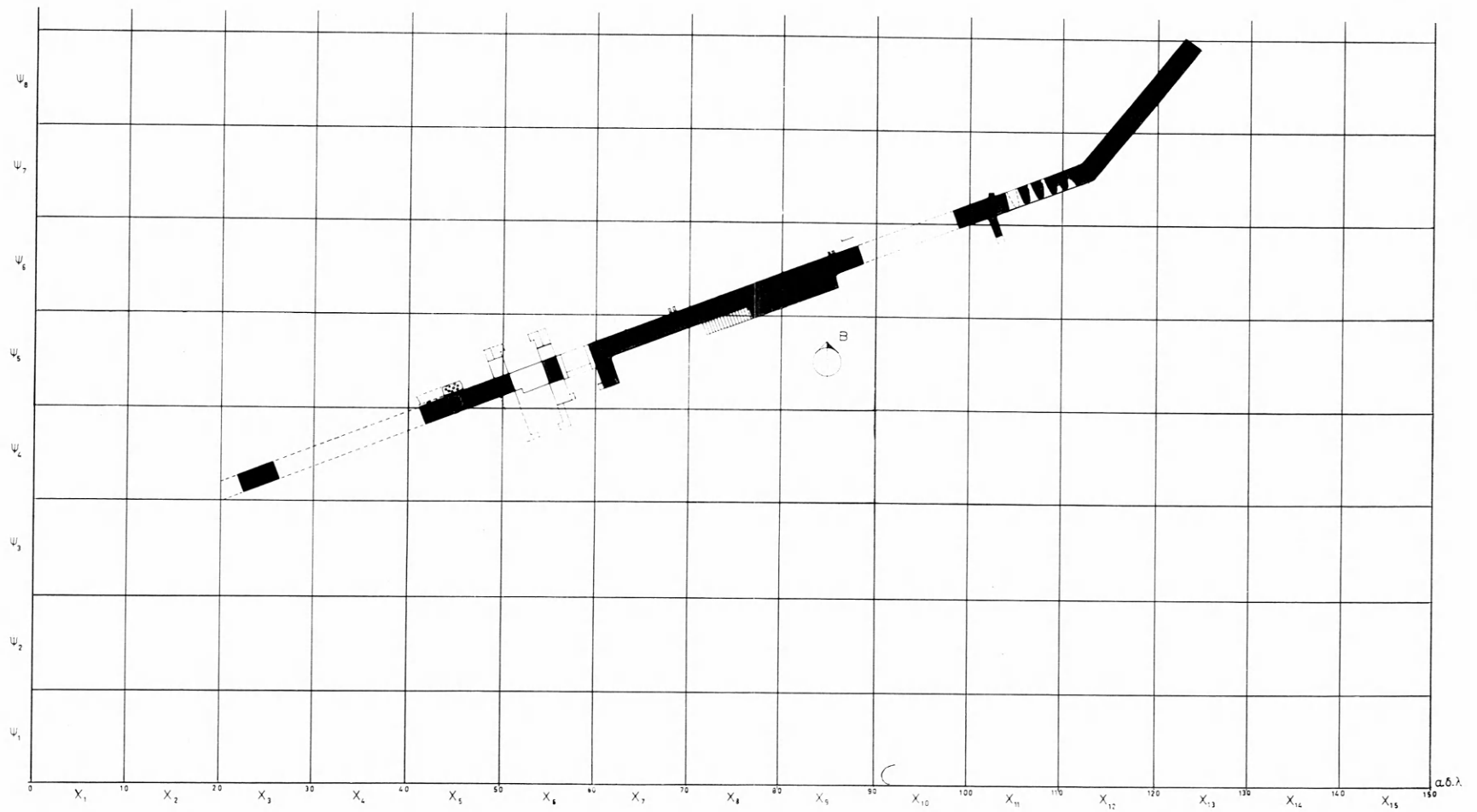
Κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐρεύνης εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ τομέως, πέραν τοῦ τεχνικοῦ ἔργου τῶν ὀχετῶν, ἀπεκαλύφθη τὸ τεῖχος ἐπὶ

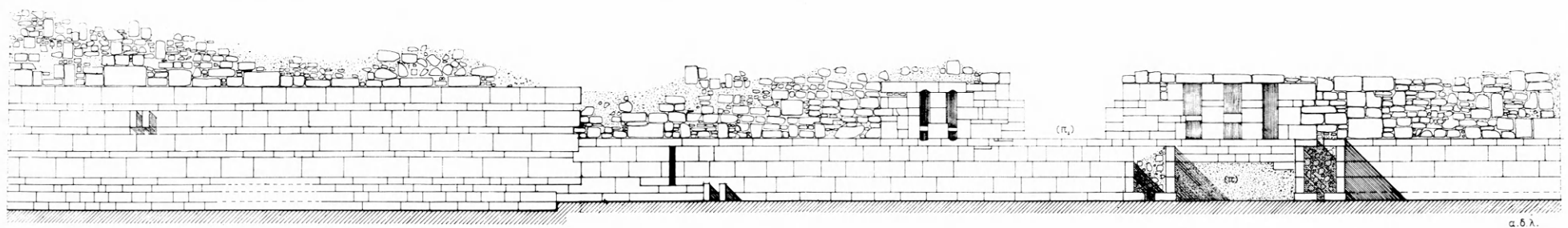
Εἰκ. 31. Ἀμφίπολις. Ὅψις τοῦ βορείου τείχους τῆς πόλεως μετὰ τῶν πυλῶν κλασσικῆς καὶ ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τοῦ συγκροτήματος ὀχετῶν.

μῆκ. 7.50 μ. εἰσέτι, μέχρι τῆς ΝΔ. παρειᾶς βραχῶδους προβόλου τοῦ ὑπερκειμένου λόφου (παρένθ. πίν. Α', Ψ, 8 - Χ, 13). Τὸ ἀποκαλυφθὲν ἐνταῦθα τμήμα, οἰκοδομηθὲν κατὰ διάφορον τοῦ ὑπολοίπου τείχους σύστημα, διὰ τῆς ἐναλλαγῆς μεγάλων καὶ μικρῶν, εἰς σχῆμα κύβων, λιθοπλίνθων, τοποθετηθεισῶν εἰς ἐπαλλήλους σειράς, δημιουργεῖ ἐντύπωσιν ἄκρως διακοσμητικοῦ συνόλου (εἰκ. 32).

Μέγα εἶναι τὸ πλῆθος τῶν κινητῶν εὕρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς, συγκείμενον ἐξ ὄξυπυθμένων ἀμοφορέων, ἐνδιαφερόντων ὀστράκων ἐρυθρομόρφων ἀγγείων μετὰ παραστάσεων καὶ ἐγγαράκτων ἐπιγραφῶν, ἐνσφραγίστων λαβῶν ἀμοφορέων, λύχνων, ἀποτμημάτων εἰδωλίων, σφραγιδολίθου μὲ παράστασιν πτερωτοῦ ἵπποκάμπου, νομισμάτων, ἔτι δὲ λιθίνων σφαιρῶν διὰ τὰς λιθοβόλους μηχανὰς

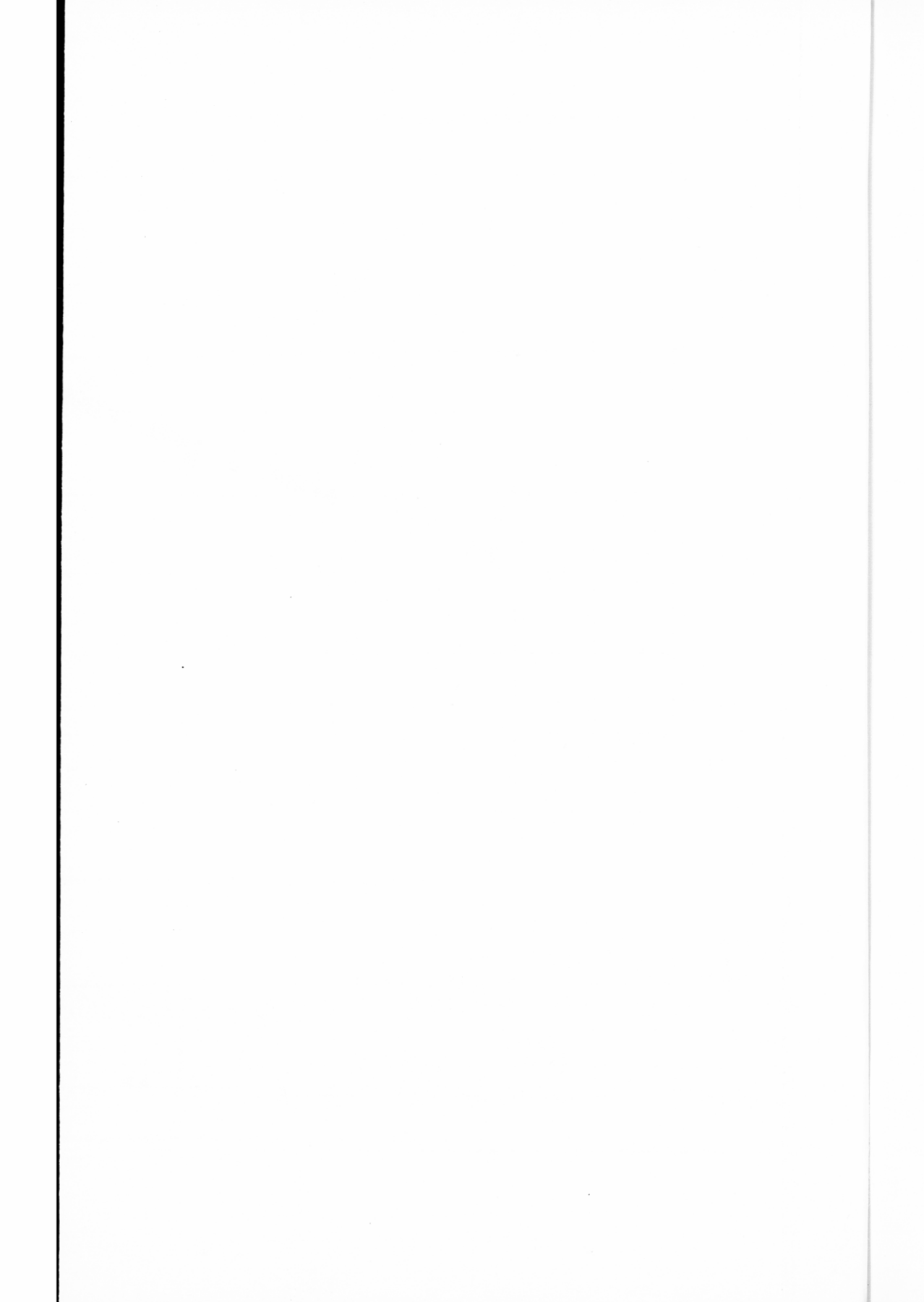

ΚΑΤΟΨΙΣ ΤΟΥ ΑΠΟΚΑΛΥΦΘΕΝΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΝΑΣΚΑΦΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1972 ΚΑΙ 1973 ΤΕΙΧΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ ΒΟΡΕΙΩΤΕΡΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

ΟΨΙΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΤΕΙΧΟΥΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΦΘΕΙΣΩΝ ΔΥΟ ΠΥΛΩΝ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ (π₁) ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ (π₂) ΠΕΡΙΟΔΟΥ

0 1 2 3 4 5
α.δ.λ.

καὶ αἰχμῶν βελῶν. Τὸ πλεόν ὅμως ἐκπληκτικὸν εὔρημα τῆς ἀνασκαφῆς ἦτο μεγάλη μαρμαρινὴ βάσις ἐπιτυμβίου μνημείου, μήκ. 1.94 μ., ἀναγομένου εἰς χρόνον κατὰ πολὺ ἀρχαιότερον τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀμφιπόλεως, φέρουσα εἰς πάριον ἀλφάβητον ὠραῖον ἐπίγραμμα (εἰκ. 33). Τὸ μνημεῖον ἀνέθεσαν οἱ Πάριοι, τιμῶντες

Εἰκ. 32. Ἀμφίπολις. Ὄψις τοῦ τείχους εἰς τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ τομέως.

τὴν ἀρετὴν ἐφήβου, ὅστις ἐφρονεῖτο μαχόμενος. Ἡ ἐπιγραφή, ἣτις καὶ θὰ ἀποτελέσῃ προσεχῶς τὸ ἀντικείμενον εἰδικῆς μελέτης, συγκρινομένη πρὸς τὰς γνωστὰς ἐκ Θάσου καὶ Πάρου ἀρχαῖκὰς ἐπιγραφάς, δύναται νὰ χρονολογηθῇ μὲ πιθανότητα εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος, ἔχει δὲ μέγιστον ἱστορικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἄγνωστον ἐξ ἄλλης πηγῆς ἀποικιακὴν δραστηριότητα τῶν Παρίων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀμφιπόλεως κατὰ τοὺς ἀρχαῖκούς χρόνους.

Ὁ εἰς τὴν θέσιν «Καστάς», ΒΑ. τῆς πόλεως, ὑπερμεγέθους τύμβου ὑπῆρξεν ἐπίσης ἀντικείμενον ἐντατικῆς ἐρεύνης, γενομένων ἐπ' αὐτοῦ βορείως, δυτικῶς καὶ βορειοδυτικῶς τοῦ νοητοῦ κέντρου τριῶν μεγάλων τομῶν καὶ πλήθους δοκιμαστικῶν φρεάτων. Τὸ βάθος τῶν τομῶν ἐποίκιλλε κατὰ θέσεις ἀπὸ 4 ἕως 9.70 μ., μόνον δὲ περὶ τὸ κέντρον τοῦ τύμβου καὶ δὴ ἐντὸς τῆς τομῆς τοῦ παρελθόντος ἔτους, αἱ δοκιμαστικαὶ τάφροι ἔφθασαν τὸ ὀλικὸν βά-

Εἰκ. 33. Ἀμφίπολις. Ἐνεπίγραφος βᾶσις ἐπιτυμβίου ἀρχαίου μνημείου.

θος τῶν 11 - 15 μ., χωρὶς ὅμως νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰσέτι τὸ μυστικὸν τοῦ τύμβου. Τὰ κυριώτερα ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς:

1. Ἀπεκαλύφθη καθ' ὀλοκληρίαν ἡ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου διαπιστωθεῖσα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος οἰκοδομή (Ἔργον 1972, σ. 31, εἰκ. 23), τῆς ὁποίας διατηρεῖται ὀλόκληρος ἡ βόρειος πλευρά, μήκ. 10.15 μ. (εἰκ. 34), ἐν μέρει δὲ ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ. Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῶν τοίχων ἔχει οἰκοδομηθῆ συμφώνως πρὸς ἰσόδομον, οὐχὶ αὐστηρὸν σύστημα, διὰ τραχέων καὶ μὲ φυσικὴν ὄψιν ἀκατεργάστων λιθοπλίνθων. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς οἰκοδομῆς ἐκαλύπτετο διὰ λιθοσωροῦ. Διεπιστώθη ἐπίσης ὅτι ἡ οἰκοδομή, τῆς ὁποίας παραμένει εἰσέτι ἄδηλος ὁ προορισμὸς — αὕτη πιθανῶς ἀπετέλει τὸ βᾶθρον τοῦ σήματος τοῦ τύμβου —, κατεσκευάσθη συγχρόνως μὲ τὸν τύμβον, ἐδραζομένη ἐπὶ ἀδιαταράκτου στρώματος λεπτῆς ἄμμου. Δύναται αὕτη νὰ συγκριθῇ πρὸς τὴν κυβι-

κὴν κατασκευὴν, τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τύμβου τοῦ μακεδονικοῦ τάφου Ἐρετρίας (J. Vollmoeller, AM 26, 1901, σ. 335, εἰκ. 1).

2. Κατὰ τὴν ΒΔ. πλευρὰν τοῦ τύμβου, εἰς ἀπόστασιν 18 μ. περίπου ἀπὸ τῆς περιφερείας, εἰς βάθος δὲ ± 3.80 μ., ἀνεσκάφη συστάς τάφων τῆς πρώιμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου. Ἐνταῦθα ἠρευνήθησαν τέσσαρες τάφοι, ἐξ ὧν ὁ εἷς περιεῖχε δύο ταφὰς ἐντὸς μεγάλου

Εἰκ. 34. Ἀμφίπολις. Τύμβος εἰς θέσιν «Καστάς». Ὅψις τῆς βορείου πλευρᾶς ἀποκαλυφθείσης περὶ τὸ κέντρον τοῦ τύμβου οἰκοδομηῆς.

πίθου, ἀποκειμένου ἐπὶ στρώματος κλύσεως, ὁ ἕτερος — κιβωτιόσχημος — περιεῖχε ταφὴν νηπίου, οἱ δύο δ' ἕτεροι ἦσαν ἀπλοῖ λακκοειδεῖς, καλυπτόμενοι ὑπὸ στρώσεως ἀργῶν λίθων. Ἐντὸς τοῦ πίθου ἀνευρέθησαν τρεῖς δακτύλιοι ἐκ σιδήρου καὶ χαλκοῦν ψέλιον, ἐνῶ ἐγγὺς τῆς στρώσεως λίθων τοῦ δευτέρου τάφου περισυνελέγησαν λεπίς πυριτολίθου, ἀποτιμήματα μεγάλου ἀβαφοῦς ἀγγείου καὶ χαλκοῦν ἔλασμα. Εἶναι προφανές ὅτι τὸ νεκροταφεῖον ἀνήκει εἰς τὸν προϊστορικὸν οἰκισμὸν τοῦ ἐγγὺς λόφου, ὕψ. 133 μ., ὅστις ἐπέζησε καὶ κατὰ τὴν πρώιμον ἐποχὴν τοῦ σιδήρου, προὔπηρχε δὲ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ τύμβου. Ἐν τέλει εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν, περὶ τὰ 8 μ. ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ τύμβου καὶ εἰς βάθος 1.20 μ., ἀνευρέθη τάφος πολεμιστοῦ, πιθανῶς νεώ-

τερος τῶν ἄλλων, ὅστις περιεῖχεν ἀβαφῆ κύλικα ὡς καὶ σιδηρᾶν αἰχμὴν δόρατος.

7. ΦΙΛΙΠΠΟΙ

Ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. Στυλ. Πελεκανίδου συνεχίσθη τὸ 1973 ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ συγκρότημα τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων:

1. Κατὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ ἐπισκοπείου ἠρευνήθησαν οἱ χῶροι LXIV, LXV καὶ XLIII (βλ. κάτοψιν εἰς Ἔργον 1970, παρ. ἐνθ. πίν. Β'). Ὁ πρῶτος, διαστάσεων 3.20×6.70 μ., ἐπικοινωνεῖ διὰ θύρας ἀνοιγομένης εἰς τὸ βόρ. τμήμα τοῦ ἀν. τοίχου, πρὸς μέγα τετράγωνον διαμερίσμα, διαστ. 6.20×6.50 μ. Κατὰ τὸ κέντρον τοῦ βορ. τοίχου αὐτοῦ διεπιστώθη ἀνοίγμα 1.52 μ. φέρον μαρμάρινον οὐδόν, μήκ. 1.20 μ., εἰς δευτέραν χρῆσιν. Ἐκ τοῦ χώρου τούτου περισυλλέγησαν πολλὰ σπαράγματα τοιχογραφιῶν μετὰ διακοσμητικῶν θεμάτων. Ὑπὸ τὸ στρῶμα, ἔνθα αἱ τοιχογραφίαι, εὑρέθησαν πλίνθοι μετὰ κεραμικοῦ κονιάματος, ὡς καὶ τινες μαρμάριναι πλάκες. Πάντα τὰ ἀνωτέρω καλύψαντα ἀτάκτως τὸ ἐκ συμπλητοῦ χώματος δάπεδον τοῦ διαμερίσματος, θὰ προέρχονται πιθανῶς ἐκ τοῦ καταπεσόντος ἄνω ὀρόφου, ὡς τοῦτο καὶ εἰς ἄλλους χώρους τοῦ ἐπισκοπείου διεπιστώθη. Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἐνισχύει καὶ ἡ μεταξὺ τῶν κρημισμάτων ἀνεύρεσις τμήματος λεπτοῦ κίονος, τεκτονικοῦ κιονοκράνου, γωνιαίου τμήματος μαρμαρίνης πλακῶς μετὰ περιχειλώματος, θραυσμάτων ὑαλίνων δοχείων καὶ πολλῶν ἡλῶν διαφόρων μεγεθῶν. Οἱ διαπιστωθέντες ἐν τεμαχίῳ μεγάλῳ πίθῳ εἶχον τὴν θέσιν των εἰς τὸ ἰσόγειον διαμερίσμα. Ἡ πρὸς Βορρᾶν θύρα φέρει εἰς τὸν χῶρον XLIII, διαστάσεων 4.15×2.50 μ., ὁ ὁποῖος θὰ ἐχρησίμευεν ὡς προθάλαμος τοῦ μακροῦ διαδρόμου, ὁ ὁποῖος διασχίζει ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς ὄλον τὸ κτήριον τοῦ ἐπισκοπείου, ὁδηγῶν εἰς τὴν πάροδον Α. Κατὰ τὴν ἀν. στενὴν πλευρὰν τοῦ χώρου τούτου εὐρεῖα θύρα, πλ. 1.90 μ. ὠδήγει εἰς τὴν πάροδον Β. Οὕτω ἐπετυγχάνετο ἡ ἄμεσος ἐπικοινωνία τῶν δύο παρόδων. Ἐξωτερικῶς καὶ ἀνισομερῶς πως ἐκατέρωθεν τῆς θύρας καὶ ἐπὶ τῆς παρόδου Β διεπιστώθησαν κατὰ

χώραν ἀνά ἐν βάθρον ἀπλοῦν, διαστ. 0.42×0.64 μ., ἔχον ἐκάτερον ἐλαφρῶς καμπύλας τὰς πλευρὰς καὶ ἐπ' αὐτῶν συμφυᾶ πλίνθον εἰσέχουσαν κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς μετὰ τόρμου κατὰ τὸ κέντρον (εἰκ. 35). Παρακαείμενον πρὸς τὸ νότ. βάθρον ἀπεκαλύφθη τμήμα μαρμαρίνης παραστάδος, ὕψ. 1.26 μ., πλ. 0.55 μ. καὶ πλ. στενῆς πλευρᾶς 0.43 μ., καλῶς εἰργασμένης, φερούσης κατὰ τὸ

Εἰκ. 35. Φίλιπποι. Ἡ πάροδος Β μετὰ ὑπολειμμάτων τοῦ προτύλου τοῦ χώρου XLIII καὶ τῆς ὀπῆς καὶ τοῦ πάματος τοῦ φρεατίου.

κέντρον τῆς κάτω ἐπιφανείας ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ βάθρου τόρμον. Ἐπίσης κατακείμενα παρὰ τὸν χώρον τοῦτον καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς παρόδου Β εὐρέθησαν τὸ ἀνώφλιον περιθύρου, πρόβολος μαρμαρίνος καὶ τμήματα τόξου ἐκ πλίνθων μετὰ κεραμεικοῦ κονιάματος. Πάντα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα συνιστοῦν εἶδος τι πυλῶνος πρὸ τῆς θύρας, τῆς ἀνοιγομένης εἰς τὴν ἀν. πλευρὰν τοῦ χώρου XLIII, ἣτοι ἐπὶ τῶν βάθρων ἠδράζοντο μαρμαρίναι παραστάδες προσκεκολλημέναι ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἐξ ὧν προεξείχον οἱ πρόβολοι, οἵτινες ἐγεφυροῦντο διὰ τόξου. Εἰς τὸ ὕψος, ἔνθα οἱ πρόβολοι, ἦτο τοποθετημένον τὸ ἀνώφλιον περιθύρου, σχηματι-

ζομένου οὕτω ἀνακουφιστικοῦ τόξου, φρασσομένου τοῦ τυμπάνου αὐτοῦ διὰ γυψίνου φεγγίτου, ὡς μαρτυροῦν τὰ ἀνευρεθέντα περὶ τὸν χῶρον ὀλίγα τεμάχια αὐτοῦ.

Συγχρόνως πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν διαμερισμάτων LXV καὶ XLIII, συνεχίσθη καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις χωμάτων καὶ κρημνισμά-

Εἰκ. 36. Φίλιπποι. Τὰ βορείως τῆς βορείου στοᾶς τοῦ αἵθριου ἀποκαλυφθέντα διαμερίσματα Z, H.

των ἐκ τῆς παρόδου B ἐκ τοῦ σημείου, ἔνθα εἶχε διακοπῆ ἡ ἔρευνα κατὰ τὸ ἔτος 1971. Ἀπεκαλύφθησαν 10 τ.μ. Κατὰ χώραν εὑρέθησαν πολλοὶ μαρμαρόλιθοι, ἐκ τοῦ καταστρώματος, οἱ ὅποιοι καλύπτουν τὸν συνεχιζόμενον ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον μέγαν ἀγωγὸν τῆς παρόδου. Εἰς ἀπόστασιν 2.10 μ. ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας τοῦ διαμερίσματος LXV ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς ἐνώσεως δύο μαρμαρολίθων τοῦ καταστρώματος ὁπῆ κυκλικὴ καὶ παρ' αὐτὴν τὸ πῶμα αὐτῆς, ὅπερ ἀνήκει εἰς φρεάτιον καθαρισμοῦ τοῦ ἀγωγοῦ (εἰκ. 35).

2. Εἰς τὸ αἶθριον τοῦ ἀρχαιότερου τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ ἡ ἀνασκαφή, κατόπιν τῆς ἀποκαλύψεως πέρυσιν ὅλου τοῦ χώρου τοῦ αἵθριου, περιορίσθη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς βορ. στοᾶς αὐτοῦ, ἥτις ὀρίζεται ὑπὸ τοῦ Β. στυλοβάτου καὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν αὐτοῦ τοί-

χων τῶν συνιστῶντων τὴν Ν. πλευρὰν συνεχομένων δωματίων. Ἀπεκαλύφθη κατὰ μῆκος ὅλος ὁ στυλοβάτης, ὅστις διακοπτόμενος εἰς δύο σημεῖα, ἔνεκα τῆς καταστροφῆς τῶν πλακῶν αὐτοῦ, φθάνει εἰς τὴν Δ. ἀπόληξιν τοῦ αἰθρίου, προσκολλώμενος εἰς τὴν Β. πλευρὰν τοῦ κρηναίου διαμερίσματος. Ἐπίσης ἀπηλευθερώθησαν ἐκ τῶν πολλῶν καθ' ὕψος κονιαμάτων τὰ πρὸς Βορρᾶν καὶ καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ αἰθρίου τρία συνεχόμενα διαμερίσματα Ζ, Η, Ι, διαφόρων ἕκαστον διαστάσεων (εἰκ. 36). Ἐκ τῶν εὐρημάτων τεκμαίρεται, ὅτι τὰ δωμάτια ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην περίοδον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγκροτήματος ἂν μὴ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ρωμαιοκρατίας, καταστραφέντα ὅτε καὶ τὸ συγκρότημα ἐκ πυρκαϊᾶς, ἐνεουργήθησαν δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἰδρύθη τὸ ὀκτάγωνον, ἐπιχωσθέντα μέχρι τινός, ὥστε τὸ δάπεδον αὐτῶν νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν αὐτὴν στάθμην, εἰς ἣν καὶ τὸ συγκρότημα τοῦ Ὀκταγώνου.

Κατὰ τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ αἰθρίου, ἔνθα τὸ κρηναῖον οἰκοδόμημα, ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς μορφῆς τῆς Δ. πλευρᾶς αὐτοῦ. Στυλοβάτης συνεχίζων ἐν ἰσογραμμῇ πρὸς τὸν καμπτόμενον πρὸς Ν. βόρειον τοῖχον, ἀπετέλει τὸ Δ. ὄριον τοῦ οἰκοδομήματος. Ἐκ τοῦ στυλοβάτου διεσώθησαν κατὰ χώραν δύο μόνον μεγάλοι μαρμαρόλιθοι (εἰκ. 37). Αἱ ἔμπροσθεν αὐτῶν παρατηρηθεῖσαι στενοεπιμήκεις πλάκες, ὡς καὶ ἕτερα μαρμάρια τεμάχια προερχόμενα ἐκ μεγάλων γείσων καὶ θωρακίων, ἐτοποθετήθησαν προχείρως εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν, ἐνδεχομένως μετὰ τὴν καταστροφήν τοῦ πρώτου ναοῦ, ὅτε τὸ αἶθριον σχεδὸν ἐγκατελείφθη καὶ ἡ κρήνη, ἣτις κατέρρευε σὺν τῷ χρόνῳ, ἐχρησιμοποιοεῖτο διὰ πρακτικὸς μᾶλλον ἢ διὰ λατρευτικὸς σκοπούς. Πολλὰ καὶ ποικίλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη προερχόμενα ἐξ αὐτῆς περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ περὶ αὐτὴν χώρου, ἥτοι βάσεις, κίονες καὶ κιονόκρανα ἀνήκοντα εἰς δύο ομάδας δύο διαφορετικῶν διαστάσεων, μικρῶν καὶ μεγάλων, μαρτυροῦντα δίτονον κιονοστοιχίαν, τεμάχια γείσων καὶ θριγκῶν ὀριζοντίων καὶ θλαστῶν, ἅπαντα κατεργασμένα κατὰ τὴν τεχνικὴν Sidamara. Πάντα ταῦτα προέρχονται ἐκ τινος ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἀγορᾷ κτηρίου, γειτνιαζόντος πρὸς τὸ ἐρευνώμενον κρηναῖον οἰκοδόμημα, ὡς μαρτυρεῖ εὐρεθὲν τμήμα θριγκοῦ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν πλαγίαν στενὴν πλευρὰν, ἄλλοτε ἄπερ-

γον, ἐκοσμήθη ἐκ τῶν ὑστέρων, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς γωνιαῖον μέλος τῆς ἀνωδομῆς τῆς χριστιανικῆς φιάλης, διὰ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ διατρέχον τὴν προσθίαν ὕψιν θέματος, ἀλλὰ διὰ τεχνικῆς

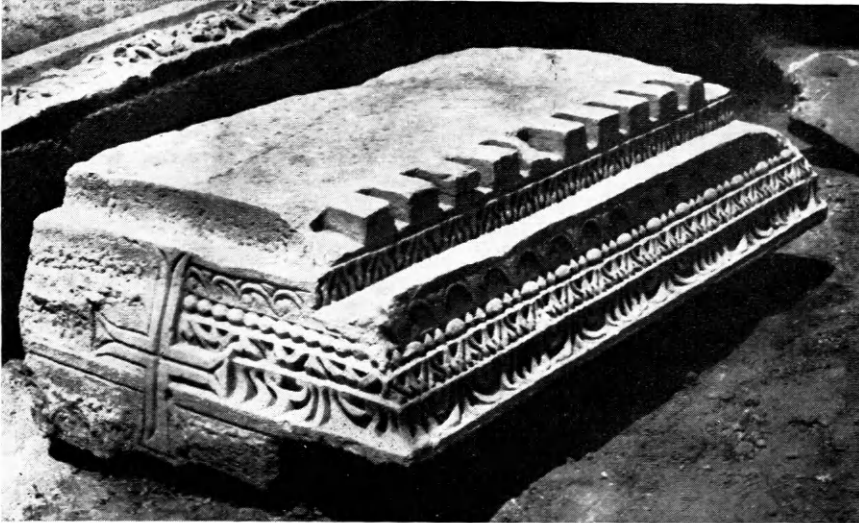

Εἰκ. 37. Φίλιπποι. Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ κρηναίου οἰκοδομήματος μετὰ τμημάτων τοῦ στυλοβάτου καὶ τῶν προχείρων κατασκευῶν.

τελείως διαφορετικῆς, χαρακτηριστικῆς τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ διὰ σταυροῦ (εἰκ. 38).

3. Ἡ διὰ τοῦ μνημειώδους προπύλου διερχομένη ὁδὸς συνεχίζεται, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἀνασκαφή, πρὸς Ἀνατολὰς καὶ παραλλήλως τῆς Ν. στοᾶς τοῦ Ὀκταγώνου ναοῦ. Ἡ μεγάλη ἐνταῦθα ἐπιχωσις, ἀνερχομένη εἰς 2.00 μ. καὶ οὐχὶ σπανίως εἰς ± 3.00 μ., καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ἐκ τοῦ καταρρεύσαντος Ὀκταγώνου ὑλικὸν ἐδυσχέραιναν μεγάλως τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν. Διεπιστώθη ὅτι συν-

εχίζεται τὸ ἐκ μαρμαρολίθων ὁδόστρωμα καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ πλάτος τῆς ὁδοῦ, ἐξαιρέσει σημείων τινῶν, ἐνθα οὗτοι εἴτε ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοὺς σχηματιζόμενον ἐκ τοῦ μεγάλου ἀγωγοῦ κενὸν εἴτε μετεβλήθησαν εἰς λατύπην ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτῶν πτώσεως βαρέων ὄγκων ἐκ τῶν παροδίων κτισμάτων.

Εἰκ. 38. Φίλιπποι. Τμήμα ρωμαϊκοῦ θριγγοῦ ἐκ τῆς κρήνης μετὰ παλαιοχριστιανικοῦ κοσμήματος καὶ σταυροῦ κατὰ τὴν στενὴν πλευρᾶν.

Εἰς ἀπόστασιν 11.70 μ. ἐκ τῆς ἀν. πλευρᾶς τοῦ προπύλου καὶ παραλλήλως καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν δυτ. τοῖχον τῆς νοτίας στοᾶς τοῦ Ὀκταγώνου, ἀνεφάνη κλίμαξ ἔχουσα κατεύθυνσιν ἐκ Δ. πρὸς Ἄ. (εἰκ. 39). Ὁ πυρὴν ταύτης συνίσταται ἐξ ἰσχυρᾶς ἀργολιθοδομῆς, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ παρεῖα αὐτοῦ ἐξ ἰσοδόμου ἐπιμελοῦς δομῆς ἐξ ἀργῶν καὶ ἐγγωνίων λίθων μετὰ τινων πλίνθων ὀριζοντίως καὶ καθέτως διατεταγμένων. Αἱ διατηρούμεναι δύο πρῶται βαθμίδες ἐκ μαρμαρολίθου ἔχουν μῆκος 1.05 μ., πλ. 0.33 μ. καὶ ὕψος 0.35 μ. Ἀπὸ τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις συνάγεται, ὅτι καὶ αἱ καταστραφεῖσαι εἶχον τὰς αὐτὰς διαστάσεις. Ὁ τοῖχος τῆς κλίμακος προχωρεῖ πρὸς Ἀνατολὰς μὴ ἀποκαλυφθεὶς εἰσέτι ὄλος.

Ἡ διαπίστωσις τῆς κλίμακος εἶναι λίαν ἀξιόλογος. Λύει τὸ πρόβλημα τῆς προσπελάσεως πρὸς τὴν ἀνοικτὴν τοῦ Ὀκταγώνου

Ν. στοάν. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1969 (ΠΑΕ 1963, σ. 53), ἐξεταζομένων τῶν δυνατοτήτων ἐπικοινωνίας τῆς ἀνυψωμένης ἐπὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου στοᾶς ταύτης, μεταξὺ ἄλλων λύσεων διευτυπώθη ὑπὸ τοῦ ἀνασκάψαντος καὶ ἡ γνώμη ὅτι «ἡ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν διαφορετικῶν ἐπιπέδων (ὁδοῦ καὶ στοᾶς) ἐγίνετο διὰ μνημειώδους

Εἰκ. 39. Φίλιπποι. Ἡ ὁδὸς τῆς ἐμπορικῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ κλίμαξ ἡ φέρουσα εἰς τὴν νοτιαν στοάν τοῦ Ὀκταγώνου.

κλίμακος εἴτε συνεχοῦς εἴτε κατ' ἀποστάσεις τοποθετημένης». Ἡ σκαπάνη ἐδικαίωσε τὴν ὑπόθεσιν ἐκείνην.

4. Παραλλήλως πρὸς τὰς ἀνασκαφικὰς ἐργασίας εἰδικὸν συνεργεῖον ἡσχολήθη εἰς τὴν συντήρησιν ὀρισμένων τμημάτων τῶν τοίχων τοῦ βαλανείου, τοῦ Ὀκταγώνου καὶ τοῦ βαπτιστηρίου.

Προσέτι ἐγένετο ἐπιτυχῆς προσπάθεια ἀναπαραστάσεως, βάσει τῶν ὑπαρχόντων στοιχείων, τῆς βασιλείου πύλης τοῦ Ὀκταγώνου.

8. ΘΡΑΚΗ. Μεσημβρία

Διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀ. Βαβρίτσα συνεχίσθη καὶ ἐφέτος ἡ ἀνασκαφὴ τῆς ἀρχαίας Μεσημβρίας τῆς Θράκης εἰς τὸν περιτετειχισμένον

οίκισμόν, καθὼς καὶ εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ δρόμου καὶ τῆς θαλάσσης τμήμα, τὸ καὶ καλύτερον σφζόμενον τοῦ ἀν. σκέλους τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Ἐξερευνητικοῦ χαρακτῆρος ἦτο καὶ ἡ ἀνασκαφὴ εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ πρὸς Δ. τῆς πόλεως ἀρχαίου νεκροταφείου.

Ἀρχικῶς ἐγένετο καθαρισμὸς ἐξωτερικῶς τοῦ ἀν. καὶ τοῦ βορ. τείχους τοῦ περιτετειχισμένου οἰκισμοῦ ἐκ τῶν χωμάτων καὶ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως. Ἐξωτερικῶς τοῦ ἀν. τείχους τοῦ οἰκισμοῦ καὶ Ν. τοῦ πύργου (Π) τῆς γωνίας, ἀπεκαλύφθη τετράπλευρος χῶρος, μὴ ἀνασκαφείς εἰς βάθος, σχετιζόμενος προφανῶς πρὸς τὸν πύργον.

Εὐρήματα: Κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην εὐρέθησαν τεμάχια πηλίνων κεράμων στέγης, δύο πήλινα διάτρητα περίπτα, νομίσματα χαλκᾶ καὶ ἀργυροῦν, ὄστρακα ἐλληνιστικά, μεγαρικῶν σκύφων, μελαμβαφῆ, ἐρυθροβαφῆ, ὡς καὶ τμήμα ἐπιστέψεως μαρμαρίνης ἐπιτυμβίου ἀνθεμωτῆς στήλης τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκισμοῦ ἡ ἔρευνα ἐξετάθη, ἔτι περαιτέρω, εἰς τὰ μερικῶς ἀποκαλυφθέντα (1971) πρὸς τὴν βορ. πλευράν, ὁκτὼ διαφόρων διαστάσεων χωρίσματα καὶ εἰς βάθος 0.30 μ. Διεγράφησαν οὕτω ἀκριβέστερον τὰ σχήματα καὶ αἱ διαστάσεις τῶν χωρισμάτων, διεπιστώθησαν δὲ δύο τοῦλάχιστον κανονικαὶ φάσεις, ὡς καὶ μία τρίτη, κατὰ τὴν ὁποίαν προφανῶς οἱ χῶροι ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς ἀποθήκαι ἢ ἐργαστήρια.

Εὐρήματα ἐγένοντο: Ὅστρακα πρωίμων ἐλληνιστικῶν χρόνων, πάρα πολλὰ μελαμβαφῆ, ἐρυθροβαφῆ, ρυθμοῦ West Slope, γραπτὰ μὲ μονοχρώμους λωρίδας, προϊστορικά, πήλινα περίπτα διάτρητα, τεμάχια καθάρων, σκύφων, κυathίων, εἰδωλίων καὶ ἐρυθρῶν κονιαμάτων, διάφορα μεταλλικὰ ἀντικείμενα, ὡς καὶ τεμάχια κεράμων στρωτήρων καὶ καλυπτῆρων κορινθιακοῦ τύπου.

Παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ οἰκισμοῦ καὶ Ἄν. τοῦ χωρίσματος Θ τῆς δυτ. πλευρᾶς, ἀνεσκάφη ἔτι περαιτέρω ὁ ἀναφανείς κατὰ τὸ 1971 ληνός(;). Οὗτος ἀποτελεῖται (εἰκ. 40) ἐξ ἑνὸς κυκλικοῦ καὶ δύο τετραγώνων χωρισμάτων, ὡς καὶ ἄλλων διαφόρων σχημάτων καὶ διαστάσεων, πρὸς τε τὴν δυτ. καὶ τὴν ἀν. πλευράν τούτου, μὴ ἀποκαλυφθέντων τούτων πλήρως εἰσέτι, ἔτι βαθύτερον κειμένων τῶν ἄλλων, σχετιζομένων δὲ ὅπωςδῆποτε μὲ τὸν γνω-

στὸν ληγὸν τῆς δυτ. πλευρᾶς. Εἷς τινὰ ἐξ αὐτῶν τὸ δάπεδον ἀλλὰ καὶ οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκ κουρασσανίου, ἢ ἐκ μεγάλων σχιστολιθικῶν πλακῶν, ἐχρησίμευον δὲ πρὸς ἀποθήκευσιν ἀγροτικῶν προϊόντων.

Εὐρήματα: Ὀστρακα ἀγγείων κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων, μελαμβραφῆ, σκύφων, ὑάλινα ἀγγεῖα εἰς τεμάχια, ὡς καὶ εἰδῶλια, ὧν ἓν γυναικός, τμήματα μεγάλων ἀμφορέων, τεμάχια

Εἰκ. 40. Μεσημβρία. Ληγός. Χωρίσματα με λίθινον κρουόν.

λύχνων, ἑπτὰ κωδωνοειδῆ διάτρητα σκεύη, ἀγνώστου προορισμοῦ, νομίσματα χαλκᾶ, ὧν ἓν Σαμοθράκης, ὡς καὶ περιεργὸν γλυπτὸν, λαϊκῆς κατασκευῆς, ὁμοιάζον πρὸς γλαῦκα.

Εἰς τὸ ἀν. σκέλος τοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἔνθα ὁ ΝΑ. πύργος «Φυλακές», ἐγένετο καθαρισμὸς ἐκ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως, ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν πρὸς Β., μέχρι τοῦ σημερινοῦ ἀγροτικοῦ δρόμου καὶ πέραν τούτου, πρὸς τὸν ἀγρὸν Τσαμπάζη.

Ἐν συνεχείᾳ ἀνεσκάφη καὶ ἀπεκαλύφθη τοῦτο, πέραν τοῦ μέχρι τοῦδε γνωστοῦ ἐκ προηγουμένης ἐρεῦνης καὶ συνεχομένως πρὸς τὸν πύργον τμήματος τοῦ τείχους, σωζόμενον, ἐκτὸς τμημάτων

τινῶν, ἅτινα εἶναι κατεστραμμένα, εἰς δύο σειρὰς δόμων, εἰργασμένων μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἀν. ὄψιν, φερόντων δὲ καὶ ἀναθύρωσιν εἰς τινὰς περιπτώσεις.

Εὐρήματα: Ὀστρακα χονδροειδῆ, μελαμβραφῆ, λύχνων, κυαθίων, σκύφων, ληκύθων, πήλινος σφόνδυλος, πήλινον ἀμφικωνικὸν περίαπτον, τεμάχια πήλινων σαρκοφάγων μὲ ἰωνικὸν κυμά-

Εἰκ. 41. Μεσημβρία. Χαλκοῦν ἀγαλμάτιον ἀρχαίου πολεμιστοῦ.

τιον, λαβὴ χαλκοῦ ἀγγείου, χαλκᾶ νομίσματα, ἀγαλμάτιον χαλκοῦν ἀρχαίου πολεμιστοῦ, ὕψ. 0.08 μ. (εἰκ. 41), τμῆμα κνήμης μαρμαρίνου ἀγάλματος, ὡς καὶ ἀριστεροῦ πήχεως, πήλινα εἰδῶλια εἰς τεμάχια, ὡς καὶ εἰδῶλιον ἀσπιδοφόρου θρακικῆς θεότητος. Εἰς ἀπόστασιν 50 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τείχους εὐρέθησαν, κατὰ τὴν ἐπιφανειακὴν ἀνασκαφὴν, πλῆθος ὀστράκων ἀγγείων, κυαθίων κυρίως, τῶν ὑστε-

Εικ. 42. Μεσημβρία. Ἄργυροῦν πλακίδιον μὲ θεὰν καθημένην καὶ τέσσαρας λατρευτάς.

Εικ. 43. Μεσημβρία. Ἄργυροῦν καὶ χαλκοῦν πλακίδιον μὲ λατρευτάς.

ροκλασσικῶν χρόνων. Μέγα ἦτο καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰδωλίων γυναικῶν, προσωπειῶν, κλπ. Τὸ ἐκπληκτικώτερον ὅμως εὔρημα ἐγένετο εἰς τὸ ἴδιον σημεῖον καὶ εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τούτου, ἐντὸς ἀποκαλυφθέντος, ἐφαπτομένως τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς, ὀρθο-

Εἰκ. 44. Μεσημβρία. Ἐπίχρυσον ἀργυροῦν πλακίδιον μετὰ τὴν Κυβέλην καθήμενην καὶ λατρευτᾶς.

γωνίου χώρου, ὅστις ἐχωρίζετο εἰς τρία μέρη. Εὐρέθησαν πάρα πολλὰ ὄστρακα μελαμβραφῆ, μονόχρωμα, ἄχροα, σκύφων, ληκυθίων, μέγας ἀριθμὸς πηλίνων εἰδωλίων γυναικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χαλκᾶ νομίσματα, ἀστράγαλος ζώου καὶ ὀδόντες κάπρου.

Ἐντὸς τοῦ κεντρικοῦ χωρίσματος εὐρέθη ἐρυθρόμορφος πελίκη μετὰ ὑπολείμματα καύσεως νεκροῦ καὶ πλῆθος ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν φύλλων - πλακιδίων (εἰκ. 42, 43, 44), μετὰ ἐκτύπους ἢ ἀναγλύφους παραστάσεις νεανίδων καὶ νέων, κρατούντων εἰς τὴν μίαν χεῖρα ἄνθη

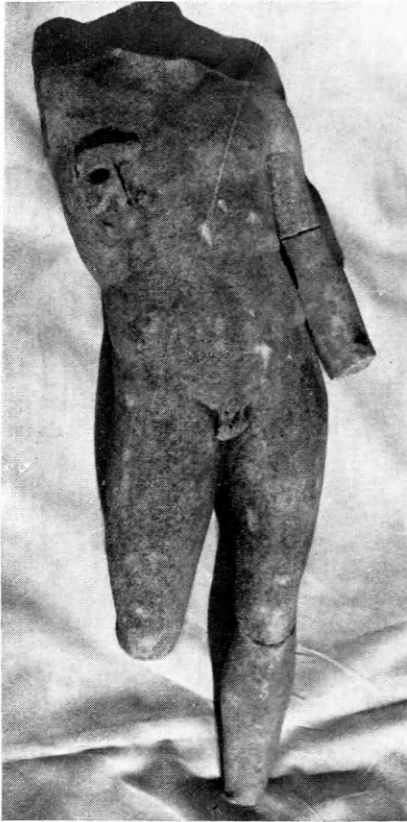

Είχ. 45. Μεσημβρία. Ἀργυροῦν μετάλλιον με κεφαλὴν γυναικός.

Είχ. 46. Μεσημβρία. Ἀνατολικὸν σκέλος τείχους καὶ δεξιὰ ἡ ἐνεπίγραφος βάσις.
Ἐπιφωτισμὸς ἀπὸ βορρᾶς.

ἢ ἄλλα ἀντικείμενα, ἢ ὑψούντων τὴν ἑτέραν εἰς δέησιν, γενικῶς δὲ φερόντων παραστάσεις ἡρωολατρείας, ὡς καὶ ἀργυροῦν στρογγύλον μέταλλον, μὲ κεφαλὴν γυναικὸς πρὸς τὰ δεξιὰ ἐστραμμένην (εἰκ. 45).

Εἰκ. 47. Μεσημβρία. Ἀγαλμάτιον νεανίου ἐκ μαρμάρου.

Πλησίον τῆς πελίκης εὑρέθη ἀργυροῦν ἀγγεῖον, ἀγραφὸς λήκυθος εἰς τεμάχια, δύο πήλινα εἰδῶλια, ἐξ ὧν τὸ ἓν παριστᾷ ἐρμαφρόδιτον, τὸ δ' ἕτερον θεὰν καθημένην, τεμάχια ἄλλων εἰδωλίων, χαλκᾷ νομίσματα.

Δυτικῶς καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ὀρθογώνιου τούτου χώρου (εἰκ. 46) εὑρέθη χαμηλὸν ἐνεπιγράφον βᾶθρον (διαστ.: ὕψ. 0.06 μ., πλ. 0.22 μ., μῆκ. 0.29 μ.) φέρον τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.:

ΑΡΧΗΝΑΣΣΑ ΚΕΦΑΛΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΙ

(

Νοτιώτερον τοῦ σημείου τούτου εὑρέθη μαρμαρίνον ἀγαλμάτιον νεανίου ἐλλιπές (εἰκ. 47), ὡς καὶ μαρμαρίνη βᾶσις ἀγάλ-

ματος εἰς τεμάχια. Ἐτι δυτικώτερον τῆς ἐνεπιγράφου βάσεως ἀπεκαλύφθη τοῖχος, μὴ ἀνήκων εἰς οἰκοδόμημα, βαίνων λοξῶς ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ πρὸς τὸ ἀνατ. σκέλος τοῦ τείχους, ὡσεὶ περικλείων τὸν ὀρθογώνιον χῶρον, ἐνθα τὰ ἀνωτέρω πολυπληθῆ εὐρήματα· εὐλόγως εἰκάζεται ὅτι πρόκειται περὶ περιβόλου ἱεροῦ τῆς Δήμητρος, συγχρόνου ἢ νεωτέρου κατὰ τι τοῦ τείχους τῆς πόλεως, πρᾶγμα ὅπερ θέλει ἀποσαφηνισθῆ κατὰ τὴν προσεχῆ ἀνασκαφικὴν περίοδον διὰ περαιτέρω ἐρεύνης πρὸς Δ. καὶ Ν.

Νεκρόπολις. Εἰς τὸ Δ. τῆς πόλεως ἀρχαῖον νεκροταφεῖον ἐγένοντο ἀρκεταὶ τομαί, ἐκ συλημένων δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον τάφων ἐκ πίθων ἢ καὶ κιβωτιοσχῆμων περισυνελέγησαν εἰδώλια τινά, νομίσματα, κάρφαροι, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ ἐνώτια, λήκυθοι, ὡς καὶ ὕστρακα ὑστεροκλασσικῶν ἀγγείων, πρὸς δὲ καὶ τεμάχια ἐκ πηλίνων σαρκοφάγων καὶ ταφικῶν πίθων. Εἷς μόνον τάφος εὐρέθη ἀσύλητος. Πρόκειται περὶ κιβωτιοσχῆμου ὀρύγματος (διαστ. $1.80 \times 0.55 \mu.$) καλυπτομένου διὰ τριῶν ὀγκολίθων χονδροειδῶς εἰργασμένων. Οὗτος περιεῖχεν ὅστᾳ νεκροῦ κεκαυμένα, ὡς καὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἀγγεῖα, ἐν οἷς λήκυθοι, ἀρυβαλλοειδῆ ληκύθια, σκύφοι, σιδηραῖ στλεγγίδες, λύχνοι, θήλαστρον, λεκανίδες, ἀμφορίσκος· ἐξωτερικῶς τοῦ τάφου εὐρέθησαν ἄλλα τινὰ ἀγγεῖα, ὡς καὶ χαλκοῦν νόμισμα χρονολογούμενον εἰς τὸ 200 π.Χ.

Γενικώτερον, ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης εἰς τὴν νεκρόπολιν διεπιστώθη ὅτι οἱ τάφοι ἦσαν διατεταγμένοι εἰς σειράς, ὡς καὶ εἰς κανονικὰς ἀποστάσεις καὶ διαστήματα μεταξὺ των, συνήθως δὲ ἀνὰ τρία μέτρα.

Ὡς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Ἡρόδοτον, ἡ Δύμη, ὁ Δορίσκος, τὰ Τέμπυρα, τὸ Χαράκωμα, ἡ Σάλη, τὸ Σέρρειον, ἡ Ζώνη, ἡ Ὀρθαγόρεια, ἡ Δρυς, ἡ Μεσημβρία, ἦσαν πόλεις καὶ πολίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετείνοντο εἰς τὰ θρακικὰ παράλια, ἀπὸ τοῦ Ἐβρου καὶ τῆς Αἴνου, μέχρι τῆς ὀμηρικῆς χώρας τῶν Κικόνων καὶ τῆς Μαρωνείας.

Τὰ πλοῦσια εὐρήματα γενικῶς τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς, ὡς καὶ τὰ ἰδιαιτέρως πολύτιμα, διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν λατρείαν, ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος, ἐπιβεβαιουῖσιν ἔτι περισσότερον τὴν ἄμεσον σχέσιν τῆς Μεσημβρίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων γειτονικῶν οἰκισμῶν γενικώτερον, πρὸς τε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν τῶν Καβείρων καὶ τὴν νῆσον Σαμοθράκην ἰδιαιτέρως, ἐξ οὗ καὶ «Σαμοθρητικὰ τείχεα» ἐκαλοῦντο.

9. ΘΡΑΚΗ. Μαρωνεῖα

Συνεχίσθησαν διὰ τρίτην ἀνασκαφικὴν περίοδον αἱ διὰ τοῦ τέως ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων Εὐάγγ. Πεντάζου διεξαχόμεναι ἐρευναι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μαρωνείας τοῦ νομοῦ Ροδόπης. Ἡ ἐφε-

τινή ανασκαφή περιορίσθη εἰς δύο σημεία τῆς κλασικῆς πόλεως.

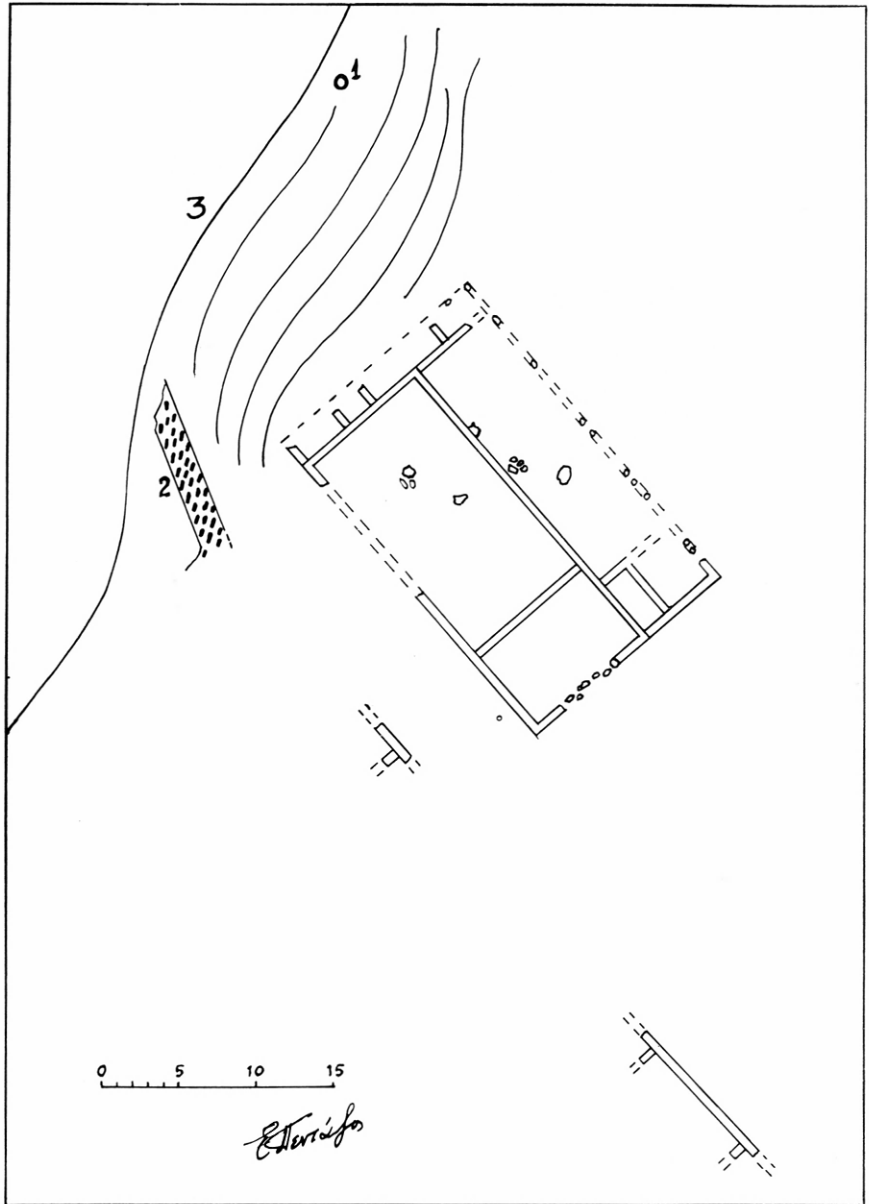
1) Κλασικὴ οἰκία (εἰκ. 48). Εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων Φ. Κωνσταντινίδη ἀπεκαλύφθη τμημα οἰκίας τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἡ ἔρευνα ἔφερεν εἰς φῶς δωμάτιον, διαστ. 4.35×4.65 μ., τοῦ ὁποίου τὸ κεντρικὸν τμημα φέρει ψηφιδωτὴν διακόσμησιν ἐκ σπειρομαϊάνδρου, ἀνθεμίων καὶ κληματί-

Εἰκ. 48. Μαρώνεια. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον.

δων μετὰ σταφυλῶν. Ἡ εἴσοδος τοῦ δωματίου, κειμένη εἰς τὴν νοτ. πλευράν, ἔφερε καὶ αὐτὴ ψηφιδωτὴν ἐκ διπλῶν ἀνθεμίων διακόσμησιν. Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ δωματίου σφίζονται εἰσέτι ἐλάχιστα τμηματα λεπτοῦ κονιάματος ἐρυθροποῦ χρώματος. Τὰ ἀνευρεθέντα εἰς μερικὰ σημεία ἰσχυρὰ ἔχνη καύσεως καὶ ἡ ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τοῦ ψηφιδωτοῦ ὑπαρξίς στρώματος τέφρας ὑποδηλοῦν τὴν ἐκ πυρᾶς καταστροφὴν τῆς οἰκίας. Τὸ ἀνασκαφὴν δωματίον μὲ τὸ εἰς ἀρίστην σχεδὸν κατάστασιν ψηφιδωτὸν χρονολογεῖται εἰς τὰ μέσα περίπου τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. καὶ ἐνθυμίζει τοὺς γνωστοὺς ἐξ ἄλλων παραδειγμάτων ἀνδρῶνας τῶν κατοικιῶν τῆς αὐτῆς περιόδου.

2) Ἴε ρ ὸ ν Δ ι ο ν ὺ σ ο υ (εἰκ. 49). Εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1969 κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀποκαλυφθὲν ἱερὸν τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. ἡ

Εἰκ. 49. Μαρόνεια. Τὸ ἱερόν τοῦ Διονύσου: 1 φρέαρ, 2 ἀνάλημμα, 3 κοίτη χειμάρρου.

ἔρευνα ἔφερον εἰς φῶς λείψανα τῆς ὑποθεμελιώσεως τῆς ΒΑ. πλευρᾶς καὶ ἐλάχιστα τοιαῦτα τῆς ΒΔ., ἡ ὁποία παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ παρακειμένου ρεύματος. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἀναλήμματος καὶ τοῦ

φρέατος φανερώνει, ὅτι καὶ κατὰ τὴν κλασικὴν περίοδον ἡ πορεία τοῦ ρεύματος ἦτο σχεδὸν ἡ αὐτή, μετακινήθεισα ἔκτοτε ὀλίγα μόνον μέτρα ἀνατολικώτερον. Μετὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν σφαιζομένων λειψάνων τοῦ ἱεροῦ ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη πρὸς Νότον αὐτοῦ, ὅπου ἀνεσκάφησαν τμήματα τοίχων τῆς αὐτῆς κατασκευῆς μὲ τὸ ἱερόν, τὸν προορισμὸν τῶν ὁποίων μελλοντικὴ ἔρευνα θὰ διασαφηνίσῃ.

10. ΔΩΔΩΝΗ

Εἰς τὴν Δωδώνην συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. Σ. Δάκαρη τὸ παρελθὸν θέρος ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τοῦ πρὸς Ν. χώρου, ἔνθα εἶχεν ἀποκαλυφθῆ κατὰ τὸ προηγηθὲν ἔτος τμήμα τῆς βορείου καὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος (παρένθ. πίν. Β') ("Ἔργον 1972, σ. 40 κέ.).

Διὰ τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς συνεπληρώθη ἡ ἔρευνα ὀλοκλήρου σχεδὸν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Βουλευτηρίου μέχρι περίπου τοῦ βορείου τοίχου (εἰκ. 50), εἰς δὲ τὸν νότιον τομέα ὀλόκληρος ἡ μεταξὺ τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τοῦ ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος ἔκτασις, μέχρι καὶ τοῦ κλασσικοῦ στρώματος (εἰκ. 51). Ὑπολείπεται ἡ διερεύνησις τῶν βαθυτέρων ἐπιχώσεων, ἡ ὁποία θὰ ἐπιχειρηθῆ βραδύτερον μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ κλασσικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνιστικοῦ στρώματος.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Βουλευτηρίου, κατὰ μῆκος τῆς δυτ. μακρᾶς πλευρᾶς, διεπιστώθησαν λείψανα 24 σειρῶν λιθίνων πεζουλίων (εἰκ. 50), τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς ἐδῶλια. Τὰ ἐδῶλια, προχείρως κατεσκευασμένα ἐκ μικρῶν ἀργῶν λίθων καὶ πεπατημένης γῆς, ὑπολογιζόμενα ἀρχικῶς εἰς 32 σειρὰς περίπου, ἔχουν τοξοειδῆ διάταξιν, ὅχι ὅμως ὁμόκεντρον πρὸς τὴν καμπύλην τῆς βάσεως τοῦ θεατρικοῦ χώρου.

Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἰς τὸ μέγα τοῦτο οἰκοδόμημα, ἐστεγαγασμένον δι' ἀμφικλινοῦς στέγης, ἐξωτερικῶν διαστάσεων 43.60×32.50 μ. καὶ ἐσωτερικοῦ ἐμβαδοῦ 1.250 τ.μ., θὰ συνήρχοντο ἑκατοντάδες ἀντιπροσώπων τῶν πολυαρίθμων φύλων τῆς Ἡπειρωτικῆς συμμαχίας (342/330 - 233/2 π.Χ.) καὶ βραδύτερον τοῦ Ἡπειρωτικοῦ κοινοῦ (233/2 - 168 π.Χ.) πρὸς λῆψιν ἀποφάσεων

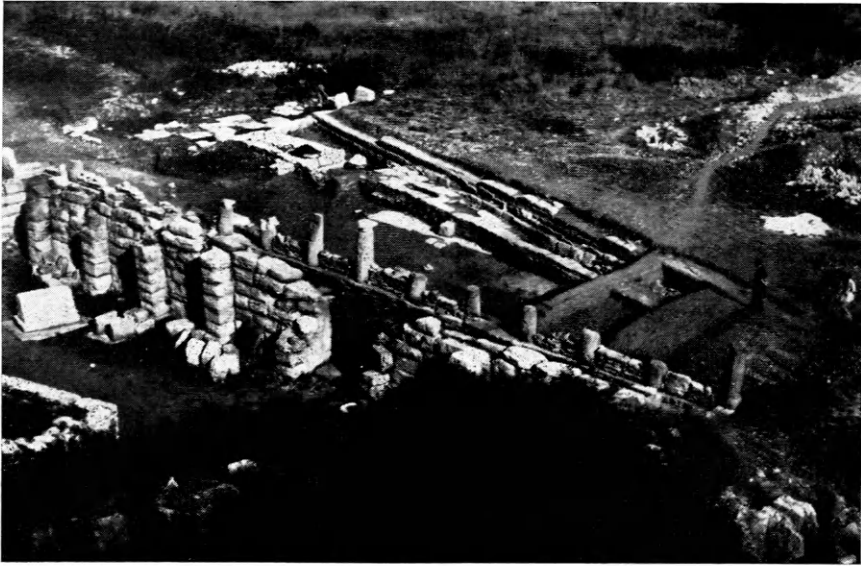
(βλ. γραφικὴν ἀναπαράστασιν τοῦ Βουλευτηρίου, παρὰ Σ. Δάκαρη, Δωδώνη, 1972, σ. 75, εἰκ. 34). Ὑψηλότερον, ἔπισθεν τῆς βορ. ἰωνικῆς κιονοστοιχίας, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου, ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ πηλοῦ, πάχους 1 μ., ὁ ὁποῖος συνεκράτει ὑπερκείμενον ἄνδρον, ἐκτεινόμενον καθ' ὄλον τὸ πλάτος τοῦ Βουλευτηρίου (παρένθ. πίν. Β').

Εἰκ. 50. Δωδώνη. Ἐπιπέδον ἀπὸ Νότου τοῦ Βουλευτηρίου.

Ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν τοῖχον τοῦτον εὐρέθη κιβωτιόσχημος τάφος, διαστάσεων 2.00×0.70 μ., ὁ ὁποῖος εἶχε συληθῆ πρὸ πολλοῦ. Ὁ τάφος οὗτος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου εὐρέθησαν συσσωρευμένα παρὰ τὴν δυτ. πλευρὰν ὅστ' αὐτοῦ νεκροῦ καὶ ὀπτόπλινθοι ρωμαϊκῶν χρόνων, εἶχε κατασκευασθῆ μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ οἰκοδομήματος. Τομαὶ μετὰ τῶν ἐδωλίων ἔδειξαν, ὅτι ἡ καταφύξις τοῦ ἐδάφους εἶχεν ἐπιστρωθῆ δι' ἀργιλικῆς γῆς καὶ συντριμμάτων κεραμίδων. Ἐντὸς τῆς στρώσεως ταύτης, τῆς ὁποίας τὸ πάχος ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἀνωμαλίας τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, εὐρέθησαν μελαμβραφῆ ὄστρακα, πήλινοι λύχνος καὶ ἀργυροῦς κορινθιακὸς στατήρ Λευκάδος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν *terminus post quem* διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ Βουλευτηρίου.

Μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸν τομέα Ν. τοῦ Βουλευτηρίου, ἔνθα ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρος ἡ βορ. πλευρὰ τοῦ ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος, ὡς καὶ αἱ δύο συνεχόμεναι στεναὶ πλευραὶ, διαστάσεων 33.35×7.70 μ. (παρένθ. πίν. Β', Α-Ε καὶ εἰκ. 50). Ἐξωτερικῶς τούτου διακρίνονται παράλληλοι τοῖχοι, μὴ ἀνασκαφέντες εἰσέτι, ἀνήκοντες εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον

Εἰκ. 51. Δωδώνη. Ἀποψὺς ἀπὸ τοῦ ΒΑ. πύργου τοῦ θεάτρου τοῦ πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου χώρου τῆς ἀνασκαφῆς.

τοῦ ἱεροῦ, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐπισημάνει δι' ἐπιφανειακῆς σκαφῆς ὁ Κ. Καραπάνος (Dodone et ses ruines, Paris 1878, πίν. II καὶ Σ. Δάκαρης, ἔ.ἀ. σ. 27, εἰκ. 4).

Μεταξὺ τοῦ Βουλευτηρίου καὶ τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον ἀποκλίνει αἰσθητῶς ἀπὸ τὸν ἐγκάρσιον ἄξονα τοῦ Βουλευτηρίου, ἀπεκαλύφθησαν ἐντὸς τοῦ κλασσικοῦ στρώματος τὰ θεμέλια τοῦ ἀρχαιοτέρου περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, ἵχνη τοῦ ὁποίου εἶχον εὑρεθῆ πρὸ ἐτῶν ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς δωρικῆς στοᾶς τοῦ Βουλευτηρίου (εἰς τὸν παρένθ. πίν. Β' τὰ διὰ γραμμῶν σημειούμενα) (ΠΑΕ 1966, σ. 80-81). Τὰ θεμέλια ταῦτα ἀνήκουν εἰς τμημα τοῖχου, πύλης καὶ πύργου, κατ' ἀντιστοιχίαν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον τοῦ ἱεροῦ. Ὅτε ὅμως, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, κατεσκευάζετο

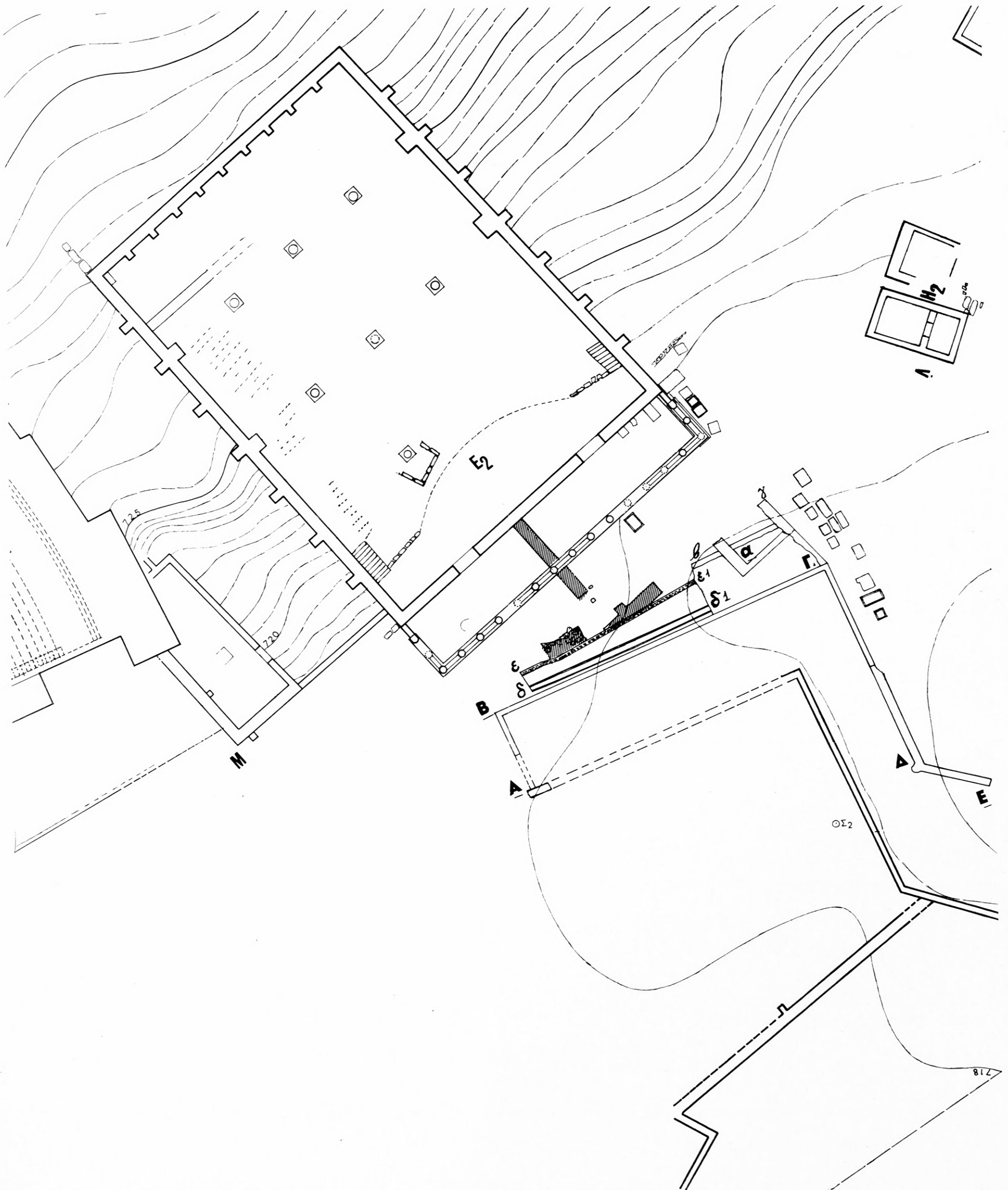
τὸ Βουλευτήριον, τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ περιβόλου διελύθη, μετατεθὲν δυτικώτερον, πιθανῶς πρὸ τοῦ κτηρίου Μ (πρυτανεῖον) καὶ τοῦ ΝΑ. πύργου τοῦ θεάτρου. Δυτικῶς τῆς πύλης εὐρέθη ἐπίσης τμήμα τῆς λιθοστρώτου ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἤγεν ἀπὸ τὸ στάδιον καὶ τὸ θέατρον εἰς τὸ κυρίως ἱερὸν καὶ τὴν ἱερὰν φηγόν.

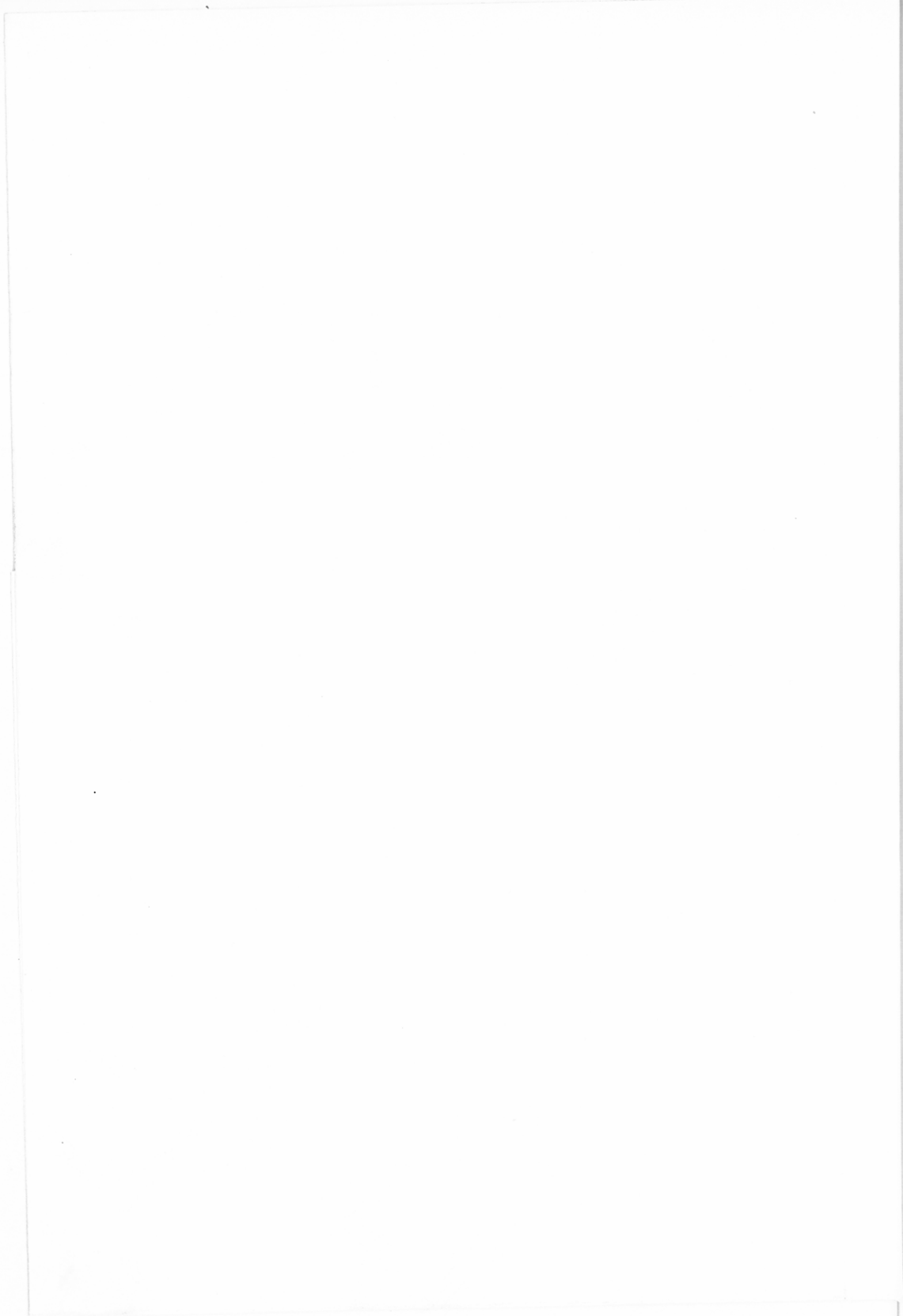
Ὑπεράνω τοῦ πύργου καὶ εἰς ὕψος ἐνὸς μέτρου περίπου, εὐρέ-

Εἰκ. 52. Δωδώνη. Τὸ πρὸ τοῦ ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος ρεῖθρον. Εἰς τὸ ἄκρον δεξιὸν ὁ πλήλιος ὕδραγωγὸς ὑπὸ τὴν πλακίστρωσιν.

θησαν λίθινον ρεῖθρον (δ - δ1), καλυπτόμενον ἄλλοτε ὑπὸ κυρτῶν κεραμίδων, λείψανα πλακοστρώσεως καὶ πλήλιος ἀγωγὸς προστατευόμενος διὰ πλακῶν (παρένθ. πίν. Β', ε-ε1 καὶ εἰκ. 52). Ὁ ἀγωγὸς οὗτος μετέφερεν ὕδωρ εἰς τὸ ἱερὸν ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ Τομάρου, ὅπου εὐρέθησαν ἐπίσης ὅμοιοι πλήλινοι σωλῆνες. Ρεῖθρον καὶ ἀγωγὸς κατασκευάσθησαν κατὰ τοὺς προχωρημένους ἐλληνιστικούς χρόνους, πάντως πρὸ τοῦ ἔτους 167 π.Χ., διότι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ στρώματος, τὸ ὁποῖον εἶχε σχηματισθῆ μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν καταστροφὴν. Πρὸς συγκράτησιν τῶν ἐλληνιστικῶν ἐπιχώσεων εἶχον κατασκευασθῆ δύο ἀναλημματικὰ τοιχάρια (β - β1, Γ - γ) βορείως τοῦ ἰσοδομικοῦ οἰκοδομήματος, διὰ νὰ προστατεύουν τὴν ἱερὰν ὁδὸν καὶ τὰ πρὸς Ἀ. βάθρα. Ἄγνωστος εἶναι ἡ σημασία

τοῦ προχείρου κτίσματος α - α1, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον ἡ ΝΔ. γωνία (εἰκ. 53). Ὅπωςδήποτε ἕμως, εἶναι νεώτερον τῶν δύο ἀναλημματικῶν τοιχαρίων.

Εἶναι προφανῆς ἡ σημασία τῶν ἀποκαλυφθέντων ἀρχιτεκτονι-

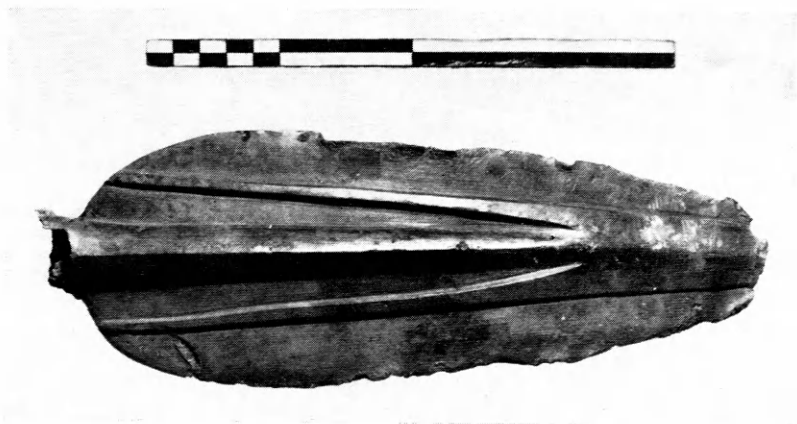

Εἰκ. 53. Δωδώνη. Ἡ βόρειος πλευρὰ τοῦ ἰσοδομικοῦ οικοδομήματος καὶ τὰ πρὸ αὐτοῦ κτίσματα.

κῶν λειψάνων· διότι ἀποδεικνύεται ἀνασκαφικῶς πλέον ἢ ὑπαρξίς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἐξωτερικοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ καὶ τῆς ἰρᾶς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἤγε διὰ τῆς δυτικῆς πύλης εἰς τὴν ἱερὰν οἰκίαν, ὅπου ἡ μαντικὴ φηγός. Ὁ περίβολος οὗτος, τοῦ ὁποίου διατηροῦνται τμήματα τῆς ἀν., νοτ. καὶ δυτ. πλευρᾶς, ἠνοῦτο μετὰ τοῦ νοτ. τείχους τῆς ἀκροπόλεως, τὸ ὁποῖον ἐπομένως ἀνάγεται καὶ αὐτὸ εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, πιθανώτερον δὲ εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ. Βεβαιώνεται ἐπομένως, ὅτι ὁ περιτειχισμὸς τῶν ἡπειρωτικῶν οἰκισμῶν εἶχεν ἐγκαινισθῆ ἤδη ἀπὸ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος καὶ οὐχὶ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ὡς συνήθως ὑποστηρίζεται. Προσέτι βεβαιώνεται, ὅτι κατὰ τοὺς προχωρημένους ἑλληνιστικοὺς χρόνους εἶχε κατασκευασθῆ πῆλινος ὑδραγωγός, ὁ ὁποῖος μετέφερεν ὕδωρ ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ Τομάρου εἰς τὸ ἱερόν. Τὸ μεταφερόμενον ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμειε διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροῦ, ἐνδεχομένως ἐτροφοδότει τὴν ναίαν πηγὴν, περὶ τῆς ὁποίας ἡ λατινικὴ γραπτὴ παράδοσις ἀναφέρει ὅτι

ἔρρεε παρά τὴν μαντικὴν φηγὸν καὶ εἶχε θαυμαστὰς ιδιότητες.

Ἐκ τῶν ποικίλων κινητῶν εὐρημάτων, νομισμάτων, χρηστηρίων ἐπιγραφῶν, ἀγγείων κ.ἄ. ἀναφέρομεν ἐδῶ ἐν συντομίᾳ δύο, προερχόμενα ἐκ τοῦ νοτίου τομέως: Χαλκοῦν σαυρωτῆρα, μήκους 0.24 μ., μὲ λαμπρὰν πρασίνην πάτιναν, ὃ ὁποῖος ἀνήκει εἰς χαλ-

Εἰκ. 54. Δωδώνη. Χαλκοῦς σαυρωτῆρ, ἀνήκων εἰς χαλκοῦν ἀνδριάντα

κοῦν ἀνδριάντα (εἰκ. 54), τεμάχια τῶν ὁποίων εὐρέθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τὸ ἱερόν (ΠΑΕ 1965, πίν. 85 - 86).

Τμῆμα χαλκοῦ ἐλάσματος κυκλικοῦ, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ ὀλίγα ἔκτυπα γράμματα τῶν προΐμων ἐλληνιστικῶν χρόνων :

ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ ΠΥΡ]ΡΟΥ

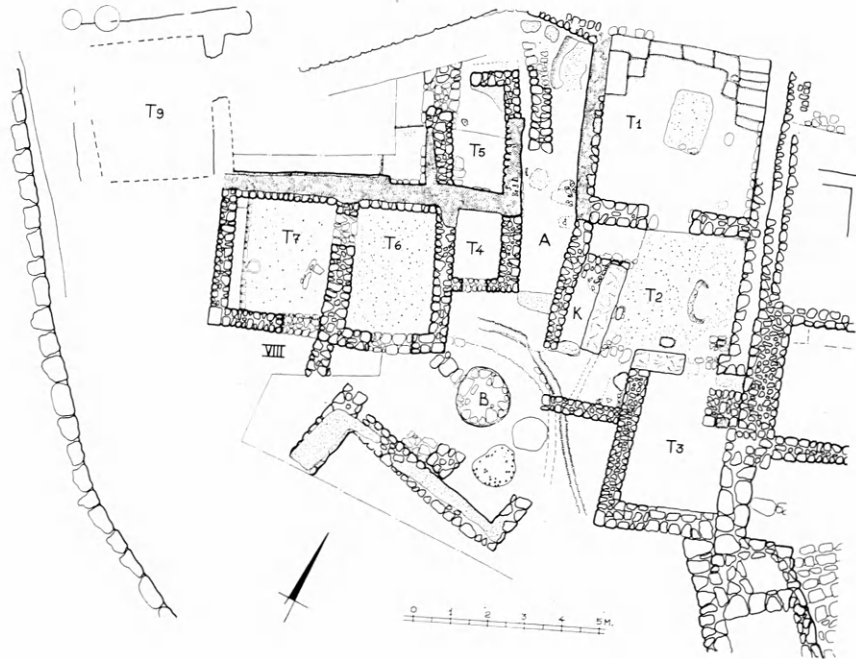
Πρόκειται ἐπομένως ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία συνώδευεν ἀνάθημα τοῦ βασιλέως Πύρρου εἰς τὸν νάιον Δία, πιθανὸν λάφυρα πολέμου, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλοῦν ἡ ἀρχαία γραπτὴ παράδοσις καὶ ἐπιγραφαί (ΠΑΕ 1966, σ. 78 καὶ σημ. 1· 1968, σ. 58 - 59).

11. ΜΥΚΗΝΑΙ

Ἡ ἀνασκαφὴ τῶν Μυκηνῶν τοῦ 1973, γενομένη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. Γεωργίου Ἐ. Μυλωνᾶ βοηθημένου ὑπὸ τοῦ κα-

θηγ. Σπυρίδωνος Ἰακωβίδη, περιωρίσθη εἰς τὴν δυτικὴν κλιτὸν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Μυκηνῶν καὶ εἰς δύο τομεῖς.

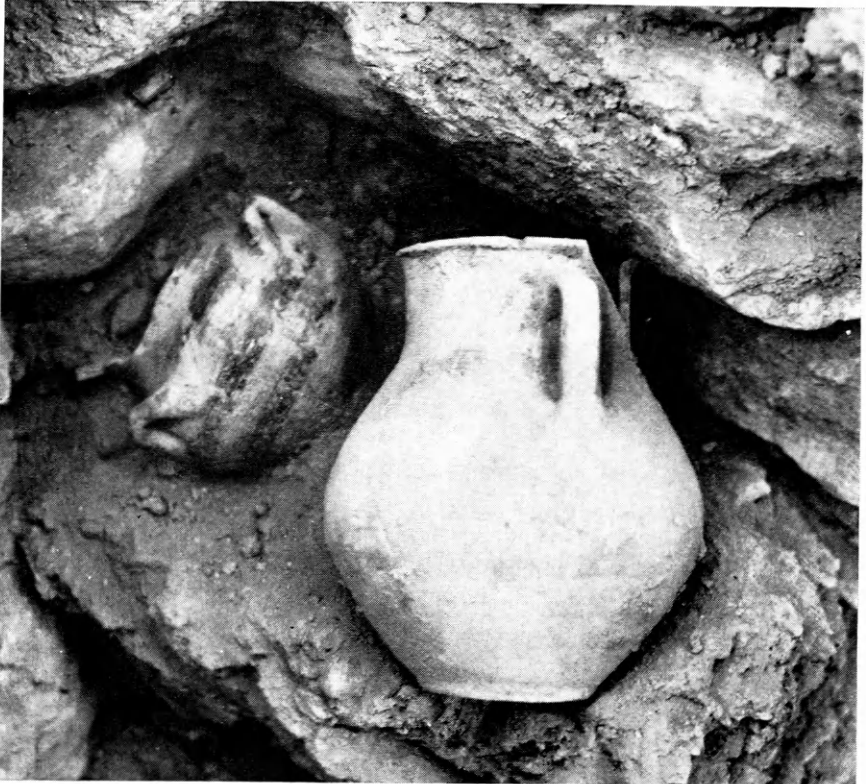
Τομεὺς α: Εἰς τὸν τομέα τοῦτον περιλαμβάνεται τὸ νοτιώτερον τμήμα τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἀρχαιολόγων ἀνασκαφείσης καὶ εἶτα ἐπιχωσθείσης περιοχῆς τῆς Citadel House. Ἡ ἐκ νέου

Εἰκ. 55. Ἀνασκαφὴ Μυκηνῶν. Τομεὺς α.

ἀποκάλυψις τοῦ τμήματος τοῦτου, γενομένη κατόπιν συνεννόησεως μὲ τὸν λόρδον William Taylour, ἐθεωρήθη ἀναγκαία διὰ τὴν ὀριστικὴν ἀποτύπωσιν τοῦ χώρου καὶ τὸν συνδυασμὸν, εἰ δυνατόν, τῶν συμπερασμάτων τῶν συναχθέντων ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ χώρου ἀνασκαφῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπῆτησε πολὺ περισσότερον χρόνον τοῦ ἀρχικῶς προγραμματισθέντος, διότι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ χώρου εὐρέθησαν ἄσκαπτα τμήματα περιέχοντα ὄστρακα καὶ μικροαντικείμενα. Οὕτω εἰς τὴν γωνίαν τοῦ λεγο-

μένου κλιμακοστασίου (εικ. 55, K) εὑρέθησαν δύο ἀγγεῖα ἀκέ-
ρεια, προφανῶς καταπεσόντα ἐξ ἀνωγείου δωματίου (εικ. 56)
εἰς τὸν πρὸς Δυσμᾶς τοῦ ὑπογείου τῶν εἰδῶλων διάδρομον A
(εικ. 55, A) εὑρέθησαν ὄστρακα, ἀγγεῖα καὶ μαχαιρίδιον ἐκ χαλ-

Εἰκ. 56. Μυκῆναι. Ἀγγεῖα κλιμακοστασίου.

κοῦ· εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ δωματίου T4 (εικ. 55,
T4 καὶ εἰκ. 57) εὑρέθη σωρὸς ὄστράκων. Εἰς τὸ δωματίον T5,
τὸ ὑπὸ τοῦ Taylour ἀποκληθὲν shrine, καὶ κάτωθεν τοῦ ἐπιπέ-
δου εἰς τὸ ὁποῖον εὑρέθη τὸ εἰδῶλιον γυναικός (θεᾶς;) με ὑψω-
μένας τὰς χεῖρας καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεωρήθη ὡς τὸ δάπεδον τοῦ
ἱεροῦ, εὑρέθη τὸ πραγματικὸν δάπεδόν του ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἔ-
κειντο ὄστρακα καὶ ὀστᾶ ζώων, τεμάχια πηλίνων εἰδῶλιων, λί-

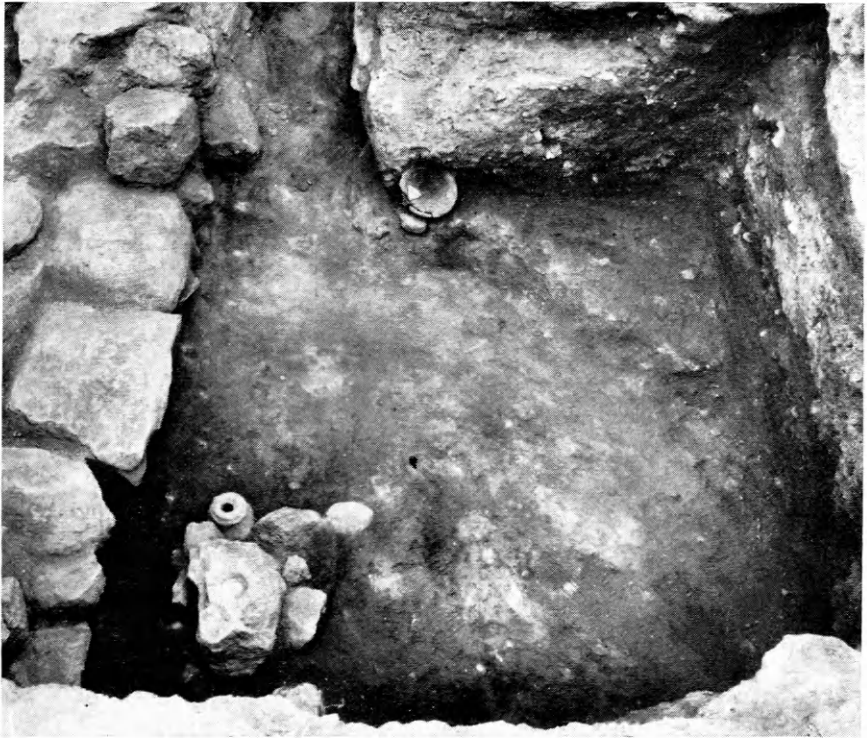
θος φέρων στρόφιγγα διὰ τὸν ὄλμον μονοφύλλου θύρας καὶ λαιμὸς ἀμφορέως κατὰ χώραν, χρησίμου προφανῶς διὰ σπονδάς (εἰκ. 55 καὶ εἰκ. 58). Ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα εὐρέθησαν εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν δάπεδον τοῦ δωματίου T7 (εἰκ. 55), κάτωθεν δ' αὐτοῦ εὐρέθη παιδικὸς ΜΕ τάφος (εἰκ. 59). Εἰς τὸ δάπεδον

Εἰκ. 57. Μυκῆναι. Γωνία δωματίου T4.

⊂

τοῦ δωματίου T9, τὸ πρῶτον νῦν ἀποκαλυφθὲν, εὐρέθη λαιμὸς ἀμφορέως κατὰ χώραν, προφανῶς τεθέντος ἐκεῖ διὰ τὴν χοῆν σπονδῶν, ὡς καὶ τμήμα γυναικείου ειδωλίου ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἀρίστης τέχνης (εἰκ. 60). Ἡ ἐκ νέου ἀποκάλυψις τοῦ τμήματος τούτου τῶν ἱερῶν κατέστησε δυνατὴν καὶ τὴν μελέτην τῆς τοιχοδομίας τῶν κτισμάτων καὶ ἀπέδειξε τὴν ὑπαρξίν δύο ἢ καὶ τριῶν ἀρχιτεκτονικῶν φάσεων. Κατὰ τὴν πρώτην τούτων τὰ δωματία ἐπεκοινωνοῦν μετὰ τῆς αὐλῆς τοῦ Κυκλικοῦ Βωμοῦ (εἰκ. 55, Β). Ὑστερότερον καὶ κατόπιν μερικῆς καταστροφῆς των, ἴσως ὑπὸ σεισμοῦ, αἱ θύραι των ἐνετοιχίσθησαν (εἰκ. 61), τὰ δάπεδά των ὑψώθησαν καὶ ἐπὶ τῶν καταστραφέντων τοίχων ἰδρῦθησαν

Εικ. 58. Μυκῆναι. Δάπεδον δωματίου T5. Λίθος με στροφήγγα και λαιμὸς ἀμφορέως.

Εικ. 59. Μυκῆναι. Μεσοελλαδικὸς παιδικὸς τάφος ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου T7.

νεώτεροι. Μετά τὴν καταστροφὴν ἐκείνην ὁ Κυκλικὸς Βωμὸς ἐγκατελείφθη καὶ τὰ δωμάτια ἀπέκτησαν θύρας πρὸς τὸ μετὰ τοιχογραφιῶν ἱερόν.

Πρὸ τῆς νοτίας ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ δωματίου T7 εὐ-

Εἰκ. 60. Μυκῆναι. Εἰδῶλιον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ ἐκ τοῦ δωματίου T9.

ρέθη βαθεῖα ἐπίχωση, σχηματισθεῖσα ἐκ τῆς ἀπορρίψεως εἰς τὸν χῶρον καταλοίπων θυσιῶν. Τέφρα ἀνάμεικτος μὲ ὄστρακα καὶ ὄστᾶ ζώων εἰς ἐπαλλήλους ζώνας ἐσχημάτιζε τὴν ἐπίχωσιν. Δείγματα τῶν ἀγγείων παρέχονται εἰς τὰς εἰκόνας 63 καὶ 65, ἐλπίζεται δ' ὅτι ἡ πλήρης μελέτη καὶ συγκόλλησις των θὰ ἀποδώσῃ πολὺτιμα στοιχεῖα διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ βωμοῦ καὶ τῆς αὐλῆς του.

Το μ ε ὑ ς β: Εἰς τὸν τομέα τοῦτον περιλαμβάνεται ἡ πρὸς Νότον τῆς Οἰκίας Τσουντα περιοχὴ τῆς δυτικῆς κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἀνασκαφῇ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Χρήστου Τσουντα. Δυστυχῶς οὐδεμία πληροφορία διεσώθη διὰ

τὴν ἀνασκαφὴν ἐκείνην καὶ ὁ χώρος, χρησιμοποιηθεὶς δι' ἀπόρριψιν λίθων καὶ χωμάτων, εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἐρειπιῶνα. Ἡ ἀξιο-

Εἰκ. 61. Μυκῆναι. Γενικὴ ἀποψὶς δωματίων T4, T5, T6. Τετοιγισμένη θύρα δωματίου T4. Κυκλικὸς Βωμὸς Β.

ποίησις τῆς ἐργασίας τοῦ Τσουντα καὶ ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τῶν κτισμάτων τῆς περιοχῆς ἐθεωρήθη ἀναγκαία, τὰ ἀποτελέσματα δὲ τῆς ἐφετινῆς προσπάθειας, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς εἰκόνας 64,

ἐδικαίωσαν τὴν προσπάθειάν μας. Εὐτυχῶς εἰς ἄρκετὰ τμήματα εἶχον ἀφεθῆ ἄσκαπτοι μικροὶ χώροι, οἱ ὅποιοι διέσωσαν πολὺτιμον ἐπίχωσιν καὶ πληροφορίας. Ὡς γενικὸν συμπέρασμα δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι τὰ ἀνευρεθέντα θεμέλια ἀνάγονται εἰς τὴν ΥἼ ΠΙΒ2 καὶ ΥἼ ΠΙΓ περίοδον. Εὐθὺς κάτωθεν τῶν δαπέδων τῶν ΥἼ ΠΙΒ κτισμάτων ἢ ἐπίχωσις ἀνήκει εἰς τὴν ΜΕ ἐποχὴν. Μά-

Εἰκ. 62. Μυκῆναι. ΜΕ σκελετὸς ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ δωματίου Ζ3.

λιστα δὲ ἀμέσως ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ΥἼ ΠΙΒ2 δωματίου Ζ3 εὐρέθη σκελετὸς ΜΕ χρόνων, τοῦ ὁποίου τὰ κάτω ἄκρα εἶχον καταστραφῆ προφανῶς κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ δαπέδου ἐκείνου (εἰκ. 62).

Ἡ περιοχὴ εἶχε διαχωρισθῆ ὑπὸ κλιμάκων καὶ ὀχετῶν εἰς ἀκανόνιστους τετραπλεύρους χώρους, οἱ ὅποιοι εἶχον καλυφθῆ ὑπὸ κτισμάτων. Δι' ἐσωτερικῶν διαδρόμων τὰ κτίσματα διηροῦντο εἰς τμήματα, εἰς τὰ νοτιώτερα μέρη τῶν ὁποίων διεσώθησαν ὑπόγεια, ἐνῶ εἰς ὑψηλότερα ἐπίπεδα εὐρέθησαν λείψανα ἀνωγείων δωματίων.

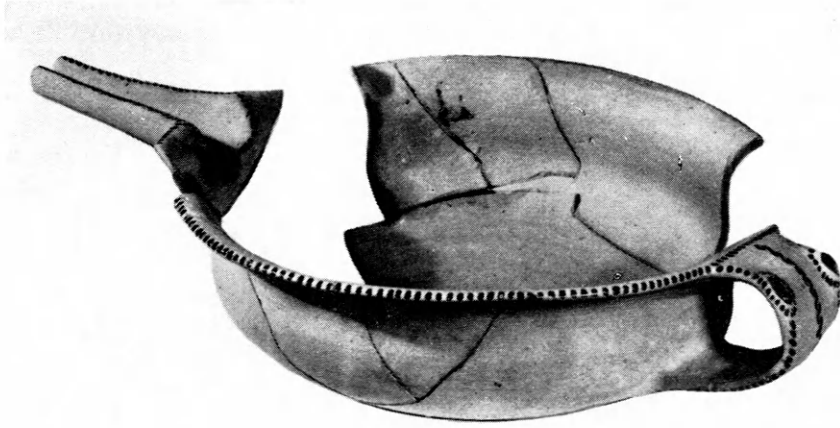
Ἰδίου ἐνδιαφέροντος εἶναι τὸ δωμάτιον Β1 τοῦ κτηρίου Β (εἰκ. 67), εἰς τὸ δάπεδον τοῦ ὁποίου εὐρέθη τετράπλευρος ἐστία ἢ βωμὸς

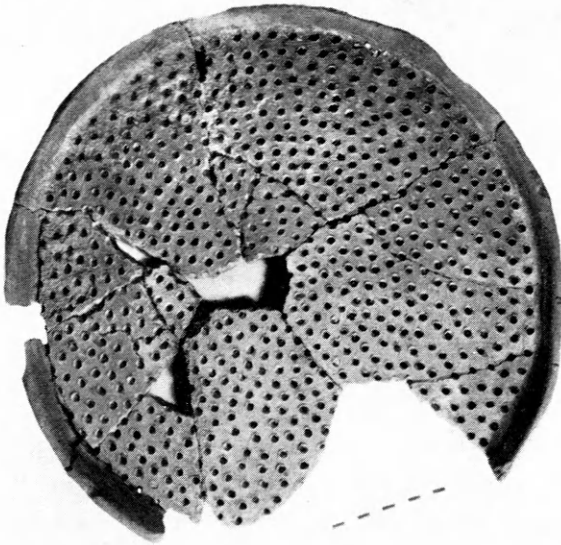
Εικ. 63. Μυκῆναι. Ἀγγεῖα ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου VIII.

Εικ. 64. Μυκῆναι. Τομεὺς β. Γενικὴ ἄποψις ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς. Α1 κλιμαξ καὶ ὀχετὸς Τσουντά. Δωμάτια χώρου Α. Α2 διάδρομος. Α3 δωμάτια τοιχογραφιῶν.

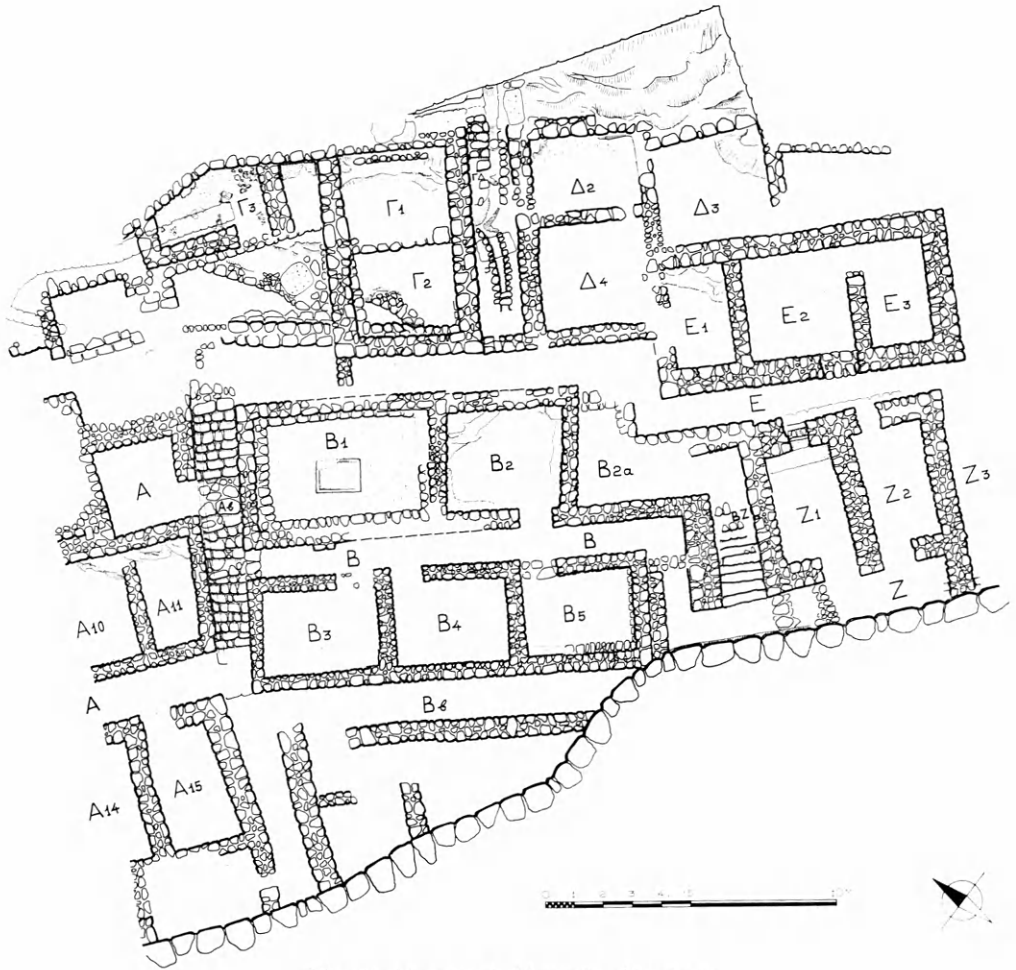

Εικ. 65. Μυκῆναι. Ἀγγεῖον ἐκ τῆς ἐπιχώσεως τοῦ χώρου VIII.

Εικ. 66. Μυκῆναι. Ταψίον ἐκ τοῦ δωματίου Γ3.

καὶ ἔδρανον κατὰ μῆκος δύο ἐκ τῶν τριῶν διασωθέντων πλευρικῶν τοίχων. Ἐπίσης ἐνδιαφέρον εἶναι διασωθὲν τμήμα μαγειρείου, εἰς μίαν γωνίαν τοῦ ὁποίου εὐρέθη σωρὸς ἀγγείων οἰκια-

Εἰκ. 67. Ἀνασκαφή Μυκηναίων. Τομεὺς β.

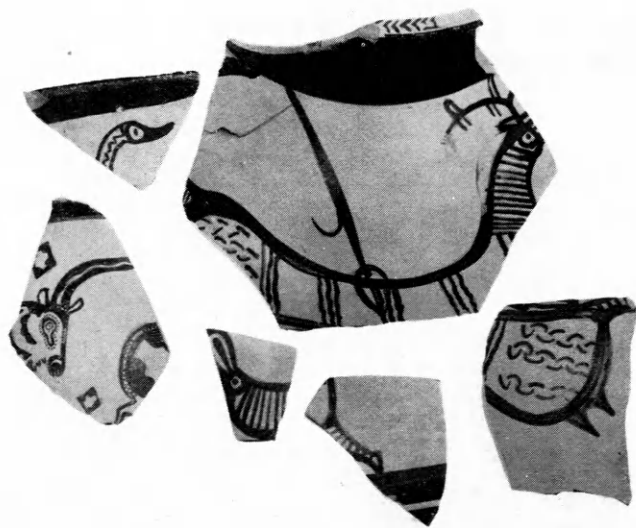
κῆς ἰδίᾳ χρήσεως (εἰκ. 68). Ἐκ τούτων διδακτικώτατα εἶναι πύραυνον καὶ ταψίον (εἰκ. 66), εἰδικὸν διὰ τὴν ὄπτησιν κρεάτων ἄνωθεν ἀνοικτῆς ἐστίας. Μικρὰ τμήματα ἀγγείων τοῦ τύπου τούτου εἶχον εὐρέθῃ εἰς πολλοὺς προϊστορικοὺς συνοικισμούς. Τώρα ὅμως διὰ πρώτην φοράν ἔχομεν πλήρη παραδείγματα. Ἀπὸ ἄλλας

περιοχάς ἔχομεν πλῆθος ὀστράκων, ἡ μελέτη τῶν ὁποίων θά ἀποβῆ
 χρησιμωτάτη διὰ τήν κατανόησιν τῆς ΥἚ ΙΙΒ καί Γ κεραμεικῆς.
 Συνήθη σχήματα ἀγγείων εἶναι ποτήρια καί βαθεῖς δίσκοι·

Εἰκ. 68. Μυκῆναι. Σωρὸς ἀγγείων τοῦ δωματίου Γ3.

συχνά εἶναι ἐπίσης τὰ φέροντα εἰκονιστικὰς παραστάσεις ἀγγεῖα
 (εἰκ. 69). Εἰς τὸν ὄμιον ἀμφορέως φαίνεται ὅτι εἶχεν ἀπεικονισθῆ κυ-
 νήγιον ἐλάφων, εἰς τὸ ἀνευρεθὲν δὲ τμήμα ἔχομεν παράστασιν ἐλά-
 φου πληγείσης ὑπὸ δόρατος. Οἱ διάδρομοι, αἱ κλίμακες καὶ τὰ
 ὑπόγεια δωμάτια (εἰκ. 70) διασφύζονται καλῶς καὶ χαρακτηρί-
 ζουν τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ὑστέρων μυκηναϊκῶν χρόνων, ἡ

Εικ. 69. Μυκῆναι. Ὅστρακα με εἰκονιστικὰς παραστάσεις ἐκ τοῦ τομέως β.

Εικ. 70. Μυκῆναι. Διάδρομος Z, ὑπόγεια Z1 καὶ Z2 καὶ κλιμαξὶς B1.

ὅποια νῦν δι' αὐτῶν γίνεται περισσότερον ἀντιληπτῆ. Ἐλπίζεται ὅτι εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον θὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἀποκάλυψις τῶν κτισμάτων τῆς δυτικῆς κλιτύος.

12. ΜΕΣΣΗΝΗ

Μὴ κατορθωθείσης ἐφέτος, λόγῳ ἀσθενείας τοῦ ἀνασκάπτοντος Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας, τῆς ἐνεργείας σκαφικῆς ἐρεύνης ἐν Μεσσήνῃ, καθ' ἣν εἶχε προγραμματισθῆ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἀνατολικῶς τῆς («Ἀγορᾶς») βαινούσης ἀνωφεροῦς ὁδοῦ, ἥτις νέα καὶ πολλὰ θὰ προσέθετεν ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, χρήσιμα εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τοῦ θεάτρου, τοῦ προπύλου καὶ τοῦ συνεδρίου, ἡ ἐργασία περιωρίσθη εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐκτέλεσιν σχεδίων τῆς ἀνασκαφῆς, τὰ μέτρα τῶν ὁποίων εἶχον ληφθῆ κατὰ προηγουμένης σκαφικᾶς περιόδου.

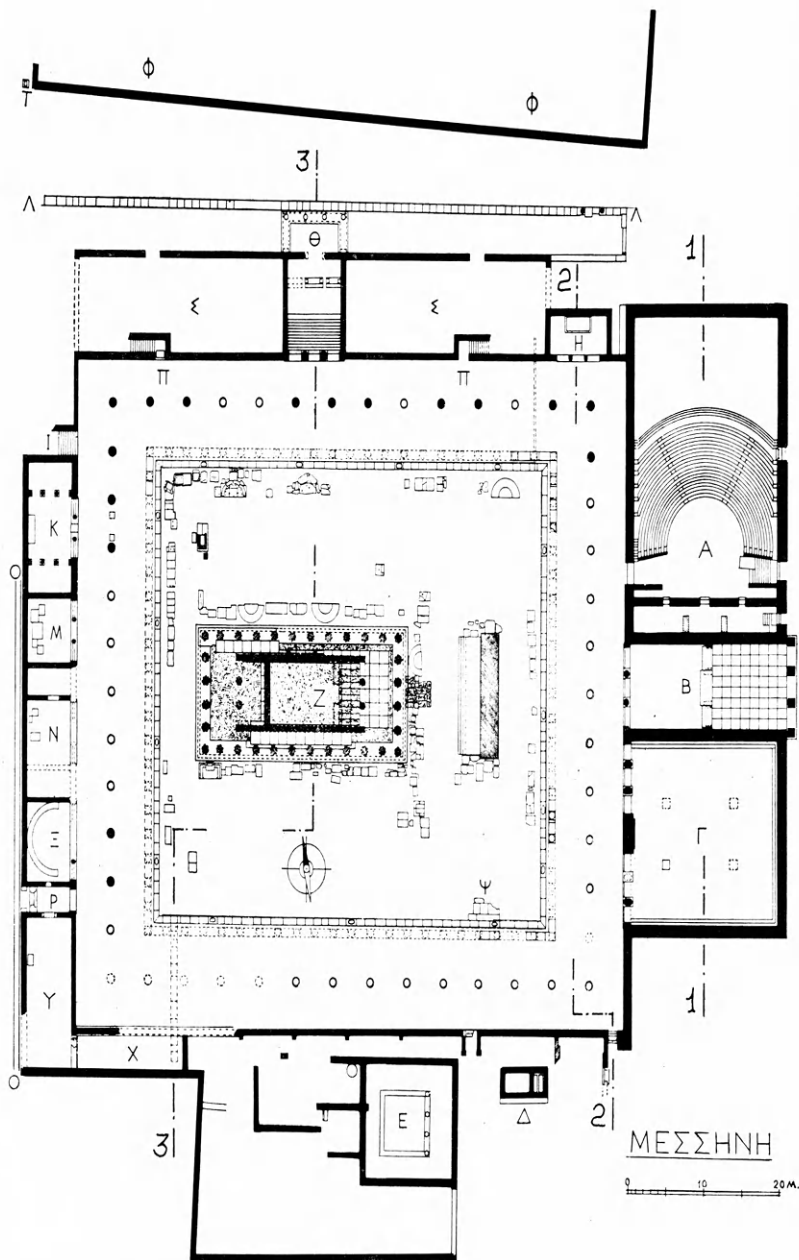
Οὕτω κατηρτίσθη ὑπὸ τὴν ἄμεσον καθοδήγησιν τοῦ καθηγητοῦ Ἀ.Κ. Ὁρλάνδου, ἡ σύνταξις τῶν παρατιθεμένων τριῶν ἐγκαρσίων κατακορύφων τομῶν τοῦ τετραστώου συγκροτήματος, ἧτοι:

α) μιᾶς πρώτης διηκούσης διὰ τοῦ ἄξονος τοῦ θεάτρου καὶ προεκτεινομένης εἰς τὸ ἀνατολικὸν πρόπυλον καὶ τὸ συνέδριον με ὄψιν πρὸς Ἀνατολὰς (παρένθ. πίν. Γ', ἀριθμὸς 1).

β) δευτέρας διηκούσης διὰ τοῦ ἄξονος τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς μέχρι τῆς μικρᾶς νοτιοανατολικῆς εἰσόδου με ὄψιν πρὸς Ἀνατολὰς (παρένθ. πίν. Γ', ἀριθμὸς 2) καὶ

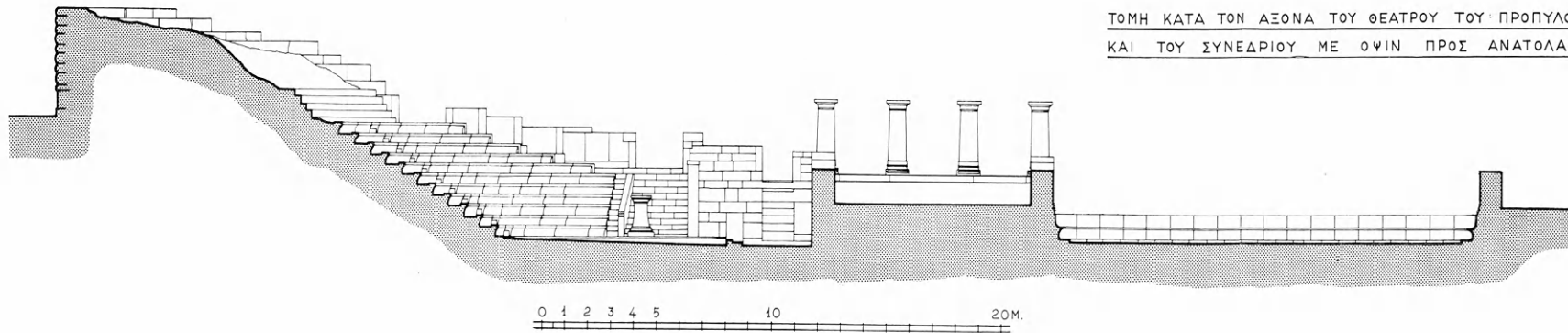
γ) μιᾶς τρίτης διηκούσης διὰ τοῦ βορείου προπύλου καὶ τῆς μνημειώδους κλίμακος, τεμνοῦσης κατὰ πλάτος τὰς δύο στοᾶς, βόρειον καὶ νοτίαν, τὸν ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας καὶ τὸν ἀποστραγγιστήριον ὀχετὸν τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ συγκροτήματος (παρένθ. πίν. Γ', ἀριθμὸς 3).

Κατηρτίσθη ἐπίσης εἰς μεγάλην κλίμακα ἄξονομετρικὴ ἀναπαράστασις τῆς («Ἀγορᾶς») τῆς Μεσσήνης, ὡς αὕτη ἐξειλίχθη εἰς Ἀσκληπιεῖον, διὰ τῆς προσθήκης τοῦ περὶ τὴν αὐλὴν ἐσωτερικοῦ τετραστώου. Διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως ταύτης (παρένθ. πίν. Δ') λαμβάνει τις σαφῆ εἰκόνα τῆς ὅλης συνθέσεως τοῦ τετραστώου συγκροτήματος τῆς («Ἀγορᾶς»), ἧτοι α) τοῦ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν θεάτρου (εἰκ. 71, Α), τοῦ ἀνατολικοῦ προπύλου (εἰκ.

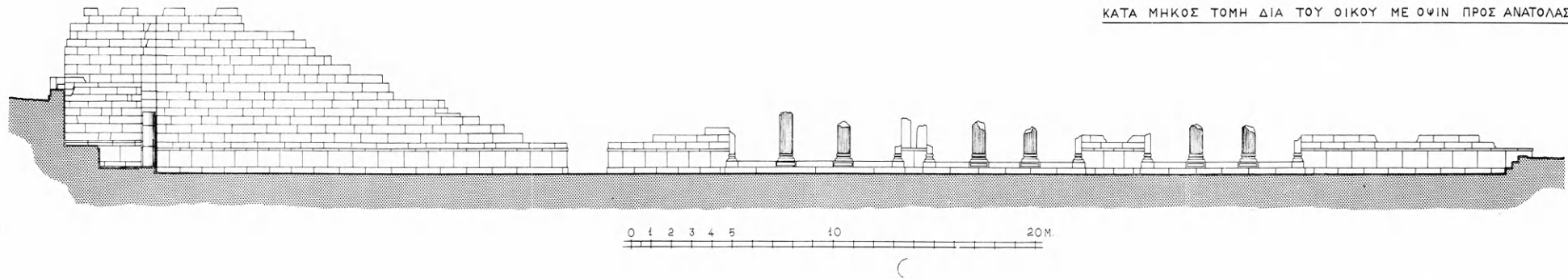

Εικ. 71. Κάτοψις τῆς «Ἀγορᾶς» τῆς Μεσσηνίας μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1972
δεικνύουσα τὴν θέσιν τῶν τομῶν 1, 2 καὶ 3 τοῦ συνημμένου παρενθέτου πίνακος Γ'.

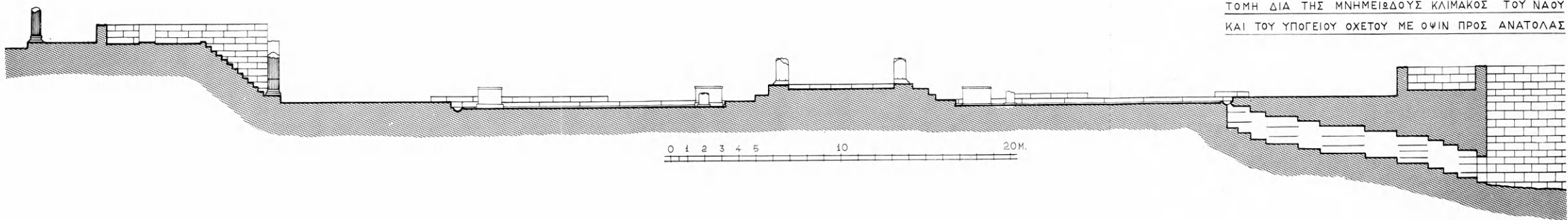
ΤΟΜΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΞΟΝΑ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΠΥΛΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΜΕ ΘΨΙΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ

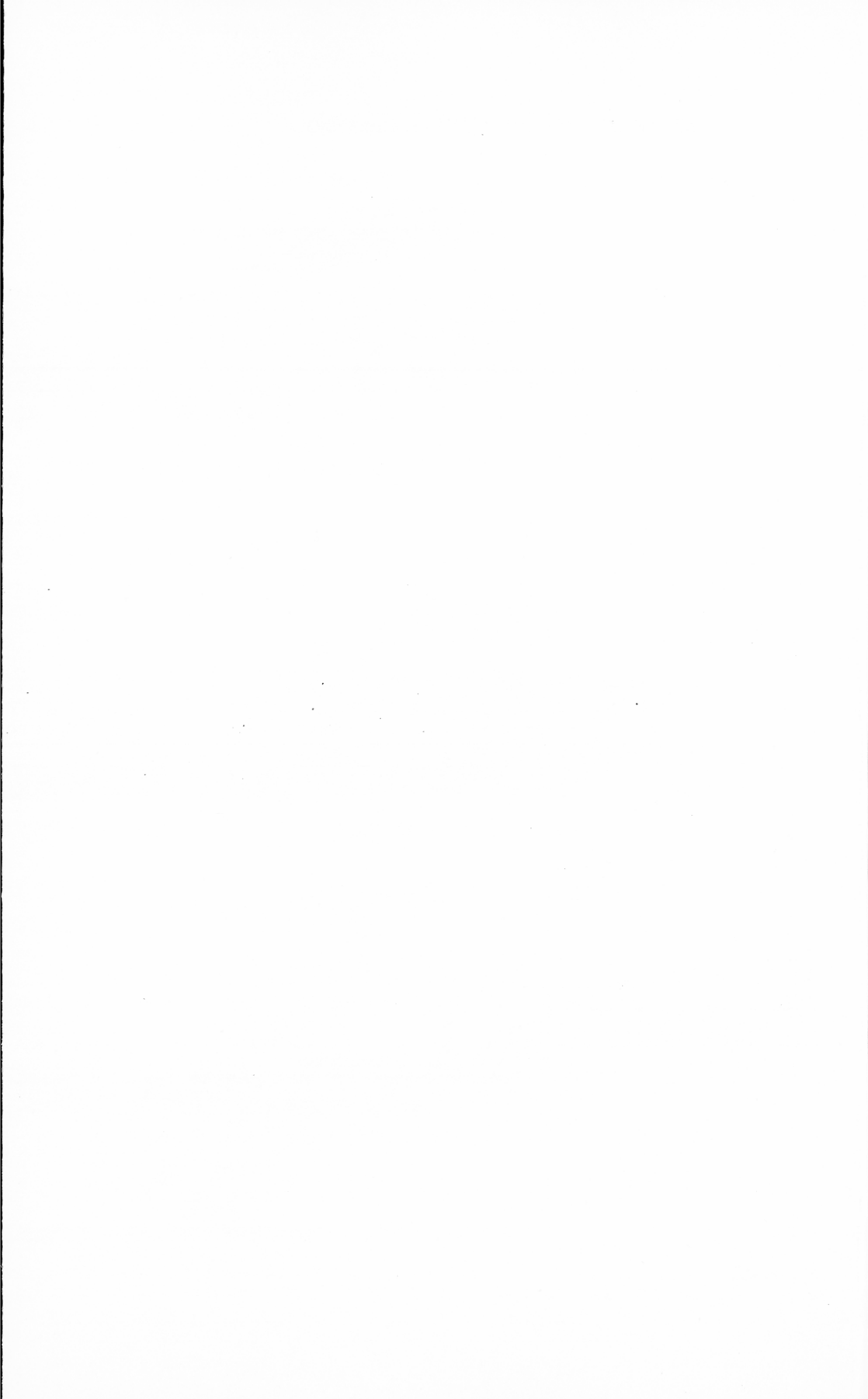

ΚΑΤΑ ΜΗΚΟΣ ΤΟΜΗ ΔΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΜΕ ΘΨΙΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ

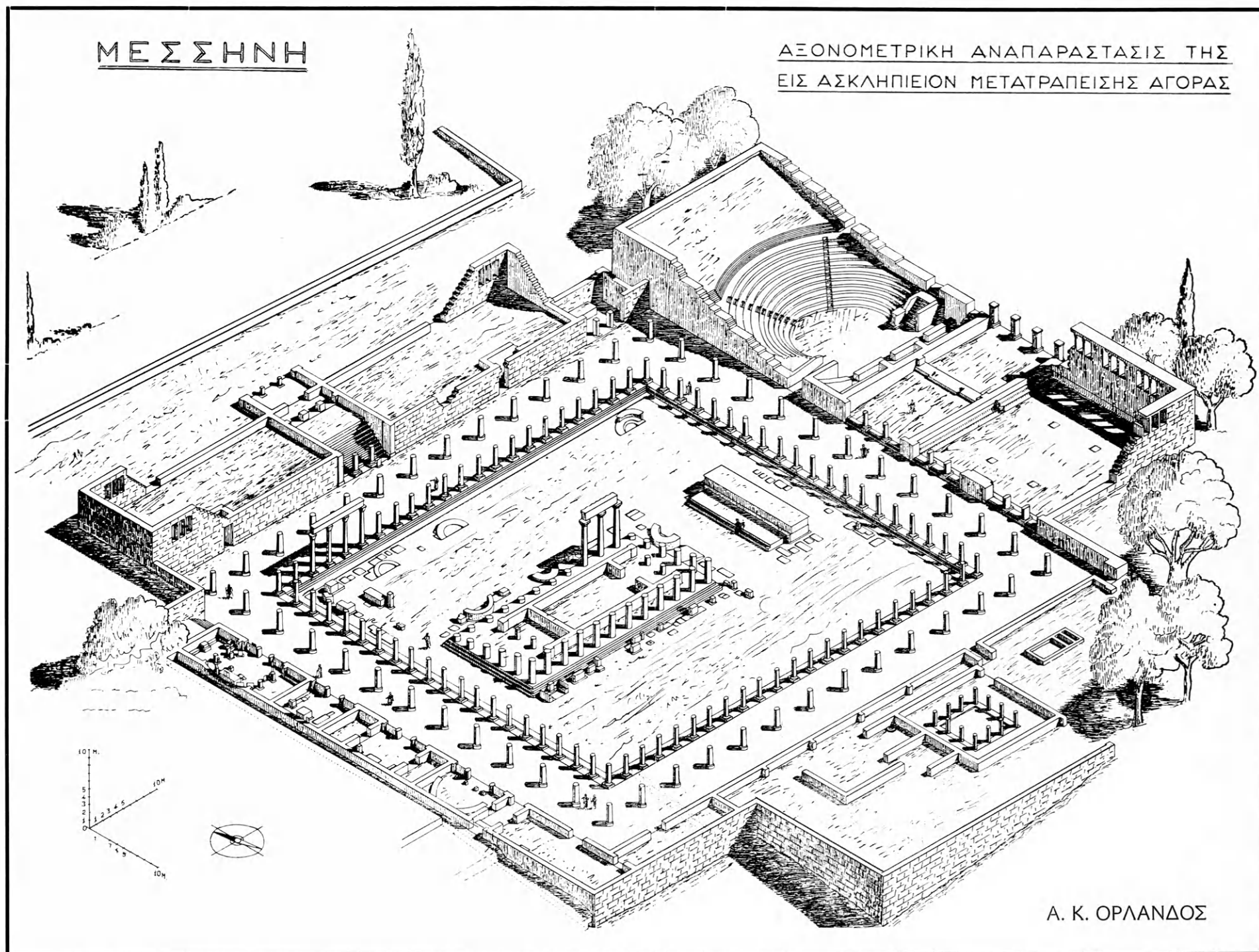
ΤΟΜΗ ΔΙΑ ΤΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΔΟΥΣ ΚΛΙΜΑΚΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΓΕΙΟΥ ΟΧΕΤΟΥ ΜΕ ΘΨΙΝ ΠΡΟΣ ΑΝΑΤΟΛΑΣ

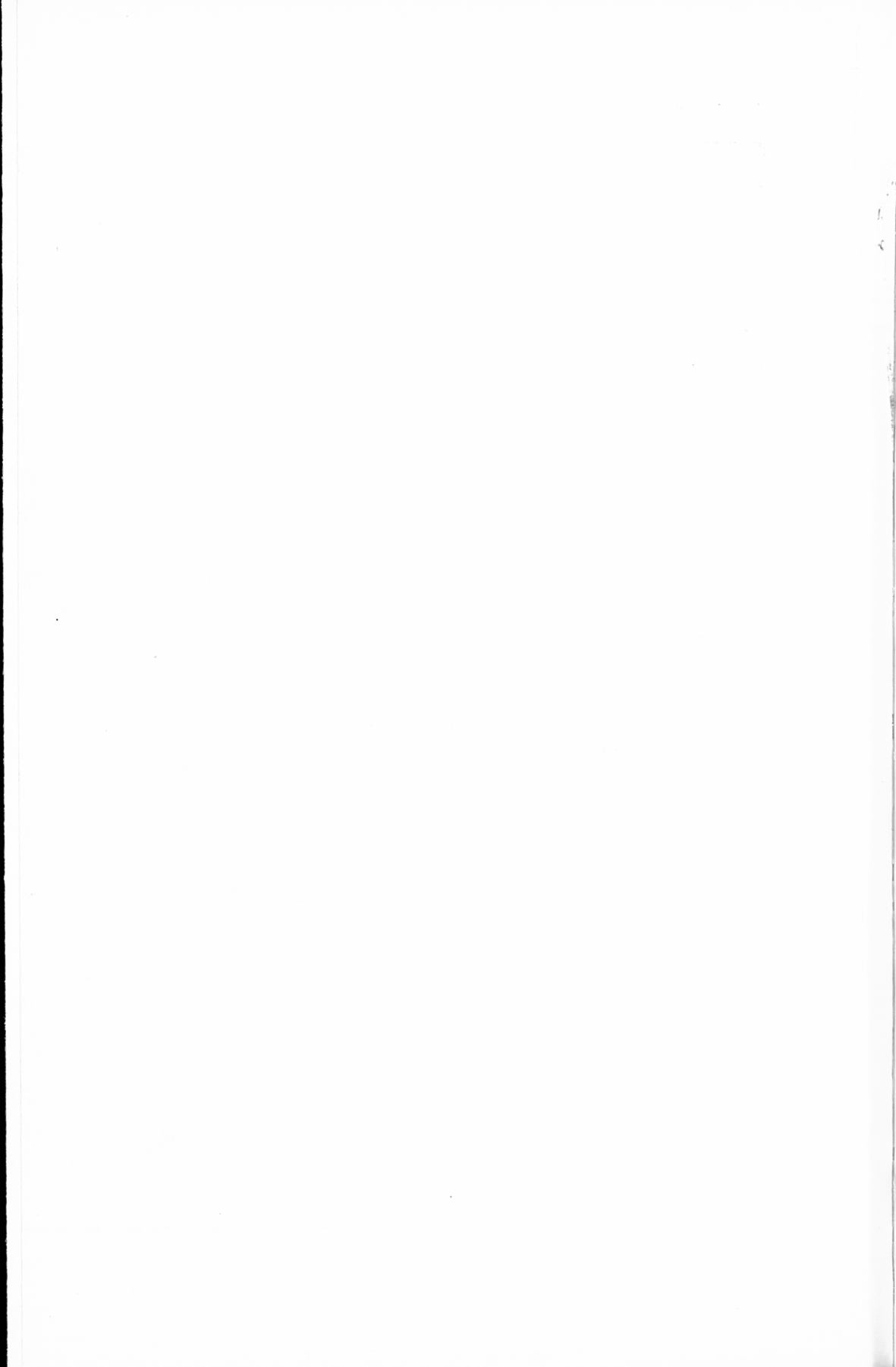

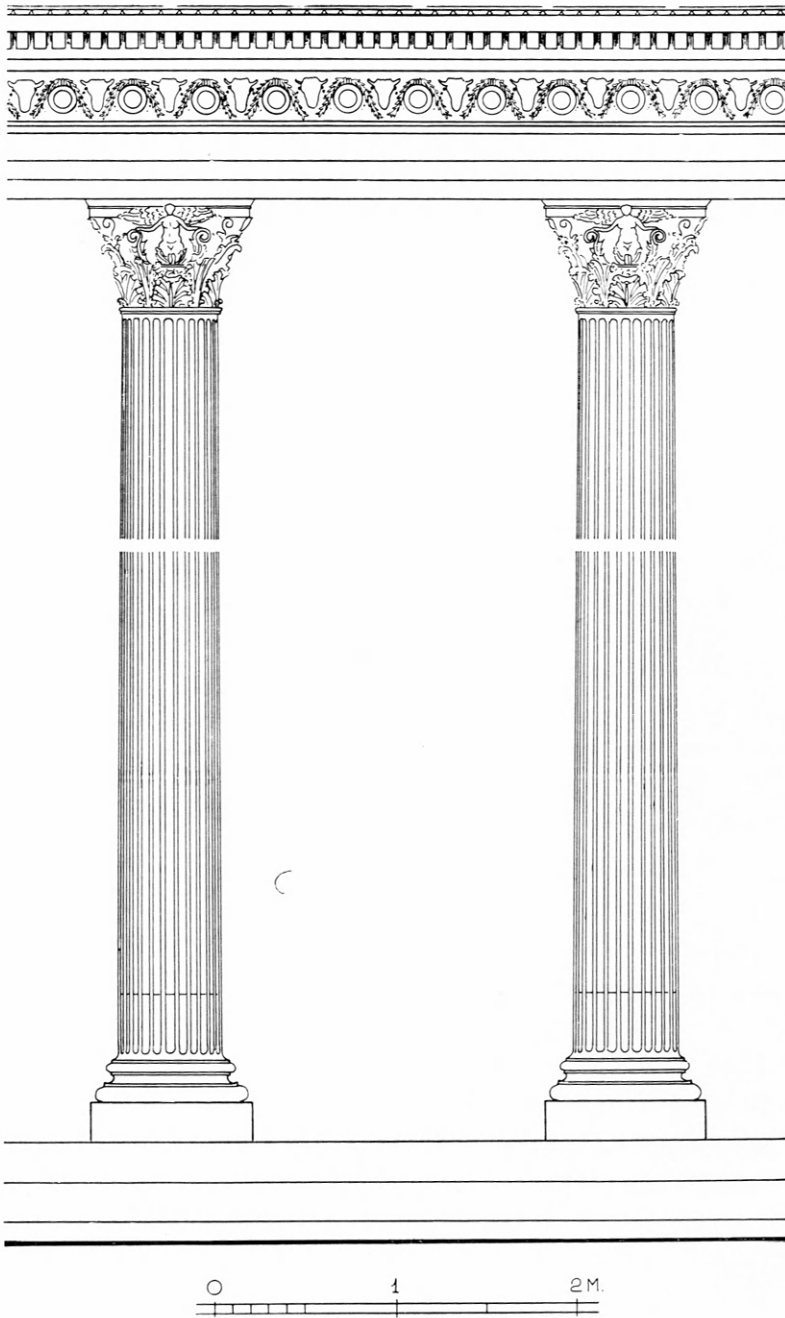
ΜΕΣΣΗΝΗ

ΑΞΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ
ΕΙΣ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΝ ΜΕΤΑΤΡΑΠΕΙΣΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

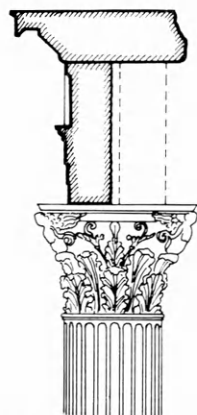
Α. Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ

Εικ. 72. Μεσσήνη. Ἀναπαράστασις τῶν παρίνων ραβδωτῶν κίονων καὶ τοῦ θριγγοῦ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν.

71, Β) καὶ τοῦ συνεδρίου (βουλευτηρίου) (εἰκ. 71, Γ), β) τῆς κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν μνημειώδους κυρίας κλιμακωτῆς εἰσόδου (εἰκ. 71, Θ) μετὰ τοῦ προπύλου τῆς καὶ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτῆς χώρων τοῦ «Σεβαστείου» (Σ, Σ), εἰς οὓς ἀνῆγον δύο κρυπταὶ ἐπικαμπεῖς κλίμακες (Π, Π) ἀνοιγόμεναι εἰς τὸν ἀναλημματικὸν τοῖχον ὑποστηρίζεως, γ) τοῦ κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἰδιοτύπου ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος (Κ) καὶ τῶν ἐν συνεχείᾳ αὐτοῦ μεταξὺ δύο εἰσόδων (Ι καὶ Ρ) τεσσάρων διαμερισμάτων (Μ, Ν, Ξ, Υ) καὶ δ) τοῦ κατὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν πρυτανείου (;) (Ε) καὶ τοῦ παρ' αὐτῷ ἡρώου (Δ). Λαμβάνει τις ἐπίσης εἰκόνα τοῦ ἀποτελοῦντος τὸ κέντρον τοῦ συγκροτήματος καὶ κατὰ μικρασιατικὰ πρότυπα ὑπὸ τεσσάρων στοῶν περιβαλλομένου, περιπτέρου (6 × 12 κίονες) ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Ὑγείας (Ζ), τοῦ ἀρχικῶς πωρίνου καὶ ἀργότερον λιθίνου, τοῦ πρὸς Ἀνατολὰς αὐτοῦ ἐπιμήκους βωμοῦ, ἀκόμη δὲ καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ πολλαπλῶν ἀναθημάτων, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἡμικυκλικαὶ ἐξέδραι καὶ μία ὀρθογώνιος, ὡς καὶ τοῦ κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς αὐλῆς βωμοῦ τῶν ἐμπύρων θυσιῶν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τριῶν ἡμικυκλικῶν ἐξεδρῶν, ὧν ἡ ἀνατολικωτάτη ἔφερεν ἐπιγραφὰς μνημονευούσας τὸν Ἀσκληπιὸν καὶ τὴν Ὑγείαν. Κατηρτίσθη τέλος καὶ ἀναπαράστασις τῶν πωρίνων ραβδωτῶν κιόνων (εἰκ. 72) μὲ τὰς ἰωνικὰς τῶν βάσεις καὶ τὰ κορινθιακὰ κιονόκρανα κοσμούμενα δι' ἐρωτιδέων καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῶν πωρίνου θριγκοῦ (εἰκ. 72 καὶ 73) τῆς πρὸς τὴν αὐλὴν ὄψεως τῆς ἐσωτερικῆς στοᾶς, ἀπαρτιζομένου ἐκ τριμεροῦς ἐπιστυλίου, ζωφόρου ἐκ φιαλῶν καὶ βουκρανίων μετ' ἀνθοπλοκάμων καὶ γείσου μετ' ὀδόντων ὑπεράνω αὐτῆς.

Εἰκ. 73. Μεσσήνη. Ἀναπαράστασις τοῦ πωρίνου θριγκοῦ τῶν ἐσωτερικῶν κιονοστοιχιῶν.

13. ΗΛΙΣ

Αἱ ἐφετιναὶ ἐν ἀρχαίᾳ Ἡλιδι ἀνασκαφαὶ ἐγένοντο ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου Ν. Γιαλούρη τῇ συνεργασίᾳ τοῦ Αὐστριακοῦ

Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, ἀντιπροσωπευομένου ὑπὸ τῆς κ. Βερώνικας Leon-Μητσοπούλου.

Αἱ ἐργασίαι ἀπέβλεψαν κυρίως εἰς τὴν συμπληρωματικὴν ἔρευναν τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἀνατ. παρόδου αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ ἀγωγοῦ τοῦ θεάτρου καὶ τὴν

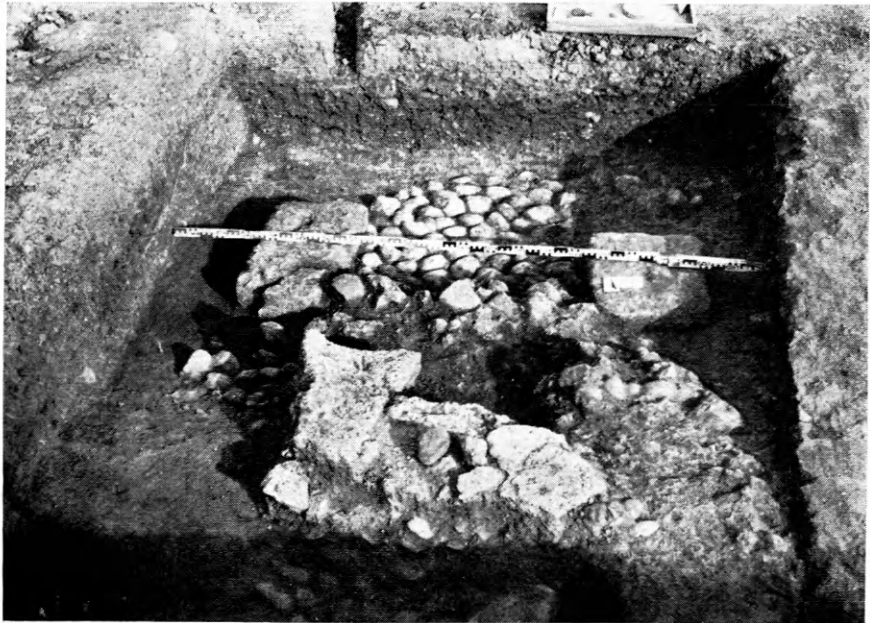
Εἰκ. 74. Ἀποψὶς τοῦ θεάτρου Ἡλιδος ἀπὸ τοῦ κοίλου.

ἔρευναν τοῦ Ἀ. τοῦ ἀγωγοῦ καὶ τοῦ ὀπισθεν τοῦ ἀν. παρασκηνίου χώρου.

Κοῖλον θεάτρου. Εἰς τοῦτο ἐγένοντο συμπληρωματικαὶ τομαὶ πρὸς ἀκριβέστερον προσδιορισμὸν τῆς κλίσεως αὐτοῦ, προκειμένου νὰ ἀποτυπωθῇ τοῦτο ὑπὸ τοῦ καθηγ. Fr. Cooper (εἰκ. 74). Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπεκαλύφθησαν πλήρως αἱ σφζόμεναι λίθιναι βαθμίδες προσβάσεως πρὸς τὸ κοῖλον ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὰς χαλικοστρώτων.

Κατὰ τὰς γενομένας τομὰς διεπιστώθη ἡ ἐπιμεμελημένη ἐργασία ἐξασφαλίσεως τῶν λίθων τῶν βαθμίδων ἐκ μετατοπίσεως ἢ ὀλισθήσεως διὰ τῆς τοποθετήσεως κάτωθεν (ὑπεράνω τῶν χαλικοστρώτων) καὶ ἐκατέρωθεν τούτων μείγματος ἐκ ποταμίων

λίθων καὶ συμπαγοῦς «γλήνας» (εἰκ. 75). Τὰ ἐκ τοῦ μείγμα-
τος τούτου συγκεντρωθέντα ὄστρακα, ὡς καὶ τὰ κάτωθεν τοῦ χα-
λικοστρώτου χρονολογοῦν τὴν κατασκευὴν τῶν βαθμίδων εἰς τὸ
δεύτερον ἥμισυ τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Τὰ ἐκ τῶν λοιπῶν στρωμάτων
τῶν τομῶν τοῦ κοίλου συγκεντρωθέντα εὐρήματα ἦσαν ὄστρακα.

Εἰκ. 75. Τμῆμα τῶν λιθίνων βαθμίδων τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου Ἡλιδος μετὰ τοῦ
ὑπ' αὐτὰς πλακοστρώτου.

νομίσματα καὶ «εἰσιτήρια» κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων.

Ἐπὶ τῶν παρειῶν ἐξ ἄλλου τῶν γενομένων τομῶν ἐφάνη σαφῶς
στρώμα λεπτῆς λατύπης ἐξ ἀμμολίθου τῆς περιοχῆς, τὸ ὅποῖον
ἐκάλυπτε τὴν κεκλιμένην ἐπιφάνειαν τοῦ κοίλου, ἐπὶ τῆς ὁποίας
ἐκάθηντο οἱ θεαταί (εἰκ. 75). Τοῦ στρώματος τούτου σφύζονται
μεγάλα τμήματα ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἤδη ἀποκα-
λυφθέντος μέρους τοῦ κοίλου. Τὸ στρώμα τοῦτο ἐκ λατύπης ἀμ-
μολίθου προσέδιδεν εἰς τὸ κοῖλον ὄψιν λιθίνης κατασκευῆς, ἐν-
αρμονιζομένης οὕτω πρὸς τὰ λοιπὰ λίθινα κτίσματα (σκηνήν,
παρασκήνια, παρόδους, βαθμίδας) τοῦ θεάτρου.

Ἄνατολικὸν ἀνάλημμα κοίλου καὶ ἀνατο-

λική παράδοσις. Ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἐξωτερικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ ἀναλήμματος τοῦ κοίλου συσσωρευμένοι ἐκ τῶν παλαιῶν ἀνασκαφῶν ὄγκοι χωμάτων καὶ ἀπεκαλύφθη τοῦτο καθ' ὅλον τὸ σφζόμενον αὐτοῦ τμήμα (εἰκ. 76).

Ἐξ ἄλλου ἐσωτερικῶς τοῦ ἀναλήμματος τῆς ἀνατολικῆς παρόδου ἐγένοντο νέαι τομαὶ ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν καὶ πάλιν

Εἰκ. 76. Ἀνατολικὸν ἀνάλημμα τοῦ κοίλου τοῦ θεάτρου Ἡλίδος.

αὶ διαπιστωθεῖσαι καὶ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη (Ἔργον 1970, σ. 132 κέ., εἰκ. 142) σειραὶ ἐξ ὠμῶν πλίνθων, διὰ τῶν ὁποίων συνεκρατεῖτο ἐσωτερικῶς τὸ ἀνάλημμα τοῦτο. Ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ἀναλήμματος ἐγένοντο τρεῖς τομαί. Εἰς τὴν πρώτην, πλησιεστέραν πρὸς τὴν ὀρχήστραν, εὐρέθησαν εἰς μικρὸν βάθος ὄστρακα γεωμετρικῶν χρόνων, ἐξ ὧν τινα ἀνήκουν εἰς κρατῆρα· εἰς τὸ αὐτὸ στρῶμα εὐρέθησαν ὄστρακα ὡς καὶ πηλίνη κεφαλὴ γυναικείου εἰδωλίου κλασσικῶν χρόνων. Εἰς τὴν δευτέραν τομήν, ἀνατολικῶς τῆς πρώτης, ἐνετοπίσθη φρέαρ κατακεχωσμένον διὰ λεπτοῦ ἀμμογαλίου, τοῦ ὁποῦ τοῦ στόμιον εὐρίσκεται ἐν μέρει κάτωθεν τοῦ θεμελίου τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τῆς παρόδου·

έντος τούτου, κατὰ τὴν κατάχωσίν του ἐτοποθετήθησαν δύο ἐπάλ-
ληλοι ὀρθογώνιοι ὀγκόλιθοι λοξῶς πρὸς τὸν ἀναλημματικὸν τοῖ-
χον τῆς παρόδου, ἐφ' ὧν οὗτος ἠδράσθη (εἰκ. 77). Τὰ ἐκ τῶν
ἀνωτέρων στρωμάτων τοῦ φρέατος, μὴ ἐρευνηθέντος μέχρι τοῦ
πυθμένος του, περισυλλεγέντα ὄστρακα εἶναι ὑστέρων κλασσικῶν
χρόνων. Ἡ τρίτη τομὴ, ἀνοιγεῖσα ἀνατολικῶς τῆς προηγούμενης

Εἰκ. 77. Ἡλις. Αἱ δύο τῶν τομῶν ἐξωτερικῶς τοῦ ἀναλήμματος τῆς ἀνατολικῆς παρόδου.

καὶ παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου μέχρι τοῦ φυσι-
κοῦ ἐδάφους, ἔδωσεν ἐπίσης ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα ὑστέρων κλασσι-
κῶν χρόνων (εἰκ. 78).

Ὁ ρ χ ή σ τ ρ α. Ἀπεμακρύνθησαν τὰ σωρευθέντα ἐκεῖ κατὰ
τὰς τελευταίας ἐργασίας διαμορφώσεως τοῦ κοίλου χώματα καὶ
ἀπεκαλύφθησαν καὶ πάλιν τὰ ἴχνη τοῦ περιθέοντος τὴν ὀρχήστραν
κλασσικοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ (εἰκ. 74).

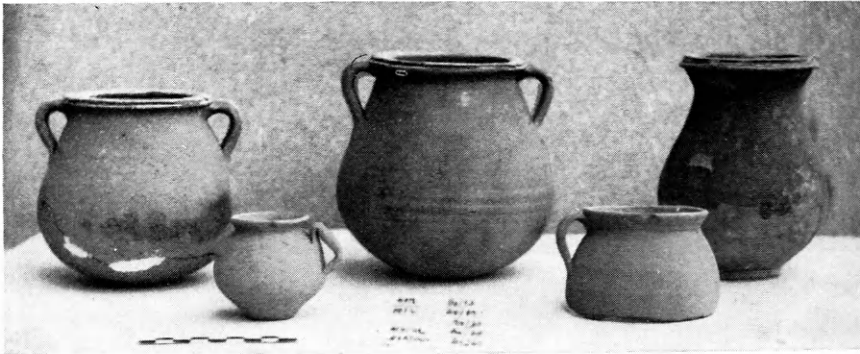
Ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς ὀπισθεν τῆς σκη-
νῆς. Ἀπεμακρύνθησαν προσωρινῶς αἱ καλυπτήριοι πλάκες τοῦ
λιθίνου ἀγωγοῦ, κατὰ τὸ τμήμα αὐτοῦ τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκαλυ-
φθῆ κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη πρὸς καθαρισμὸν καὶ μελλοντικὴν

λειτουργίαν αὐτοῦ. Τὰ σημαντικώτερα τῶν ἐντὸς αὐτοῦ εὑρεθέντων ἀρχαίων ἦσαν ἀκέραια ἀγγεῖα οἰκιακῆς χρήσεως ρωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 79), λύχνοι ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων, νομίσματα ἐλληνιστικῶν χρόνων καὶ δύο χρυσᾶ ἐλάσματα, ἐξ ὧν τὸ ἓν φέρει ἐμπέστον διακόσμησιν ἐκ σειρῶν κοκκίδων.

Εἰκ. 78. Ἡλις. Ἀγγεῖα ὑστέρων κλασσικῶν χρόνων ἐκ τῆς παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τομῆς.

Τὸ ὑπολειπόμενον μὴ ἀνασκαφὴν εἰσέτι τμῆμα τοῦ ἀγωγοῦ ἀνεζητήθη καὶ εὑρέθη εἰς τὸν παρακείμενον βορειότερον τοῦ θεάτρου ιδιόκτητον ἀγρόν, ἀπεκαλύφθη δὲ τοῦτο εἰς μῆκος 10 μ. (εἰκ. 80). ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ ἀγωγοῦ,

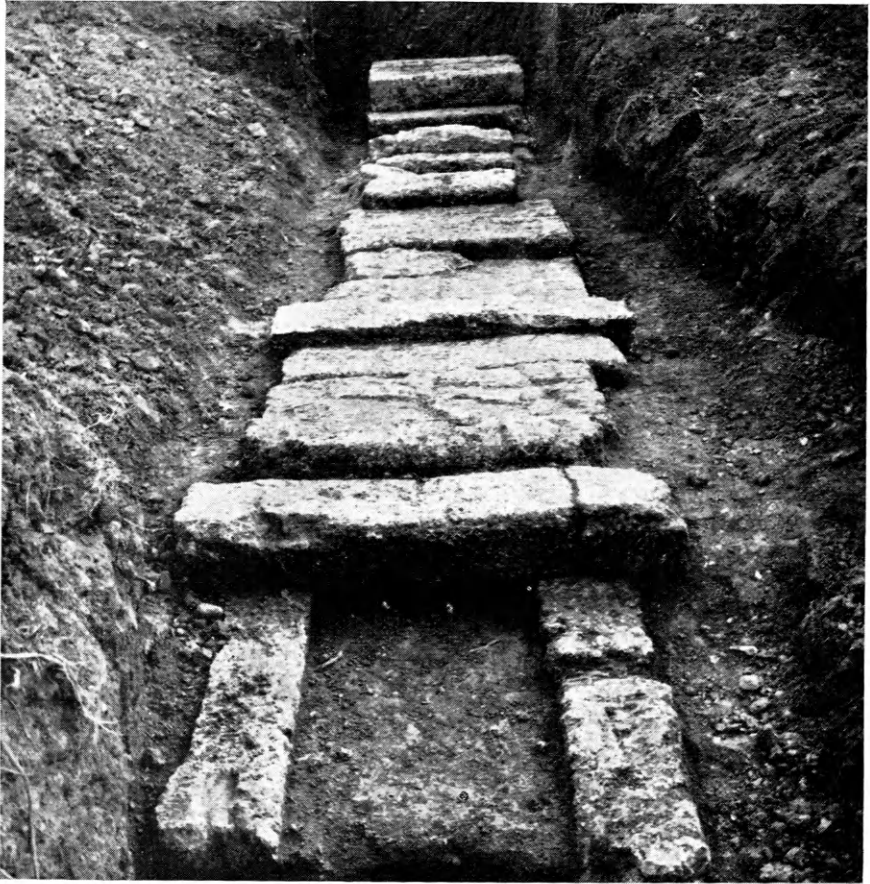

Εἰκ. 79. Ἀγγεῖα εὑρεθέντα ἐντὸς τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τοῦ θεάτρου Ἡλιδος.

κείμενον εἰς μικρὸν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους βάθος, ἔχει καταστραφῆ, προφανῶς ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν. Ὁ πλήρης καθαρισμὸς κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ τοῦ νέου τούτου ἀποκαλυφθέντος τμήματος καὶ ἡ ἐκτέλεσις μικρῶν τεχνικῶν ἔργων εἰς τὸ ἐλλεῖ-

πον τμήμα τοῦ ἀγωγοῦ θὰ ἐπιτρέψουν τὴν λειτουργίαν τοῦ συνόλου τοῦ ἀποχετευτικοῦ συστήματος τοῦ θεάτρου, πρὸς προστασίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν πλημμυρούντων αὐτὴν ὀμβρίων ὑδάτων.

Κτίσματα ὀπισθεν τῆς σκηνῆς. Διὰ τὴν ἔρευ-

Εἰκ. 80. Τὸ ἀποκαλυφθὲν προσφάτως ἔτερον στρώμα τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ τοῦ θεάτρου Ἡλίδος.

ναν τοῦ χώρου ὀπισθεν τῆς σκηνῆς καὶ Ἀ. τοῦ ἀγωγοῦ ἠνοίχθησαν πέντε τομαί (διαστάσεων ἐκάστη 4×4 μ.). Ἐντὸς αὐτῶν ἀπεκαλύφθησαν λείψανα κτηρίων ἐλληνιστικῶν χρόνων, κατεσκευασμένων ἐξ ἀργῶν ἢ ἡμικατεργασμένων λίθων. Τινὰ τῶν κτηρίων τούτων εἶχον ἐπισκευασθῆ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους· ἐντὸς αὐτῶν εὗρέθησαν πολυάριθμα ἀγγεῖα καὶ ὄστρακα, πολλὰ

τούτων τοῦ τύπου τῶν Gnathian, West-Slope ὡς καὶ «ἡλειακὰ» ἀγγεῖα, μεγαρικοὶ σκύφοι καὶ λύχνοι (εἰκ. 81). Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἀποκάλυψις θησαυροῦ ἐξ 22 νομισμάτων, ἡλειακῶν καὶ τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, τῶν πλείστων ἀργυρῶν, ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐπὶ τινῶν τῶν λειψάνων τῶν κτι-

Εἰκ. 81. Ἀγγεῖα καὶ λύχνοι ὑστέρων κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων ἐκ τῶν ἐλληνιστικῶν οἰκοδομῶν ὕπισθεν τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου Ἡλιδος καὶ ἀνατολικῶς τοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ.

Εἰκ. 82. Ἡλιδ. Δύο λοπάδες ἐκ κεραμοσκεπεῦς τάφου καὶ ἀμφορεὺς μετὰ διδύμων λαβῶν.

σμάτων τούτων εὐρέθησαν τάφοι κεραμοσκεπεῖς, ρωμαϊκῶν χρόνων· εἷς τούτων εἶχε παρὰ τὴν ἑτέραν τῶν στενῶν πλευρῶν αὐτοῦ δύο λοπάδας ἀβαφεῖς, καλῆς διατηρήσεως (εἰκ. 82).

Ὅθεν καθίσταται σαφές ὅτι ὁ ὕπισθεν τῆς σκηνῆς χῶρος ἦτο πυκνῶς ὠκοδομημένος, ὄχι μόνον κατὰ τὸ τμήμα του ἀνατολικῶς

τοῦ ἀγωγοῦ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα αὐτοῦ, αἱ οἰκοδομαὶ δὲ αὐταὶ ἐχωρίζοντο μεταξύ των δι' ὁδῶν. Μία τῶν ὁδῶν διαγράφεται σαφῶς ὑπεράνω καὶ κατὰ μῆκος τοῦ ἀγωγοῦ, ἑτέρα δὲ ὄπισθεν τῆς σκηπῆς καὶ παραλλήλως πρὸς ταύτην.

Ν ο τ ῖ α Σ τ ο ἄ. Τὰ ἐκ τῶν παρελθόντων ἐτῶν ἐναπομείναντα (Ἔργον 1964, σ. 118 κέ., εἰκ. 143, 146-149) δύο μεγάλα τμή-

Εἰκ. 83. Τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τῆς νοτίας Στοᾶς Ἡλίδος.

ματα ψηφιδωτῶν δαπέδων, παλαιοχριστιανικῶν χρόνων, ἀπεκαλύφθησαν ἐκ νέου καὶ ἀφοῦ ἐκαθαρίσθησαν ἐκ τῶν ριζῶν τῆς ἀφθότως ἐκεῖ φυομένης γλυκορρίζης (εἰκ. 83) ἀπεκολλήθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς Ἡλίδος πρὸς συντήρησιν, ἣτις προβλέπεται νὰ συντελεσθῇ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Ἡ ὡς ἄνω ἐργασία ἦτο ἐπιβεβλημένη ὄχι μόνον ἐκ λόγων προστασίας καὶ συντηρήσεως αὐτῶν τούτων τῶν ψηφιδωτῶν, ἀλλὰ καὶ ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἡ εἰς βάθος ὑπὸ τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον ἔρευνα τοῦ δαπέδου τῆς νοτίας Στοᾶς. Ἡ διακόσμησις τῶν ψηφιδωτῶν συνίσταται ἐκ σειρῶν ἐφαπτομένων κύκλων μετὰ ἐγγεγραμμένων ἐντὸς αὐτῶν τετραγώνων, πληρουμένων διὰ φολιδωτῶν κοσμημάτων ἢ ταινιοειδοῦς πλοχοῦ.

Ἐκτὸς τούτου ἠνοίχθησαν νέαι τομαὶ πρὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς νοτ. Στοᾶς, ἐκεῖθεν τῆς σειρᾶς τῶν πεσσῶν, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἐξωτερικοῦ τοίχου, ὅστις εἶχεν εὐρεθῆ κατὰ τὸ παρελθὸν μόνον εἰς μικρὸν μῆκος εἰς τὸ ἀνατολικὸν αὐτοῦ τμήμα (Ἔργον 1970, σ. 136 κέ., εἰκ. 137). Ἐπίσης διὰ τομῶν ἀνατολικῶς τοῦ ἀνεσκαμμένου τμήματος τῆς νοτ. Στοᾶς

Εἰκ. 84. Τὰ λείψανα τῆς λιθίνης γεφύρας παρὰ τὴν ἀρχαίαν Ἥλιδα.

ἀνεζητήθη τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον ταύτης, ἀνευρέθη δὲ μόνον τὸ ὑπὸ τοῦ O. Walter (ÖJh. 16, 1913, σ. 145 κέ., εἰκ. 388 - 399) ἐντοπισθὲν τμήμα τοῦ τοίχου τῆς Στοᾶς. Αἱ ἐργασίαι αὗται δὲν ἐπερατώθησαν, ἐγένετο ἐν τούτοις νέα ἀποτύπωσις τῆς Στοᾶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προκυψάντων νέων δεδομένων.

Τὰ συγκεντρωθέντα εὐρήματα εἶναι νομίσματα, πολυάριθμα ἀγ-

γεῖα (κυρίως δακρυδόξα), λύχνοι καὶ ὄστρακα κλασσικῶν, ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας εἶναι πῆλινον εἰδῶλιον ζώου γεωμετρικῶν χρόνων.

Γέφυρα Πηνειοῦ. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἀρδευτικῶν ἔργων τοῦ φράγματος Πηνειοῦ καὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ ταύτης τεραστίων ὄγκων ἀμμοχαλίκων, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα μνημειώδους λιθίνης γεφύρας (εἰκ. 84). Αὕτη, κειμένη ΒΑ. τῆς ἀρχαίας Ἡλιδος, εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ τεραστίων πελεκητῶν ὀγκολίθων, πολλοὶ τῶν ὁποίων φέρουν κυμάτιον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς γεφύρας ἔχει καταστραφῆ καὶ μόνον μικρὸν τμήμα ταύτης, ὀλίγων τετραγωνικῶν μέτρων, εὐρίσκεται κατὰ χώραν, ἐνῶ ἕτερα μέλη αὐτῆς εἶναι κατεσπαρμένα ἐντὸς τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐκατέρωθεν τῶν ὀχθῶν αὐτοῦ.

14. ΘΗΡΑ. Ἀκροτήρι

Αἱ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Σπ. Μαρινάτου εἰς Ἀκροτήρι Θήρας ἀνασκαφαὶ περιωρίσθησαν κατὰ τὸ 1973 εἰς: 1) τὸν πλήρη καθαρισμὸν τῶν δωματίων 4 - 5 τῆς Δυτικῆς οἰκίας, 2) τὴν πρόοδον τῆς ἐρεύνης εἰς τὰ διαμερίσματα Β1 - 2 καὶ Δ17 - 18 τῶν ἀντιστοιχῶν τομέων καὶ 3) εἰς τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἡμίσεος περίπου τῆς Ξεστῆς 3, ἣτις εἶναι ἡ περισσότερον κατεστραμμένη ἐκ τῶν πέντε μεγάλων κατασκευῶν ἐκ ξεστῆς λιθοδομῆς.

Τὸ δυτ. τμήμα τῆς Δυτικῆς οἰκίας ἀπεδείχθη ὅτι ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν συγκοινωνούντων δωματίων κοινῆς λειτουργικῆς χρήσεως. Τὸ δωμάτιον 5 ἦτο αἴθουσα διατριβῆς (living room) καὶ ἐκοσμεῖτο ὑπὸ τῶν τοιχογραφιῶν δύο ἀλιέων καὶ τῆς μικρογραφικῆς ζωφόρου τῆς «Λιβυκῆς ἐκστρατείας».

Νοτιώτερον συνάπτεται τὸ δωμάτιον 4, ὅπερ ἴσως ἦτο κοιτῶν. Ἐπι νοτιώτερον ἦτο τὸ μικρὸν δωμάτιον 4α, τὸ ὁποῖον ἀναμφισβητήτως ἦτο τὸ λουτρόν.

Εἰς τὸν τομέα Β ἀνεσκάφη τὸ ἰσόγειον, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου κεῖται τὸ δωμάτιον Β1 μὲ τοὺς πυγμαχοῦντας παῖδας καὶ τὰς ἀντιλόπας. Ἦτο στενόμακρος ἀποθήκη φέρουσα δύο σειρὰς πύλων καὶ στενὸν διάδρομον ἐν τῷ μέσῳ. Σχεδὸν πάντες οἱ πίθοι

ἔφερον πήλινα ἢ λίθινα πώματα. Ἄγραφα ρυτά, πλῆθος λιθίνων τριπτήρων καὶ ὀλίγα ἄλλα ἀγγεῖα εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἀποθήκης. Ἡ εἰκ. 85 δεικνύει μέρος τῆς νοτίας σειρᾶς τῶν πίθων.

Εἰκ. 85. Θήρα. Ἰσόγειον τοῦ δωματίου Β1 (ἀντιλοπῶν καὶ πυγμαχοῦντων παίδων).

Ἐναντι τοῦ περιφήμου δωματίου τῶν Κρίνων (Δ2) ἐγένετο μερικὸς καθαρισμὸς τῶν δωματίων. Τὸ σπουδαιότερον δωμάτιον

(Δ17) εἶναι μικρὰ ἀποθήκη, ἣτις ἦτο πλήρης πίθων μεσαίου μεγέθους καὶ πρὸ παντὸς μικροτέρων ἀγγείων. Τινὰ τούτων εἶναι ἐξαιρετικῶς σπουδαῖα. Ἡ εἰκ. 86 δεικνύει τὴν κορυφὴν ἑνὸς σωροῦ τοιούτων ἀγγείων, καταλήγοντος εἰς ἓν ρυτὸν ἐν σχήματι κεφαλῆς κάπρου, ἐξαιρετικῶς φυσικῆς ἐκφράσεως. Ἐκεῖτο ἐπὶ μιᾶς ἀναστρόφου τραπέζης προσφορῶν. Αὕτη, εὐτυχῶς οὕσα ἀσυ-

Εἰκ. 86. Θήρα. Δωμάτιον Δ17. Ἀποθήκη κεραμικῶν προϊόντων.

νήθως καλῆς διατηρήσεως, φέρει λευκὴν διακόσμησιν μὲ κύριον θέμα συστάδας κρόκων (εἰκ. 87).

Εἰς ὅλας τὰς ζεστάς οἰκοδομὰς ἐγένετο προκαταρκτικὴ ἐργασία, ἡ δὲ Ἐεστὴ 3 ἀνεσκάφη συστηματικώτερον, ἐπειδὴ εἶναι καὶ ἡ πασῶν περισσότερον κατεστραμμένη. Τὸ ἀνατ. αὐτῆς ἡμισυ ἀνεσκάφη ἀρκούντως. Κλιμαξ λιθινὴ ὁδηγεῖ εἰς τὰ ἄνω πατώματα. Τὸ κεντρικὸν τμήμα τῆς προσόψεως ἔφερε πολύθυρον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ πρῶτον ἱερὸν ἄδυτον (lustral basin), τὸ ὁποῖον εὐρέθη ἐν Θήρα.

Ἡ Ἐεστὴ, δυστυχῶς λίαν ἐρειπιώδης, ἔκρυπτε θησαυρὸν ἀνεκτιμῆτου ἀξίας τοιχογραφιῶν. Ἡ κλιμαξ εἰκόνιζε δεξιὰ καὶ ἀρι-

Εικ. 87. Θήρα. Ἀποθήκη Δ17. Πηλίνη τράπεζα προσφορῶν.

Εικ. 88. Θήρα. Ξεστή 3. Δονακὼν ἀφ' οἷ ἀφίπτανται βοσκάδες νῆσσαι.

στερά τὰ ὄρη καὶ τὰ ἠφαίστεια τῆς Θήρας. Τὰ παρ' αὐτὴν δωμάτια ἔφερον πιθανῶς ζωφόρον μετὰ ζωικοῦ κόσμου μεγάλου ἐνδιαφέροντος. Πίθηκοι ἀσχολοῦνται περὶ ἀτελῶς εἰσέτι καταληπτὰ

Εἰκ. 89. Θήρα. Ξεστή 3. Κόρη ἢ νόμφη κροκοσυλλέκτις.

θέματα. Χρυσοῦν ξίφος κρατεῖται ὑπὸ χειρὸς πιθήκου. Ἄλλος κρατεῖ μυστηριῶδες ἀντικείμενον, ὅπερ δύναται νὰ εἶναι κάλαθος ἢ βάρβιτος καὶ ἄλλος ἔχει συλλάβει στικτὸν ὄφιν. Νεοσσοὶ ἀνοί-

γουν διάπλατα στόματα, ἐντὸς φωλεᾶς ἐπὶ τῶν βράχων, ἐνῶ ἡ χελιδὼν καθίπτεται μὲ ἔντομον εἰς τὸ ράμφος.

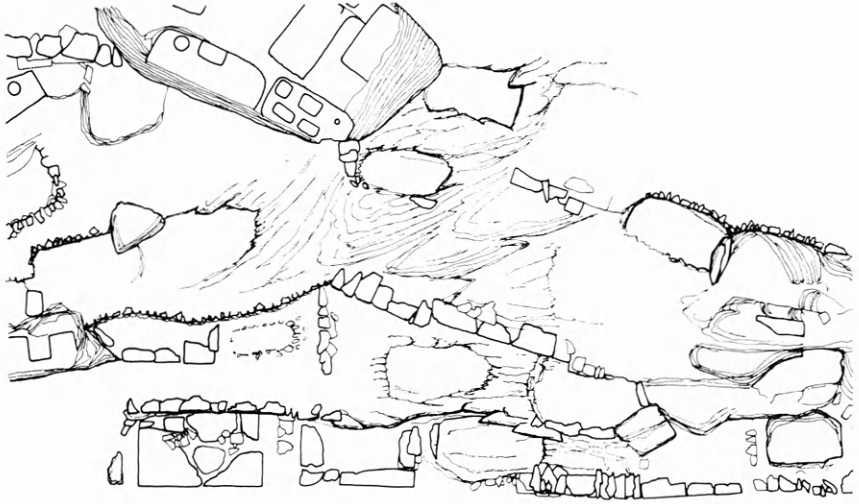
Περαιτέρω εἰκονίζετο μέγας δονακῶν. Αἱ βοσκάδες νῆσαι, αἱ ὁποῖαι ἀφίπτανται ἐξ αὐτοῦ, εἶναι ἴσως αἱ ὠραιότεραι τῆς ἀρχαιοτήτος (εἰκ. 88).

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων τῶν θεμάτων ἦτο ὁμὰς ἐξ ἑπτὰ τοῦλάχιστον νέων γυναικῶν ἢ νυμφῶν εἰς τὸν ἑαρινὸν λειμῶνα. Ἡ συλλογὴ κρόκων ἐντὸς πλεκτῶν καλάθων ἦτο τὸ κύριον ἔργον, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μέγα ἐξωτικὸν πτηνὸν καὶ νέα κρατοῦσα ὄρμον καὶ ἴσως εἰς βωμός. Τὸ ὅλον θέμα δὲν εἶναι ἀκόμῃ νοητόν. Αἱ τοιχογραφίαι τῆς Ξεστῆς 3 (ὑπάρχουν εἰσέτι καὶ ἄλλαι) ὑπερβαίνουν τὰ ἑκατὸν τετραγωνικὰ μέτρα. Ἡ τέχνη εἶναι ὑψηλῆς στάθμης. Ἡ εἰκ. 89 δίδει μίαν ἰδέαν τῶν αἰθερίων ἐκείνων ἐμφανίσεων ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν ἀνθέων.

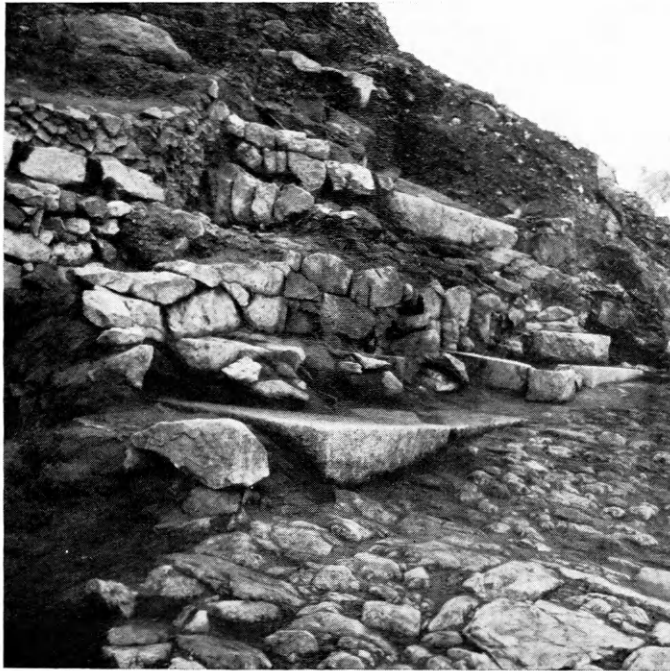
15. ΘΗΡΑ. Σελλάδα

Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου Ν. Ζαφειροπούλου ἀνασκαφὴν εἰς τὸ ἀρχαῖκόν νεκροταφεῖον τῆς Θήρας — ὀλιγοήμερον ἕνεκα δυσμενῶν καιρικῶν συνθηκῶν — συνεπληρώθη ἡ ἔρευνα τοῦ ὑπολειπομένου τμήματος κατὰ μῆκος τοῦ δευτέρου σκέλους τῆς ἀρχαίας λιθοστρώτου ὁδοῦ, πλησίον τῶν βράχων τῆς πρώτης στροφῆς (εἰκ. 90). Εἰς τὸ πρᾶνὲς τῆς κλιτύος οἱ λάκκοι τῶν πυρῶν καὶ ἡ ἐπακολουθοῦσα ἰσοπέδωσις σχηματίζουν ἀλλεπάλληλα ἀνδῆρα. Τὰ χῶματα συνεκράτουν πρόχειρα τοιχάρια ἐξ ἀργῶν λίθων ὀπισθεν τῶν πυρῶν. Κρηπιδώματα ἐκ λαξευτῶν λίθων ὑπάρχουν μόνον κατὰ τὴν πρώτην σειρὰν πρὸς τὸ λιθόστρωτον (εἰκ. 91). Ἐκαθαρίσθησαν πέντε ταφικαὶ πυραὶ. Τὰ εὐρήματα ἦσαν, πλὴν τῶν συνήθων μελαμβραφῶν ἀγγείων, μία κύλιξ Droop καὶ μία μικρῶν καλλιτεχνῶν (εἰκ. 92). Ἀπὸ τὰ χῶματα τῆς ἐπιχώσεως περισυνελέγησαν ὄστρακα μελανομόρφου ἰωνικοῦ ἀγγείου, ὑδρίας πιθανῶς (εἰκ. 94).

Εἰς τὴν ΝΑ. Σελλάδα δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ταφικοῦ συγκροτήματος τοῦ 7ου αἰῶνος, εἰς τὸ ὁποῖον διατηροῦνται κατὰ χώραν τὰ ἐπιτύμβια σήματα καὶ τράπεζαι προσφορῶν. Ἐκαθαρίσθη μία μόνον πυρά, εἰς τὴν ὁποίαν

Ειχ. 90. Σελλάδα Θήρας. Ἀρχαῖκὰ ταφὰι πλησίον τῆς πρώτης στροφῆς.

Ειχ. 91. Σελλάδα Θήρας. Ὁ χώρος τῶν ἀρχαῖκῶν ταφῶν.

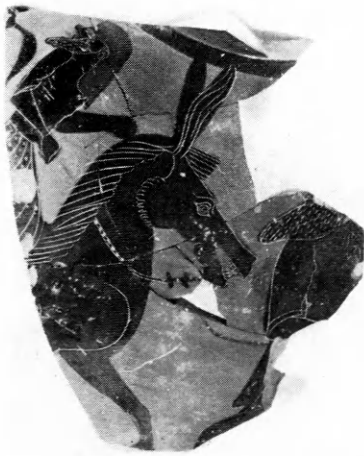

Εικ. 92. Σελλάδα Θήρας. Κύλιξ μικρῶν καλλιτεχνῶν.

Εικ. 93. Σελλάδα Θήρας. Τὰ ἀγγεῖα τοῦ μικροῦ σπηλαιώδους τάφου.

εύρεθη πρωτοκορινθιακὸς ἀπιόσχημος ἀρύβαλλος, καὶ ἀπεκαλύφθη μικρὸς σπηλαιώδης τάφος. Τὸ ἀνοιγμα ἐκλείετο διὰ τοιχαρίου ἐξ ἀργῶν λίθων καὶ εἶχε διαστάσεις: πλάτος 1.25 μ., βάθος 1.36 μ. καὶ ὕψος 0.95 μ. Ἐντὸς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ χώρου εἶχον συγκεντρωθῆ ὀκτὼ τεφροδόχα ἀγγεῖα (εἰκ. 93), κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγχώρια θηραϊκά, εἰς κρητικὸς ἀμφορεῦς καὶ εἰς ἐκ τῶν λεγομένων

Εἰκ. 94. Σελλάδα Θήρας. Τεμάχιον
Ιωνικῆς ὑδρίας.

Εἰκ. 95. Σελλάδα Θήρας. Θηραϊκὸς ἀμφορεῦς.

«εὐβοϊκῶν»). Δυστυχῶς ἡ ἐπιφάνεια εἶναι διαβεβρωμένη καὶ ἡ παράστασις σφιγγός, τὴν ὁποίαν φέρει ἐπὶ τῆς κυρίας ὀψεως, δὲν σφίζεται καλῶς. Ἄλλὰ καὶ τῶν θηραϊκῶν ἀγγείων ἡ διατήρησις δὲν εἶναι καλή, πλὴν ἑνὸς ἀμφορέως (εἰκ. 95). Σημαντικὸν διὰ τὴν χρονολογίαν εἶναι ὅτι ἐντὸς ἀγγείου τινὸς εὐρέθη σφαιρικὸς πρωτοκορινθιακὸς ἀρύβαλλος τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος.

16. ΡΟΔΟΣ

Μετά διακοπήν δώδεκα ἐτῶν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐπανελάβε διὰ τοῦ ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων Γρηγ. Κωνσταντινοπούλου τὸ ἐνδιαφέρον τῆς διὰ τὰς ἀρχαιότητας τῆς Δωδεκανήσου.

Κατὰ τὸ ἔτος 1973 ἤρχισεν ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως τῆς Ρόδου εἰς νέας θέσεις, ἀφοῦ κατὰ

Εἰκ. 96. Ρόδος. Παυρὴν λεοντοκεφαλὴ ἐκ τοῦ παρὰ τὸ Πύθειον τῆς ἀκροπόλεως κτηρίου.

τὸ μεσολαβῆσαν ἀπὸ τοῦ 1961 μέχρι τοῦ 1973 χρονικὸν διάστημα κατέστη δυνατὴ διὰ τῶν προσπαθειῶν τῆς Ἐφορείας Ἀρχαιοτήτων Δωδεκανήσου ἡ τοπογραφικὴ ἀποτύπωσις ὅλου τοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως, ἣτις προστατεύεται δι' ἰδιαιτέρων νομικῶν διατάξεων καὶ ἦτις, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ γραφείου Κ. Δοξιάδη ἐκπονηθεῖσαν μελέτην ἐπεκτάσεως τοῦ σχεδίου πόλεως Ρόδου, ἐξηρέθη τῆς οἰκοδομήσεως.

Πέραν τῆς γενικῆς τοπογραφικῆς ἀποτυπώσεως κατὰ τὴν ἐρευνητικὴν περίοδον τοῦ 1973 ἐγένοντο προκαταρκτικὰ σχέδια ἀποτυπώσεως τῆς νῦν ὑπαρχούσης καταστάσεως εἰς τὸν χώρον τοῦ Πυθείου, ὡς ἐπίσης καὶ καταγραφὴ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν,

τὰ ὁποῖα παλαιότερον περισυνελέγησαν ἐκ τοῦ παρά τὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος χώρου, ὅπου ὑπάρχουν τὰ λείψανα τῆς θεμελιώσεως, ἀποδοθέντα παλαιότερον εἰς ναὸν τῆς «Ἀρτέμιδος». Ἐκ τῶν τεμαχίων ἐκείνων παρέχομεν ἐνταῦθα δύο ἀπεικονίσεις, ἧτοι μίαν πωρίνην λεοντοκεφαλὴν ὕδρορρύτης (εἰκ. 96) ἐκ τῆς σίμης τοῦ «ναοῦ» (;) καὶ ἓν πώρινον κορινθιακὸν κιονόκρανον

Εἰκ. 97. Ρόδος. Πώρινον κορινθιακὸν κιονόκρανον ἐκ τοῦ παρά τὸ Πύθειον τῆς ἀκροπόλεως κτηρίου.

(εἰκ. 97). Ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν μελῶν διακρίνονται σαφῶς ὑπόλοιπα κονιαμάτων, δι' ὧν εἶχον ἀποδοθῆ αἱ λεπτομέρειαι.

Εἰς δύο χώρους ἐγένετο ἑναρξίς ἀνασκαφῶν: εἰς τὸν ἀμέσως νοτίως τοῦ «πεδίου» τοῦ Πυθίου ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς ἕτερον παρά τὴν ὁδὸν Θ. Σοφούλη, ὅπου παλαιότερον εἶχεν εὔρεθῆ πλῆθος ἐπιγράφων βάσεων καὶ εἶχεν ὑποτεθῆ, ὅτι ἴσως ὑπῆρχεν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἱερόν τι. Τὸ περιορισμένον ὅμως τῆς πιστώσεως δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐπεκταθῆ πρὸς τὸ παρὸν ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη.

Εἰς τὸν παρά τὸ Πύθειον ἀνασκαφικὸν χώρον ἐγένετο ἀποχωμάτωσις καὶ ἀπομάκρυνσις τῶν κατὰ τὰς γωνίας κυρίως ὑπαρχόντων σωρῶν λίθων, ὡς καὶ καθαρισμὸς τῶν ἐκ τῆς καταπε-

σούσης ἐκεῖ ἀγροικίας τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας χωμάτων καὶ λοιπῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν, τὰ ὅποια κατελάμβανον τὸ μέσον περίπου τοῦ ὑπὸ ἔρευναν «πεδίου».

Εἰκ. 98. Ρόδος. Ἐνεπίγραφα βάρθρα ἐκ τοῦ παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς ἀκροπόλεως οἰκοπέδου Σοῦχάν.

Σκοπὸς τῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ρόδου ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης εἶναι ἡ μελέτη τῆς διαμορφώσεώς της καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἡ ἀποκατάστασις τῆς μορφῆς ταύτης. Αἱ διαμορφώσεις τῆς ἀκροπόλεως συνίστανται κυρίως εἰς λαξεύσεις τῶν βραχωδῶν ὄγκων πρὸς μέρφωσιν ἐσωτερικῶν ἢ ὑπογείων χώρων καὶ εἰς οἰκοδομήσεις.

Εἰς τὸν παρὰ τὴν ὁδὸν Θ. Σοφούλη καὶ Χειμάρρας ἀνασκαφικὸν χώρον ἰδιοκτησίας Σοῦχάν, γενομένης εὐρείας ἀποχωματώσεως, ἡ ἀνασκαφὴ ἐχώρησεν εἰς βάθος κυρίως κατὰ τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου. Ἦλθον εἰς φῶς ἐνεπίγραφα κυλινδρικὰ βάρθρα (εἰκ. 98) καὶ πωρόλιθοι μετὰ ἰσχυρῶν ἐξέργων, ἀνήκοντες εἰς δεξαμενὴν, τῆς ὁποίας ἀπεκαλύφθη μόνον ἡ ἀνατολικὴ πλευρά. Ἡ τελειότης τῆς ἐν γένει ἐπεξεργασίας τῶν μερῶν τῆς δεξαμενῆς ὁδηγεῖ εἰς τὴν σκέψιν ὅτι αὕτη ἔχει κατασκευασθῆ κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον. Αἱ ἐπιγραφαὶ ὅμως ἐπὶ τῶν βάρθρων ὁδηγοῦν εἰς χαμηλοτέρας χρονολογήσεις. Πάντως, ἐπειδὴ ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ὠλοκληρώθη, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ πρὸς τὸ παρὸν λόγος περὶ αὐτῶν.

17. ΚΡΗΤΗ. Ζάκρος

Διὰ δωδεκάτην περίοδον, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1962, συνεχίσθη διὰ τοῦ καθηγ. Ν. Πλάτωνος ἡ εἰς Κάτω Ζάκρον ἀνασκαφὴ πρὸς περαιτέρω ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ τῶν παραρτημάτων του. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συνέβαλε μὲ ἴσον πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας διατεθὲν ποσὸν ὁ ἐκ Μεξικοῦ φιλόστωρ κ. José Cossio, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ ἐντεῦθεν ἀπευθύνονται εὐχαριστίαι. Εἰς τὴν ἀνασκαφὴν συμμετέσχον καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες. Τὰ ἀποτελέσματα συνοπτικῶς ἦσαν τὰ ἀκόλουθα (παρένθ. πίν. Ε'):

1) Τοῦ ὑπὸ τὴν ἀνατ. πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου ἀποκαλυφθέντος ἐκτεταμένου καὶ ἰσχυροῦ κτηρίου – τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι αὐτὸ τὸ παλαιὸν ἀνάκτορον – ἠρευνήθησαν καὶ ἄλλα δωμάτια καὶ ὑπαιθροὶ χώροι, εὐρισκόμενοι εἰς διαδοχικὰ ἀνισοῦψῃ ἀνδхра τοῦ λόφου. Πρὸς Ν. τοῦ κτηρίου ἐκτείνεται εὐρὺς ὑπαιθρος χώρος. Πρὸς Ν. τῶν δωματίων Α καὶ Β ἀνεκαλύφθη σύστημα ὑπονόμων καὶ δύο πίθοι βυτιόσχημοι μὲ σχοινοειδῆ διακόσμησιν, διατηρού-

ΜΙΝΩΙΚΟΝ ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ
ΚΑΤΩ ΖΑΚΡΟΥ

μενοι κατὰ τὸ ἥμισυ, ὁ εἷς τούτων εἰς ἀνάστροφον θέσιν. Ἄνω τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ χώρου Π καὶ νοτιώτερον παρηκολουθήθησαν λείψανά τινα τῆς ἀνατ. πτέρυγος τοῦ νέου ἀνακτόρου. Εἰς τὸν χώρον Π καὶ ἀνατολικώτερον τούτου ἠρευνήθησαν λείψανα τῶν παλαιότερων παλαιοανακτορικῶν φάσεων (εἰκ. 99). Ὀλόκληρος σειρά δωματίων τοῦ ἀνωτέρω ἀνδῆρου — Κ, Ξ, Σ καὶ μέρος τοῦ Τ —

Εἰκ. 99. Ζάκρος. Τὸ ἀνατ. τμήμα τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου κατὰ τὴν ἀποκάλυψίν του. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον τμήματα τοῦ δωματίου Σ καὶ γωνία τοῦ Λ.

ἀνεσκάφησαν μέχρι τοῦ δαπέδου καὶ διεσαφήθησαν αἱ εἰδικαὶ ἐντὸς τούτων κατασκευαί, ὡς γωνιακοὶ ἀποθέται, διαχωρίσματα, ἀναβαθμοὶ κλπ. καὶ παρηκολουθήθησαν οἱ ὑποκείμενοι τοῖχοι κτηρίου προγενεστέρας παλαιοανακτορικῆς φάσεως. Εἰς τὴν στρωσιν τῶν δαπέδων ἀνεκαλύφθη ἰκανὴ κεραμεικὴ τῆς παλαιοανακτορικῆς περιόδου, ἀνήκουσα ἰδίως εἰς τὸν ἀνατολικὸν καμαραϊκὸν ρυθμὸν. Ἀντιθέτως ἡ κεραμεικὴ ἐπιχώσεως πλὴν τῶν παλαιοανακτορικῶν τμημάτων ἀγγείων ἀπέδωκεν ἀφθονωτάτην καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαν κεραμεικὴν τῆς MM IIIB φάσεως, ἐμφανίζουσαν παραλλαγὰς τοῦ ἐσχάτου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ καὶ τῶν ἀρχομένων φυσιοκρατικῶν καὶ διακοσμητικῶν ρυθμῶν τῆς νέας τεχνι-

κῆς σκοτεινοῦ ἐπὶ ἀνοικτοῦ στιλπνοῦ βάρους. Ἐκεῖ περισυνελέγησαν καὶ ἱκανὰ τεμάχια λιθίνων σκευῶν, τῶν ὁποίων τὰ μᾶλλον ἀξιόλογα ἦσαν τὸ κάτω μέρος κυκλαδικῆς πυξίδος ἐκ στικτοῦ λίθου καὶ τὸ 1/3 μεγάλου κυπέλλου ἐκ μέλανος λίθου μὲ γωνιουμένην λαβήν. Μεταξὺ τῶν πηλίνων δέον ἰδιαίτερος νὰ σημειωθοῦν τμῆμα μεγάλης ἀρυταίνης καὶ συναρμοζόμενα τεμάχια ρυ-

Εἰκ. 100. Ζάκρος. Ὁ μεταλλευτικὸς κλίβανος τοῦ παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου νοτιῶς τῆς Ὁδοῦ λιμένος, ἀπὸ Βορρᾶ.

τοῦ εἰς μορφήν κεφαλῆς νεαρᾶς αἰγάγρου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῶν δωματίων Ξ, Σ καὶ Ἀνατ. τοῦ Π συνελέγησαν μεγάλα τμήματα τῶν τοξωτῶν κεράμων αἰγάγρων, ὡς καὶ καλῶς διατηρούμεναι σιαγόνες τούτων. Ἀφθονα ἦσαν τὰ λίθινα ἐργαλεῖα, μάλιστα οἱ τριπτῆρες τῶν ὁποίων τινὲς κορυνοειδεῖς τὸ σχῆμα. Αἱ πλεῖσται τῶν ἀγνύθων εἶναι τοῦ παραλληλεπιπέδου τύπου, ἀλλ' ἀνευρέθησαν καὶ ἄλλαι ποικίλων σχημάτων, τινὲς δὲ μὲ σφραγίσματα ἐπ' αὐτῶν.

2) Εἰς τὸ ἀνώτερον ἄνδρον, τὸ πλευρίζον τὴν Ὁδὸν λιμένος, συνεχίζετο, φαίνεται, τὸ μέγα παλαιοανακτορικὸν κτήριο, ἀλλ'

ἐπὶ τούτου ἐξετείνοντο λείψανα τοῦ νεωτέρου ἀνακτόρου, ἀτυχῶς ὄχι εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρούμενα. Ἀνατολικῶς τοῦ ὑπαίθρου ἐργαστηριακοῦ χώρου LXVIII ἀνεκαλύφθη ἄλλος ἐργαστηριακὸς χώρος, ὁ ὁποῖος ἀπεδείχθη λίαν σημαντικὸς, λόγῳ τῆς ἀνακαλύψεως εἰς αὐτὸν μεταλλευτικοῦ κλιβάνου (εἰκ. 100) μὲ πεταλοειδῆ θάλαμον, χαονοειδῶς διαμορφούμενον, καὶ τέσσαρας εἰς σειρὰν παραλλήλως καὶ ἐπικλινῶς βαίνοντας ἀεραγωγούς διὰ τὴν ὀξυγόνωσιν τοῦ πυρός· ἡ διατήρησις εἶναι ἱκανοποιητικὴ, ἀλλὰ δὲν κατωρθώθη νὰ ἀνασκαφῆ ἐξ ὀλοκλήρου, διότι ὁ θάλαμος προχωρεῖ ὑπὸ νεοανακτορικὸν τοῖχον· σκωρίαι μετάλλου, συλλεγεῖσαι ἐντὸς αὐτοῦ, ἐπεβεβαίωσαν τὸν χαρακτῆρά του ὡς μεταλλευτικοῦ· οὕτω δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ὀρθότερον καὶ αἱ ἀνὰ ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τοῦ ἀνακτόρου ἀνευρεθεῖσαι μᾶζαι μάγματος. Οἱ ἀεραγωγοὶ καὶ ὁ θάλαμος εἶναι ἐπενδεδυμένοι διὰ πυριμάχου κεραμασβέστου. Τὸ ἐργαστήριον ἔχει δάπεδον ἐπίχριστον, βαθύτερον ὅμως ἀνεκαλύφθη πλακόστρωτον. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ ἐργαστήριον ἦτο ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Ὀδοῦ λιμένος, μέσῳ προθαλάμου μὲ μεγάλα κατώφλια καὶ διαδρόμους.

Εἰς τὰ διατεταραγμένα στρώματα τὰ καλύψαντα τὸ ἐργαστήριον καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ τμήμα τῆς ὁδοῦ περισυνελέγησαν τμήματα διπλῶν ἱερῶν κεράτων ἐκ κονιάματος, ἴσως ἐξ ἐπιστέψεων, τμήματα ἀναγλύφων περιθυρωμάτων μὲ ἀναγλύφους σπείρας, ὀρθογώνιον σκαφίδιον ἐκ πωρολίθου, τριποδικὸν ἰγδίον ἐκ τραχείτου, τμήματα ἐσχαρῶν μὲ ράβδους συνδεομένας εἰς σχῆμα ἰχθυοκάνθης, πρισματικά τινα ἀντικείμενα ἐκ στεατίτου, ὅμοια μὲ τὰ παμπληθῆ εἰς τὸ ἐργαστήριον LVIII περισυλλεγένητα — δύο ἦσαν εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ κλιβάνου —, τὸ ἥμισυ νεολιθικοῦ κομψοῦ μικροῦ πελέκεως ἐκ νεφρίτου κ.ἄ. Τὸ μᾶλλον σημαντικὸν ἦτο τμήμα ρυτοῦ μορφῆς κεφαλῆς ταύρου, ἐκ τῆς περιοχῆς ἔνθα ἐβλάστανε τὸ κέρα, διασφῶζον κομψοὺς βοστρύχους, ἐκ χλωρίτου. Δὲν ἀνήκει εἰς τὸ γνωστὸν ρυτὸν τῆς αἰθούσης τῶν τελετουργιῶν, ὡς κατ' ἀρχὰς ἐνομίσθη.

3) Ἀνεσκάφη περαιτέρω ἢ Ὀδὸς λιμένος, εἰς συνολικὸν μῆκος ὑπερβαῖνον τὰ 30 μ., παρὰ τὴν καλύπτουσαν ἰσχυρὰν ἐπίχωσιν· τὸ πλακόστρωτον διασφῶζεται καλῶς καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερον διάστημα ἡ ὁδὸς ἔχει πλάτος 2.60 μ. Ἡ πρόσοψις βορείως

τοῦ Κτηρίου τῆς Ὁδοῦ λιμένος ἐπεκτείνεται πρὸς Ἀ. διασωζομένη εἰς ὕψος πέραν τοῦ 1.50 μ., ἐνῶ ἀντιθέτως κατὰ τὴν νοτ. πλευρὰν ὁ τοῖχος τοῦ ἐργαστηρίου μόλις φθάνει τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁδοῦ. Περαιτέρω ὅμως πρὸς Ἀ. ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ τέλος τῆς ἀνασκαφικῆς περιόδου ἰσχυρὰ γωνία ἐκτεταμένου κτηρίου μὲ μεγάλους ὀρθοστάτας. Ὑπάρχει ρεῖθρον κατὰ τὸ βόρ. κράσπεδον τῆς ὁδοῦ

Εἰκ. 101. Ζάκρος. Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τῆς Ὁδοῦ λιμένος, ἀπ' Ἀνατολῶν. Εἰς τὸ πρῶτον ἐπίπεδον ὁ ἀποχετευτικὸς ἀγωγὸς μὲ τὰ καλύμματά του.

καὶ ὀχετός, μὲ ὑπερέχοντα τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ καλύμματα, τὴν διατέμνει κατὰ πλάτος (εἰκ. 101).

4) Συνεχίσθη ἡ ἐξερεύνησις τοῦ Κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος, ἀνασκαφέντος τοῦ ὑπολοίπου κατὰ τὸ τελευταῖον πρὸς Ν. ἄνδρον τμήματος καὶ ἀπεκαλύφθησαν πολλὰ εἰς σειρὰν δωμάτια, χαρακτηρισθέντα μὲ τὰ στοιχεῖα Αα, Ββ, Γγ, Δδ, Εε, Ζζ καὶ Ωω (εἰκ. 102). Ἡ ἔρευνα ἀπέβη λίαν δυσχερῆς λόγω τῶν ἐπιφανειακῶν διαταράξεων καὶ τῶν ἐπαλλήλων στρωμάτων, ἀνηκόντων πάντων εἰς τοὺς παλαιοανακτορικοὺς καὶ τοὺς πρωίμους νεοανακτορικοὺς χρόνους. Διεσαφῆθησαν τὰ διαχωρίσματα, γωνιακοὶ ἀποθέται, κατώφλια θυρῶν, θρανία καὶ ἀναβαθμοί, ἀποχετεύσεις, φρεάτια κλπ. Εἰς

πολλά σημεῖα παλαιότερα κτήρια εἶχον κλεισθῆ πληρωθέντα διὰ λιθορριπῆς καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς νέων δαπέδων. Ὑπὸ τὰ δωμάτια Αα καὶ Ββ ἀνεκαλύφθη πλακόστρωτος παλαιὰ ὁδὸς ἀνερχομένη γωνιακῶς τὴν κλιτὸν τοῦ λόφου, ἴσως ἀνήκουσα εἰς προανακτορικὴν περίοδον. Σημεῖά τινα τοῦ κτηρίου, μάλιστα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν τελικὸν τμήμα χρῆζον περαιτέρω διασαφήσεως.

Εἰκ. 102. Ζάκρος. Τὸ ΝΑ. ἄκρον (χώροι Αα καὶ Ββ) τοῦ κτηρίου Β. τῆς Ὁδοῦ λιμένος, ἀπὸ ΝΑ.

Σημαντικὴ κεραμεικὴ ἀνευρέθη εἰς τὸν τομέα τοῦ κτηρίου τούτου, ἐν μέρει παλαιοανακτορικῶν χρόνων, ἐν μέρει τῆς πρώτης νεοανακτορικῆς φάσεως, ὁμοία πρὸς τὴν κεραμεικὴν ἐπιχώσεως τοῦ μεγάλου παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου ὑπὸ τὴν ἀνατ. πτέρυγα τοῦ ἀνακτόρου. Ἀξιοσημεῖωτα ὅμως εἶναι τὰ τμήματα λιθίνων σκευῶν, ἐνδιαφερόντων διὰ τὸ σχῆμα, τὴν ὕλην καὶ τὴν διακόσμησιν. Οὕτω περισυνελέγησαν τὸ ἄνω μέρος πρόχου ἐκ μέλανος λίθου μὲ στενὸν λαιμόν, τμήμα ἄλλης λιθίνης πρόχου, τρία ἢ τέσσαρα πωμάτια ἀγγείων ἢ πυξίδων, ἐν ἐκ φλεβωτῆς breccia, ἄλλο μὲ προεξοχὴν διὰ κάλυψιν προχύσεως, ἄλλο ἐκ σχιστολίθου μὲ ἐπικολληθεῖσαν κωνικὴν λαβήν, δύο τμήματα διμύζων λύχνων ἐκ μελανοπωῦ

λίθου. Συνελέγη επίσης λίθινον ἔργαλειον μορφῆς λεπτοῦ μυστρίου.

5) Δοκιμὴ ἐγένετο πρὸ τῆς νοτ. προσόψεως τῆς δυτ. πτέρυγος τοῦ ἀνακτόρου, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν εἰς ἕκτασιν οἱ καταπεσόντες ἐκ τῆς προσόψεως πελεκητοὶ λίθοι, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐφωτογραφήθησαν. Εἰς τὴν ἐπίχωσιν, ἀμέσως ἔξω τοῦ θησαυροφυλακίου, περισυνελέγησαν 4 τεμάχια, ἴσως τοῦ αὐτοῦ μαρμαρίνου κωνικοῦ

Εἰκ. 103. Ζάχος. Τὸ δυτικὸν σκέλος τοῦ νοτίου περιβόλου, ἀπὸ ΒΑ.

ρυτοῦ μὲ ἀναθυρώσεις κατὰ τὸ χεῖλος· ἔπεσεν ἴσως ἐκ τοῦ ἄνω τοῦ θησαυροφυλακίου δωματίου. Ἡ σχηματιζομένη πρὸ τῆς προσόψεως γωνία εἶχε διαστρωθῆ διὰ παχέος στρώματος χαλικασβέστου καὶ ἀκριβῶς κάτωθεν τοῦ στρώματος τούτου ἀνεκαλύφθη ἡ γωνία παλαιοανακτορικοῦ κτηρίου, ἴσως ἀνήκοντος εἰς τὴν δυτ. πτέρυγα τοῦ παλαιότερου ἀνακτόρου, τῆς ὁποίας ἄλλοι τοῖχοι εἶχον ἀνακαλυφθῆ κάτω ἀπὸ τὰ δάπεδα δωματίων αὐτῆς. Ὅστρακα καὶ κονιάματα φορητῶν βωμῶν ἢ τραπεζῶν προσφορῶν ἀνακαλυφθέντα εἰς βάθος, ἀνήκουν ἀσφαλῶς εἰς παλαιοανακτορικοὺς χρόνους.

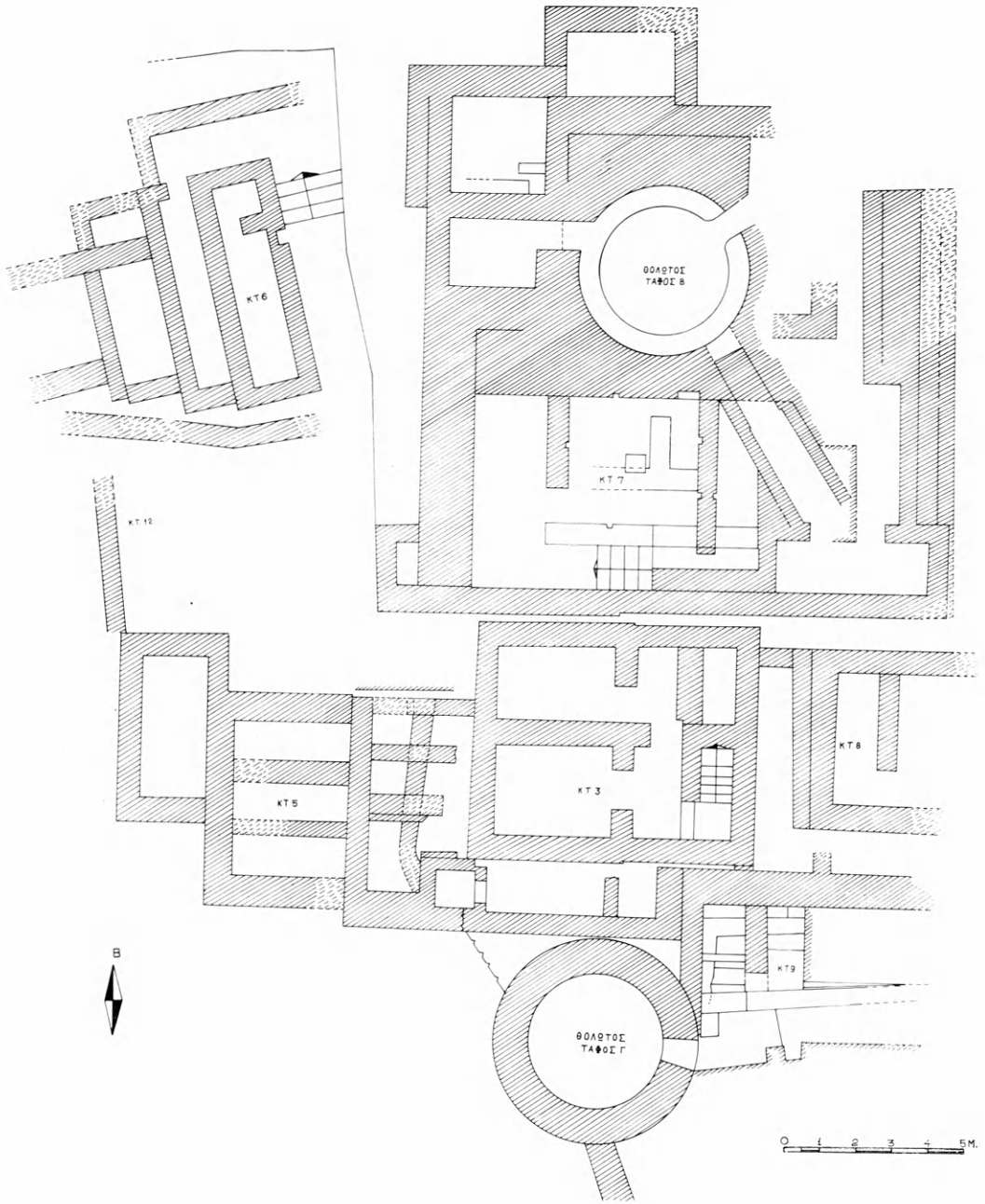
6) Ἐνεκαλύφθη τὸ δυτικὸν σκέλος τοῦ νοτίου περιβόλου (εἰκ. 103), τοῦ ὁποίου πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἀνευρεθῆ τὸ ἀνατολικόν. Παρηκολουθήθη εἰς μῆκος ὑπερβαῖνον τὰ 20 μ. καὶ ἀνευρέθη τμήμα τῆς πρὸς Ν. κλειούσης πλευρᾶς.

18. ΚΡΗΤΗ. Ἀρχάνες

Συνεχίσθη ἐφέτος διὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἰ. Σακελλαράκη ἡ ἀνασκαφή εἰς τὸ μινωικὸν νεκροταφεῖον εἰς Φουρνὶ Ἀρχανῶν, βοηθουμένου ὑπὸ τῆς δρ. τῆς ἀρχαιολογίας Ἐ. Σαπουνᾶ-Σακελλαράκη καὶ πολυμελοῦς ὁμάδος φοιτητῶν. Ἡ ἀνασκαφή, ἡ ὁποία ἀπέβλεψεν εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τινῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐλθόντων εἰς φῶς ταφικῶν κτηρίων, ἐπίσης δὲ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν μεταξὺ τούτων χώρων, περιέλαβε βασικῶς τρεῖς τομεῖς, τὸν ἕνα περὶ τὸ ταφικὸν κτήριον 6, τὸν δεύτερον κατὰ τὸ ταφικὸν κτήριον 8 καὶ τὸν τρίτον κατὰ τὸ ταφικὸν κτήριον 9 καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ (εἰκ. 104).

Κατὰ τὸν πρῶτον τομέα, τὸν περὶ τὸ ταφικὸν κτήριον 6, ἀνεσκάφησαν δωμάτια τινα, κείμενα βορείως καὶ δυτικῶς τῶν τριῶν ἤδη γνωστῶν, ἀπεκαλύφθη δ' ἐπίσης καὶ κεκλιμένον ἐπίπεδον, τὸ ὁποῖον ἄγει πρὸς τὸ ταφικὸν κτήριον ἀπ' Ἀνατολῶν ὡς καὶ πλακόστρωτον μετὰ κλίμακος, τὸ ὁποῖον θεμελιούται ἐπὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ θολωτοῦ τάφου Β καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ δωματίου τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 6. Τέλος ἐκαθαρίσθη τὸ πρῶτον τὸ τμήμα τὸ κείμενον μεταξὺ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 6 καὶ τοῦ νοτίως τούτου κειμένου ταφικοῦ κτηρίου 5, ἐνθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ ἔχνη ἐνὸς νέου ταφικοῦ κτηρίου καὶ πλακόστρωτος ὑπαίθριος χώρος.

Ἀπεκαλύφθη οὕτω πλήρως τὸ ἐξ 6 συνολικῶς δωματίων ταφικὸν κτήριον 6, τοῦ ὁποίου τὰ τρία νέα δωμάτια ἀποτελοῦν καὶ πάλιν προσθήκας εἰς ἕτερα προϋπάρξαντα. Καὶ τὰ δωμάτια ταῦτα περιέλαβον ταφὰς καὶ ἀποθέσεις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐντὸς σαρκοφάγων. Ἐν ἀντιθέσει ὅμως πρὸς τὰ παλαιότερον γενόμενα εὐρήματα, αἱ ἀποθέσεις αὗται ἦσαν λίαν τετραγαμέναι ἐκ τῆς καλλιεργείας. Μόνον εἰς ἓν δωμάτιον ἀνευρέθη χρυσοῦν τετρημένον φύλλον ὅμοιον τῶν ἐκ Μόχλου γνωστῶν, εἰς ἕτερον δέ, παρὰ τινα

Εικ. 104. Ἀρχάνες. Κάτοψις τοῦ μινωικοῦ νεκροταφείου.

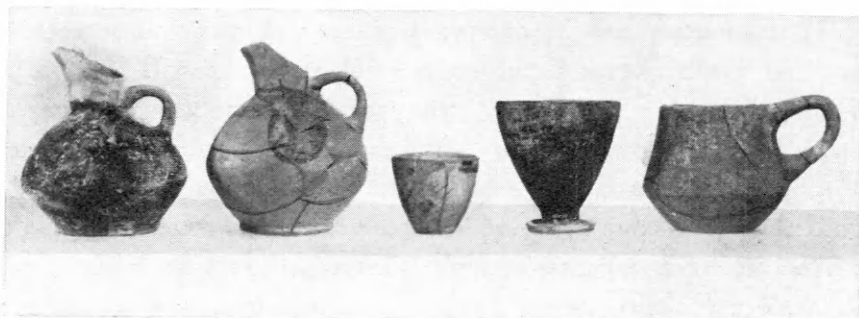
κρανία τρία ἀγγεῖα MM IA χρόνων καὶ ἐν κωδωνόσχημον εἰδῶ-
λιον, ἐπίσης δὲ ἐν ὀστέινον διχαλωτὸν ἀντικείμενον, ὅμοιον τῶν
εἰς τὸν θολωτὸν τάφον Γ τοῦ νεκροταφείου εὐρεθέντων. Κατὰ τὸν
χῶρον τοῦτον καθωρίσθη ἀκόμη τὸ δυτικὸν ὄριον τῆς ἀνασκαφῆς
ἐφ' ὅσον ὁ βράχος παρακολουθεῖται εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ ἤδη στρώ-
ματα.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τμήματος μεταξὺ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 6
καὶ τοῦ ἀναλημματικοῦ τοίχου τοῦ θολωτοῦ τάφου Β κατέδειξεν,
ὅτι ὁ χῶρος ἐκαλύπτετο διὰ πλακοστρώτου ἐκ καλῶς συνηρμο-
σμένων λίθων, συνδεομένων διὰ κονιάματος, ἀπέληγε δὲ κατὰ
τὸ βόρειον τμήμα εἰς ἀνδρῶν προσιτὸν διὰ τριῶν βαθμίδων. Ἐπὶ
τοῦ πλακοστρώτου ἐγένοντο σποραδικαὶ τινες ἀποθέσεις κυρίως
ἀώτων κωνικῶν κυπέλλων, ἀπὸ τοῦ ἀνευρεθέντος δὲ ἀνδρῶν φαί-
νεται, ὅτι ἐρρίφθησαν τὰ ἀγγεῖα τὰ ὁποῖα συνελέγησαν κατὰ τὸ
1971 εἰς τὸν χῶρον τοῦτον. Πιθανῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἀνδρῶν ὠδήγει,
τέλος, ἀπ' Ἀνατολῶν πλακόστρωτον κεκλιμένον ἐπίπεδον.

Ὁ καθαρισμὸς τῆς περιοχῆς νοτίως τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 6 καὶ
μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 5 ἔδειξεν, ὅτι τὸ μὲν δυ-
τικὸν τμήμα τοῦ χώρου κατελαμβάνετο ὑπὸ ἐτέρου ταφικοῦ κτη-
ρίου, ὀνομασθέντος ταφικὸν κτήριον 12, τὸ δὲ ἀνατολικὸν τὸ κατα-
λαμβανόμενον ὑπὸ ἀλλεπαλλήλων πλακοστρώτων ἦτο ὑπαίθριον.
Τὸ ταφικὸν κτήριον 12 εἶναι λίαν κατεστραμμένον, ἢ ὑπαρξίς
ὅμως τούτου εἶναι ἀσφαλῆς, ὡς δεικνύουν ἐναπομένοντα τμήματα
τοίχων κατὰ τὰ βόρεια καὶ τὰ δυτικὰ ὄρια τούτου. Παρὰ τὴν ἐκ
τῆς καλλιεργείας καταστροφὴν κατεφάνη, ὅτι καὶ τὸ κτήριον τοῦ-
το περιέλαβε ποτὲ πλῆθος ἀποθέσεων νεκρῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους,
μετὰ σποραδικῶν κτερισμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρεται ἄωτον
κύπελλον ἐξ ἀλαβάστρου. Ἀξιοσημείωτος ὑπῆρξε ταφὴ γενομέ-
νη ἐκτὸς τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ κτηρίου 12, παρὰ τὴν ὁποίαν
συνελέγησαν ἐλεφαντίνη πρισματικὴ σφραγίς, τρία ἀγγεῖα καὶ
τινες ψῆφοι ἐκ λίθου καὶ ὀστοῦ. Πρὸς τὰς ἐντὸς τοῦ κτηρίου
12 γενομένας ἀποθέσεις πρέπει τέλος νὰ συναφθῇ πλῆθος ἀγ-
γείων ἀνευρεθέντων κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ταφικοῦ
κτηρίου 5 (εἰκ. 105).

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δευτέρου τομέως ἀπεκάλυψε πλήρως τὸ τα-
φικὸν κτήριον 8, τὸ ὁποῖον κεῖται ἀνατολικῶς τοῦ κτηρίου 3, ἐν

τετράγωνον κτήριον, διαιρούμενον δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς δύο ἐπιμήκη διαμερίσματα μετὰ προσβάσεως ἀπ' Ἀνατολῶν. Τὸ κτήριον 8 περιέλαβε ταφὰς μόνον κατὰ τὸ δυτικὸν δωμάτιον καὶ δὴ καὶ κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τούτου. Ἐνταῦθα εἶχον ἀποτεθῆ ὡσαύτως κατὰ τοὺς προανακτορικοὺς χρόνους δεκαπέντε νεκροί, τῶν

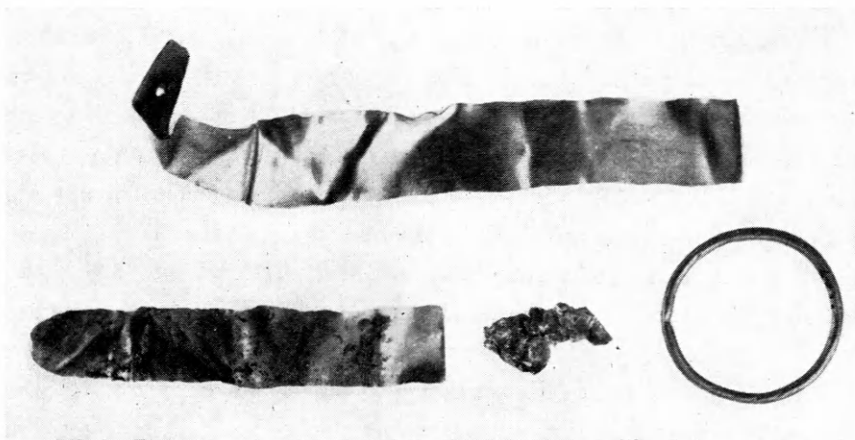
Εἰκ. 105. Ἀρχάνες. Κεραμικὴ ἐκ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 12.

ὁποίων οἱ σκελετοὶ ἔκειντο ὁ εἷς ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, ἐκτερισμένοι δι' ἑνὸς μόνον ἀγγείου, τύπου φρουτοδόχης. Ἐπὶ τοῦ κρανίου ἑνὸς σκελετοῦ εἰς συνεσταλμένην στάσιν, εὐρεθέντος νοτιώτερον, εἶχεν ἀποτεθῆ ἀναστρόφως ἐν ἄωτον κωνικὸν κύπελλον, κατὰ γνωστὸν ἔθιμον τοῦ νεκροταφείου εἰς Φουρνί. Τὸ ἀξιολογώτερον εὑρημα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο εἰς τὸ κτήριον, ἦτο χρυστῆ ὠτογλυφίς, συλλεγεῖσα κατὰ τὴν καθαίρεσιν τοῦ φράγματος τῆς θύρας ἐπικοινωνίας μεταξύ τῶν δύο δωματίων. Σημαντικὴ ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ ἀνεύρεσις ἑνὸς ΥΜ ΙΙΙ χρόνων σφραγιδολίθου ἐκ πρασίνου στεατίτου μετὰ παραστάσεως αἰγάγρου (εἰκ. 106), συλλεγεῖσα εἰς τὰ ἐπιφανειακὰ χρώματα, ὡς ἐπίσης πλήθους ΜΜ ΙΑ ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀποτεθῆ κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ κτηρίου 8. Ἀξιοσημείωτος εἶναι τέλος ἡ ἐπισήμανσις τοίχων, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς παλαιότερον κτήριον, κείμενον ὑπὸ τὸ ταφικὸν κτήριον 8.

Σημαντικώτερα ὑπῆρξαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεύνης τοῦ τρίτου τομέως, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ καὶ τὸ ταφικὸν κτήριον 9. Κατὰ μὲν τὴν εἴσοδον τοῦ θολωτοῦ τάφου, τὰ τοιχώματα τῆς ὁποίας ἐστερεώθησαν διὰ τοῦ ἀρχιτεχνίτου τῆς Ἑταιρείας κ. Χ. Σφακιανάκη, ἤλθον εἰς φῶς περαιτέρω λείψανα

Εικ. 106. Ἀρχάνες. Σφραγιδόλιθος ἐκ στεατίτου μετὰ παραστάσεως
αἰγάγρου (ἐκμαγεῖον).

Εικ. 107. Ἀρχάνες. Χρυσᾶ εὐρήματα ἐκ τῆς εισόδου τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ.

ταφῶν, τόσον ἐντὸς μιᾶς σαρκοφάγου, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐκ τῶν κτερισμάτων τῶν ὁποίων ἀναφέρονται τρεῖς χρυσαῖ ταινίαι (εἰκ. 107). Μία κόγχη κατὰ τὴν νοτίαν παραστάδα τῆς εἰσόδου περιεῖχεν ἓν κρανίον, ἑτέρα δὲ κατὰ τὴν βόρειον ἐν ἀγγεῖον. Ἐνδιαφέρουσα ἀκόμη ὑπῆρξεν ἡ ἐπισήμανσις διαμπεροῦς ἀνοίγματος εἰς τὸ τοίχωμα τῆς θόλου καὶ ἄνωθεν τοῦ ὑπερθύρου.

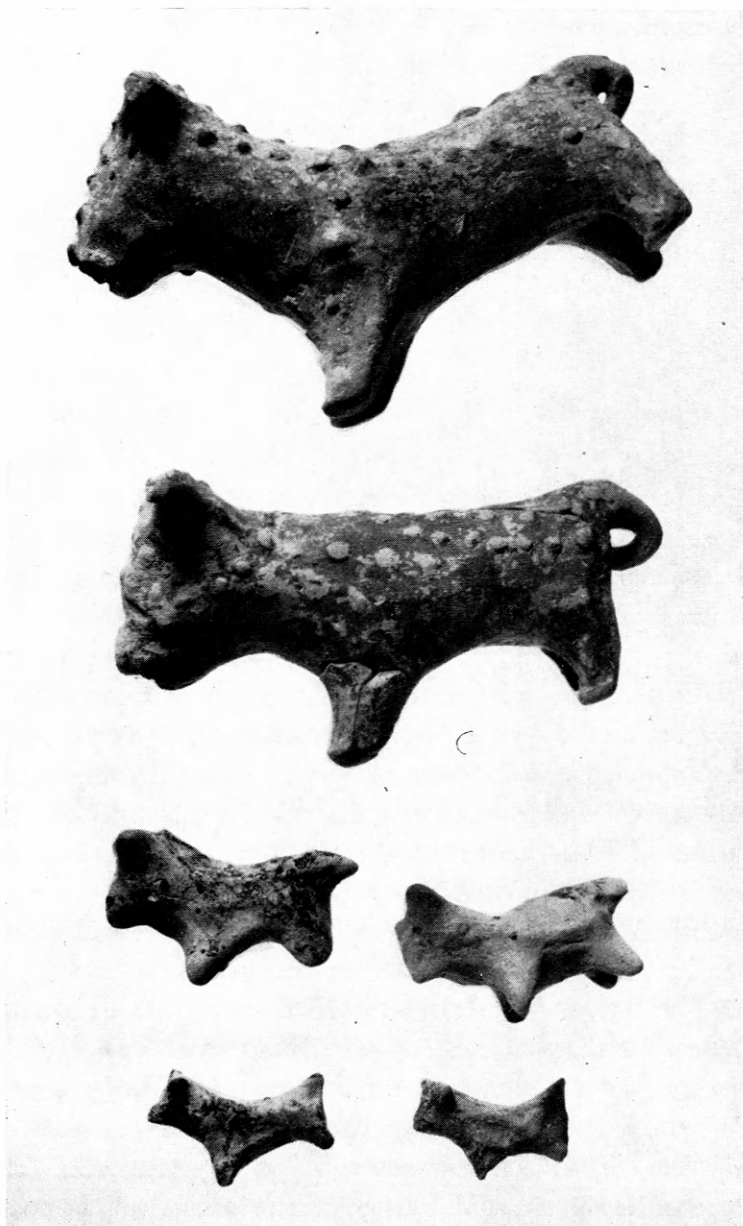

Εἰκ. 108 - 109. Ἀρχάνες. Ἀγγεῖον (ἀριστερὰ) καὶ εἰδῶλιον ἀνθρωπίνης μορφῆς (δεξιὰ) ἐκ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 9.

Τέλος ἡ συνέχισις τῆς σκαφῆς τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 9 ἀπεκάλυψε τέσσαρα δωμάτια τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τρία περιέλαβον ταφὰς καὶ ἀποθέσεις ἐντὸς 6 σαρκοφάγων καὶ ἐνὸς πίθου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸ τέταρτον δὲ ἀποθέσεις κυρίως κρανίων. Οὕτω ἐντὸς τοῦ ΒΔ. τούτου δωματίου ἀνευρέθησαν ἄνω τῶν 50 κρανίων ὁμοῦ μετὰ 6 μικύλων, ΜΜ ΙΑ χρόνων ἀγγείων (εἰκ. 108), δύο ρυτῶν καὶ τεσσάρων εἰδωλίων ταύρων (εἰκ. 110), ἐνταῦθα δ' ἦλθον εἰς φῶς δύο προσέτι πῆλινα εἰδῶλια ἀνθρώπων (εἰκ. 109), σπανιώτατον εὔρημα εἰς τάφον. Τὰ σημαντικώτερα κτερίσματα τῶν ταφῶν τῶν ἑτέρων δωματίων ὑπῆρξαν, πλὴν τῆς κεραμεικῆς, ἐλεφαντίνη σφραγίς καὶ περίαπτον σχήματος νήσσης, ἕτερον ἐκ στεατίτου εἰς σχῆμα ποδός, ἐν προσέτι εἰδῶλιον ταύρου καὶ χρυσοῦν

ἔλασμα εἰς σχῆμα πτηνοῦ. Τέλος ὑπὸ τὰ ἀνασκαφέντα δωμάτια τοῦ κτηρίου 8 ἦλθον εἰς φῶς παλαιότερα ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ τοῦ μοναδικοῦ διὰ τὴν Κρή-

Εἰκ. 110. Ἀρχάνες. Ρυτὰ καὶ εἰδώλια τούρων ἐκ τοῦ ταφικοῦ κτηρίου 9.

την μινωικοῦ νεκροταφείου τῶν Ἀρχανῶν, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίηθη ὡς γνωστὸν διὰ τὴν ταφὴν καὶ τὴν λατρείαν τῶν νεκρῶν ἐπὶ χίλια καὶ πλέον ἔτη, ὑπῆρξε καὶ πάλιν λίαν ἀποδοτική. Συνεπληρώθη ἡ ἀποκάλυψις γνωστῶν κτηρίων, ἀπεκαλύφθη δ' ἐπίσης ἐν περαιτέρω ταφικὸν κτήριο, τὸ δωδέκατον εἰς ἀριθμὸν τοῦ νεκροταφείου. Ἐπλουτίσθησαν αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν μελέτην τῶν ταφικῶν ἐθίμων, τῶν πρώιμων ἰδίᾳ χρόνων τῆς Κρήτης. Τὰ σημαντικώτατα κτερίσματα, τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς φῶς, ἐπλούτισαν καὶ πάλιν τὰς συλλογὰς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Τέλος κατέστη πλέον ἐμφανὴς ἡ ὄντως καταπληκτικὴ πρώιμος συγκρότησις τοῦ νεκροταφείου, τοῦ σπουδαιοτάτου νεκροταφείου τῆς Κρήτης.

19. ΚΡΗΤΗ. Σύμη Βιάννου

Διὰ σημαντικῆς ἐπιχορηγήσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Δημοσίου ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀγγ. Λεμπέση μακροῦς διαρκείας ἀνασκαφικὴ ἔρευνα εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος σημαντικώτατον ἱερὸν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης εἰς Κάτω Σύμην Βιάννου. Ὁ ἄμεσος κίνδυνος συλῆσεως τοῦ ἱεροῦ ἐπέβαλε ἐκτεταμένην ἀνασκαφήν.

Ἡρευνήθη κατ' ἀρχὴν ὁ νοτίως τοῦ ἀποκαλυφθέντος κατὰ τὸ 1972 βωμοῦ χῶρος εἰς ἔκτασιν 200 τ.μ. Ἀπεκαλύφθησαν λείψανα τριῶν ἀνδῆρων, ἐχόντων κλιμακωτὴν διάταξιν, μήκους 15 μ., 18.50 μ. καὶ 3.70 μ. ἀντιστοιχῶς, ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Τὰ ἀνδρᾶ κατευθύνονται λοξῶς ὡς πρὸς τὸν βωμόν, ὁ ὁποῖος ἔχει προσανατολισμὸν ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ. Πιθανῶς δὲ συνεχίζονται καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ βωμοῦ ἐρευνηθέντος ἐπιφανειακῶς μόνον χώρου, ἐκτάσεως 150 τ.μ. Ἀποτελοῦνται ἐξ ἀκανονίστου στρώσεως ἀδρῶν λίθων διαφόρων μεγεθῶν καὶ ἔχουν πρόσωπον πρὸς Ν.

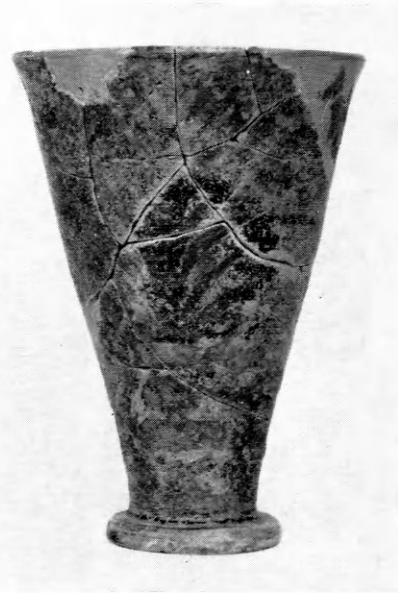
Κάτωθεν τῶν ἀνδῆρων, τὰ ὁποῖα εἶναι πιθανῶς σύγχρονα πρὸς τὴν πρώτην φάσιν τοῦ βωμοῦ, χρονολογουμένην εἰς τὴν πρωτογεωμετρικὴν ἐποχὴν, ἀπεκαλύφθησαν ἐν μέρει ἀρχιτεκτονικὰ λείψανα προϊστορικοῦ ἱεροῦ τῆς ΥΜ I ἐποχῆς, ἀποτελουμένου ἐκ δύο τοῦλάχιστον δωματίων, τὰ ὁποῖα ἐπεκοινώνουν δι' εἰσόδου, φραχθεί-

σης ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἐντὸς τοῦ δυτ. δωματίου ἀπεκαλύφθη λιθίνη θήκη καὶ πλησίον ταύτης ἐπὶ τοῦ ἐκ κονιάματος δαπέδου ἕνδεκα πήλινα ἀγγεῖα σωληνοειδῆ, κύπελλα κοινωνίας (εἰκ. 111) κλπ., ὡς καὶ λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν (εἰκ. 112). Δύο ἐκ τῶν τραπεζῶν τοῦ ἱεροῦ φέρουν ἐπὶ τοῦ χείλους ἐπιγραφὴν τῆς γραμμικῆς γραφῆς Α.

Ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ στρώματος, τὸ ὁποῖον κατέχει πιθανῶς ἕκτασιν ὄσσην καὶ τὸ τῶν ἱστορικῶν χρόνων, προέρχονται πολλὰ λατρευτικὰ κύπελλα μετὰ πολλῶν κοτυλῶν καὶ λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν — συνολικῶς 150 ἀκέραιαι καὶ ἀποσπασματικαὶ — εὑρέθησαν ἐντὸς τοῦ στρώματος τῶν ἱστορικῶν χρόνων, ἐπαναχρησιμοποιηθεῖσαι ὡς λατρευτικὰ σκευῆ καὶ ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν εἰς πολὺ μεταγενέστερον κτίσμα.

Ἡ εἰκὼν τοῦ προϊστορικοῦ ἱεροῦ, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸν τύπον τῶν οἰκιακῶν ἱερῶν, συμπληροῦται διὰ τῆς ἀνευρέσεως δύο χαλκῶν ΥΜ Ι εἰδωλίων σεβιζόντων (εἰκ. 113) καὶ μιᾶς νεοανακτορικῆς σφραγίδος μετὰ παραστάσεως γυναικείας κατ' ἐνώπιον μορφῆς. Ταῦτα προέρχονται ἐξ ἐπιφανειακοῦ στρώματος καὶ εὑρέθησαν κατὰ τὸ βόρ. ὄριον τοῦ κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον ἀνασκαφέντος χώρου. Δύο ξίφη μεγαλύτερα τοῦ 1 μ. καὶ ἓν μικρότερον μετὰ θαυμασίας ἐγχαράκτου κοσμήσεως καὶ λαβῆς ἐξ ἐλεφαντοστοῦ εὑρέθησαν παρὰ τὸ ΒΑ. ἄκρον τοῦ ὅλου χώρου ἐντὸς ἀναμείκτου ἐξ ἑλληνικῶν καὶ προϊστορικῶν ὀστράκων στρώματος πυρᾶς.

Βορείως τοῦ βωμοῦ ἠρευνήθη χώρος ἐκτάσεως 100 τ.μ., ὅπου ἀπεκαλύφθη μικρὸς ναὸς ὀρθογωνίου σχήματος, διαστ. 2.65 × 2.85 μ., μετὰ εἰσόδου εἰς τὴν νοτιὰν πλευρὰν καὶ ὑψηλοῦ κτιστοῦ θρακίου, ἐκτεινομένου καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς

Εἰκ. 111. Σύμη Βιάννου. Κύπελλον κοινωνίας ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς ΥΜ Ι ἐποχῆς.

του. Ὁ ναός, τοῦ τύπου τῶν οἰκων-ιερῶν, σφάζεται εἰς ὕψος 2 μ. περίπου καὶ ἔχει προκτίσματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠρουνήθησαν. Ἀσφαλῆς terminus post quem δι' αὐτὸν εἶναι μία ἐπιγραφὴ τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος, ἐντετοιχισμένη ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν ἀναφέρονται δύο ἐπισκευαὶ ἱεροῦ τινος· ἄγνωστον ἂν πρόκειται περὶ τοῦ ἀνασκαφέντος ἢ ἄλλου.

Εἰκ. 112. Σύμη Βιάννου. Λιθινὴ τράπεζα προσφορῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τῆς ΥΜ I ἐποχῆς.

Πρὸ τοῦ θρανίου εὐρέθησαν πολλὰ πήλινα ἑλληνιστικὰ εἰδῶλια, ἐκ τῶν ὁποίων ἀρκετὰ παριστάνουν τὸν Ἑρμῆν, ὁμοίωμα πηλίνης ἐρμαϊκῆς στήλης, μικρὸς λίθινος βωμός, πλῆθος λύχνων καὶ προϊστορικαὶ λίθιναι τράπεζαι προσφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνευρεθεῖσαι προφανῶς κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ναοῦ ἐπανεχρησιμοποιεῖθησαν ὡς λατρευτικὰ σκεύη. Ἡ διαταραχὴ τῶν στρωμάτων, ὅπου ἐθεμελιώθη ὁ μικρὸς ναός, βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ἀνευρέσεως χαλκῶν τινῶν ἐλασμάτων τοῦ τύπου τῶν περιτμητῶν (εἰκ. 114), γνωστοῦ ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων τοῦ παρελθόντος ἔτους.

Ὁ μικρὸς ναός πλαισιοῦται κατὰ τὴν νοτ. καὶ τὴν ἀνατ. πλευρὰν ὑπὸ θεμελίου μεγάλου οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον τμήμα ἠρουνήθη. Ὡς ἐκ τούτου δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τι περὶ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς του.

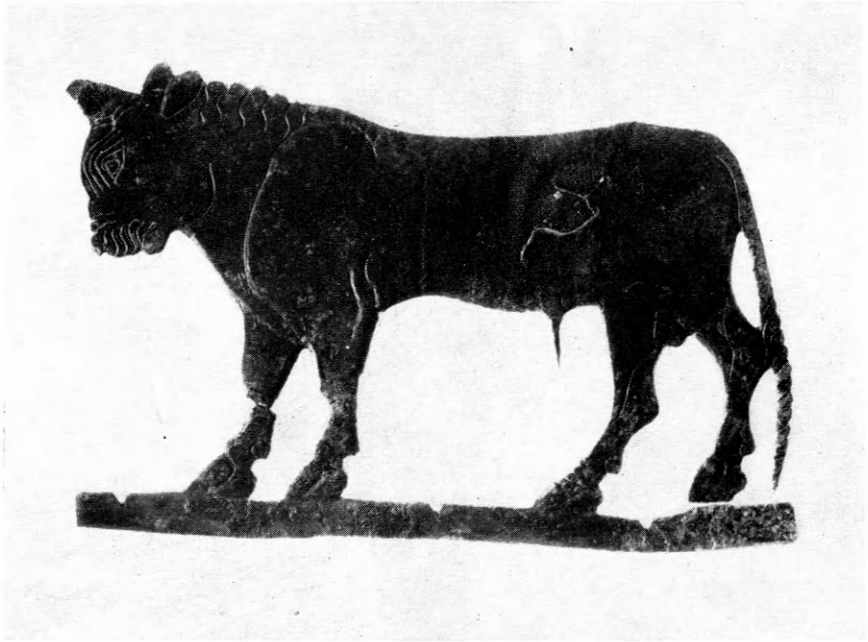
Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων μέγας ὑπῆρξε καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ὁ ἀριθμὸς τῶν πηλίνων καὶ χαλκῶν ζωδίων, χρονολογουμένων ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι καὶ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, τῶν πρωίμων ἑλληνικῶν πηλί-

Εἰκ. 113. Σύμη Βιάννου. VI αἰ εἰδῶλιον σεβίζοντος.

νων εἰδωλίων ἀνθρωπίνων μορφῶν, τῶν χαλκῶν τμημάτων τριπόδων τοῦ τύπου Ἰδαίου ἀντροῦ καὶ τῶν πηλίνων δαιδαλικῶν πλακιδίων. Ἀξιόλογα εἶναι καὶ τρία χαλκᾶ ἀνδρικά εἰδῶλια: ἐν γεωμετρικόν, ἀπεικονίζον πολεμιστήν, εὐρέθη ἐντὸς διατεταραγμένου στρώματος πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ προαναφερθέντος μικροῦ ἑλληνιστικοῦ ναοῦ· τὸ ἕτερον, πρωίμων δαιδαλικόν, ἰθυφαλλικόν, εὐ-

ρέθη ἐντὸς ἀδιαταράκτου στρώματος ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἀνδῆρου καὶ τὸ τρίτον, σωζόμενον ἀπὸ τῆς ὀσφύος καὶ ἄνω, εὐρέθη ἐντὸς τῶν ὑπὸ τοῦ προωθητῆρος ἐξαχθέντων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος χωμάτων. Τοῦτο ἀποτελεῖ θαυμάσιον ἔργον τῆς ὑστερας δαιδαλικῆς περιόδου. Ἐκ τῶν ἰδίων χωμάτων προέρχεται καὶ μικρὸν δαιδαλικὸν εἰδῶλιον καθημένης γυναικός, ἐκ στεατίτου.

Εἰκ. 114. Σύμη Βιάννου. Περίτμητον ἔλασμα βοός.

Σημαντικώτατον εὑρημα διὰ τὴν φύσιν τοῦ λατρευομένου θεοῦ Ἑρμοῦ ὑπῆρξεν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή τοῦ τέλους ἴσως τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος, ὅπου ἀναγράφεται:

ΕΡΜΑ [Δ]ΕΛΡΑ[ΙΤ]Α ΝΙΚΑΝΩΡ
ΘΕΟΜΝΑΣΤΟΝ ΤΟΝ ΝΑΟΝ

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς βεβαιοῦται ὅτι ἡ φύσις τῶν λατρευομένων θεοτήτων εἰς τὸ ἱερόν τῆς Σύμης ἀπὸ τῆς ΥΜ Ι ἐποχῆς ἕως καὶ τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος δὲν ἤλλαξεν οὐσιωδῶς, καθόσον τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς καὶ τοῦ παρέδρου τῆς διεδέχθη ἡ λατρεία τοῦ ἑλληνικοῦ

ζεύγους, ἤτοι τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης, τῶν ὁποίων αἱ κύριαι ιδιότητες συνδέονται μετὰ τῆς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τῆς γονιμότητος. Ἡ συνέχεια αὕτη βεβαιοῦται καὶ ἀνασκαφικῶς, διότι τὸ ΥΜ Ι ἱερόν διεδέχθη ἴσως ἐν ΥΜ ΙΙΒ ἱερόν, ὡς δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν μεγάλων πηλίνων εἰδωλίων ζώων, ἀναλόγων πρὸς τὰ τῆς Ἀγίας Τριάδος, καὶ τῶν χαλκῶν ζωδίων τῆς ἰδίας ἐποχῆς, τὰ ὅποια εὐρέθησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐντὸς στρώματος πυρᾶς. Ἐν συνεχείᾳ ἔχομεν τὴν πρώτην φάσιν τοῦ βωμοῦ, μετὰ τοῦ περίξ στρώματος πυρᾶς τῆς πρωτογεωμετρικῆς καὶ γεωμετρικῆς ἐποχῆς καὶ τὸν ὀρθογώνιον βωμὸν μετὰ τοῦ βόθρου, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς λατρείας κατὰ τὸν 7ον καὶ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα, ἐνῶ ἐκ τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ὑπάρχει ὁ προαναφερθεὶς μικρὸς ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἀνασκαφῆς ἐλπίζεται, ὅτι θὰ εὐρεθοῦν τὰ κτηριακὰ λείψανα καὶ τῶν ἄλλων ἐποχῶν, ἀντιπροσωπευομένων μέχρι τοῦδε διὰ κινητῶν μόνον εὐρημάτων.

20. ΠΕΡΙΣΥΛΛΟΓΗ. Κρήτη, Ἁγία Πελαγία Μαλεβιζίου

Χάρις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διεξήχθη ἐπιεικούς φύσεως εἰκοσήμερος ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τῆς ἐπιμελητρίας Ἀλ. Ἰωαννίδου εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούδα τοῦ οἰκισμοῦ Ἁγίας Πελαγίας Μαλεβιζίου. Ἡ ἔρευνα περιορίσθη εἰς τὴν ΒΑ. παρυφὴν τοῦ ἀκρωτηρίου (περὶ τῶν παλαιότερων εὐρημάτων καὶ τῆς συνεχιζομένης ἐρεῦνης κατὰ τὸ ΝΔ. τμήμα τοῦ ὡς ἄνω ἀκρωτηρίου βλ. ΑΑΑ V, τεύχ. 2, 1972, σ. 230 κέ. ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία).

Ἐρευνήθησαν δύο τομεῖς ἀπέχοντες περὶ τὰ 20 μ. μεταξύ των καὶ ἀπεκαλύφθησαν ἐν μέρει τρεῖς οἰκίαι Α, Β, Γ τῆς ὑστερας ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὑπάρχουν σαφεῖς ἐνδείξεις ὅτι ἡ χρῆσις τούτων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τοὺς πρώτους ρωμαϊκοὺς χρόνους. Βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν οἰκιῶν, ἀποτελουμένων ἐκ δύο ἢ περισσοτέρων μικρῶν δωματίων, εἶναι ὅτι ἔχουν λαξευθῆ ἐν μέρει ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ σωζομένου ὕψους των εἰς τοὺς ἐκ πρασινοφαίου σχιστολίθου βράχους τῆς ἀκτῆς. "Ὅπου στα-

ματᾶ ἢ λάξευσις κτίζονται τοῖχοι ἐκ σχιστολίθου ἐπίσης καὶ ὀλιγώτερον ἐκ πωρολίθου (εἰκ. 115) ἐν γένει ἐπιμελοῦς κατασκευῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ δωματίου II τῆς οἰκίας A κτιστὸν τοιχάριον ἐνισχύει τὸν εἰς ὕψος 1.30 μ. λελαξευμένον νότιον τοῖχόν του.

Στενωπός, πλάτους 1.20, μ. διερχομένη μεταξύ τῶν οἰκιῶν A καὶ B ἐκ τῆς παρυφῆς τῶν βράχων πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ ἀκρω-

Εἰκ. 115. Ἁγία Παρασκευὴ Μαλεβιζίου. Οἰκία A, δωματίου II.

τηρίου, εὐρύνεται κατὰ τὴν βόρειον ἀπόληξίν της, ὅπου κυρίως ἔχουν λαξευθῆ εἰς τὸν μαλακὸν βράχον ἐλλειψοειδεῖς κυκλικαὶ ἢ ὀρθογώνιοι κοιλότητες, βάθους 50 - 80 ἐκ., πιθανῶς διὰ τὴν συλλογὴν ὕδατος. Λάξευμα ὀρθογωνίου κατόψεως φέρει κονιάμα εἰς τὰς 4 πλευράς του καὶ ἀβαθῆ κοιλότητα εἰς τὸν πυθμένα του. Ἔτερον ὅμοιον ἐπίσης, ἄνευ κονιάματος, μετετράπη εἰς ἐπιμήκη ἀγωγὸν φέροντα καλυπτηρίους πλάκας. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ περίπτωσις ἀχρηστευθείσης «δεξαμενῆς» ἢ ἀποθέτου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεξετάθη ἡ οἰκία Γ.

Μικρὰ κλιμαξ 2 βαθμίδων κάθετος πρὸς τὴν περιγραφεῖσαν στενωπὸν ὁδηγεῖ εἰς τὴν οἰκίαν A. Ὁ προσανατολισμὸς τῶν οἰ-

κιῶν δὲν εἶναι ὅμοιος. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κλιμακωτὴ σχεδὸν διαβάθμισις τῶν λελαξευμένων δαπέδων τῶν δωματίων.

Τὰ εὐρήματα ἦσαν ὀλίγα γενικῶς καὶ πτωχά. Μεταξὺ αὐτῶν περιλαμβάνονται οἰκιακῆς χρήσεως ἀγγεῖα τῶν ὑστέρων ἑλληνιστικῶν χρόνων (εἰκ. 116), μικρὸς ἀριθμὸς νομισμάτων τῶν πρώτων ρωμαϊκῶν χρόνων, 2 λίθινα ἀνοικτὰ ἀγγεῖα, χαλκῆ γλυ-

Εἰκ. 116. Ἁγία Παρασκευὴ Μαλεβιζίου. Ἀγγεῖον ἑλληνιστικῶν χρόνων.

φίς, χαλκᾶ θραύσματα διαφόρων ἐργαλείων ὡς καὶ σιδηρᾶ κλειθρα θυρῶν.

Ἡ συνέχισις τῆς ἀρξαμένης ἐρένης κρίνεται σκόπιμος διὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς εἰκόνας τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τὴν τυχὸν σύνδεσιν τοῦ μετὰ τοῦ ΝΔ. τούτου ἀποκαλυφθέντος ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Στυλ. Ἀλεξίου ἑλληνιστικοῦ δημοσίου κτηρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

Δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐξετελέσθησαν κατὰ τὸ 1973 δι' εἰδικῶν συνεργείων αἱ κάτωθι ἐργασίαι στερεώσεις καὶ συντηρήσεως:

I. Εἰς Φ θ ι ὡ τ ι δ α ς Θ ἡ β α ς (Ν. Ἀγγιάλον) ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐφόρου Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Παύλου Λαζαρίδου ἐργασίαι συντηρήσεως εἰς τὰ ἐξῆς παλαιοχριστιανικὰ μνημεῖα:

α. Β α σ ι λ ι κ ῆ ἄ ρ χ ι ε ρ έ ω ς Π έ τ ρ ο υ :

1. Ἐπισκευὴ καὶ ἐπανατοποθέτησις τοῦ ψηφιδωτοῦ πατώματος τοῦ ἐξωνάρθηκος.

2. Ἀποκόλλησις καὶ τοῦ τρίτου ἀπὸ Δυσμῶν διαχώρου τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ νοτίου κλίτους, ἔνθα ἡ ἀνακαινιστικὴ ἐπιγραφή. Ἐπισκευὴ καὶ συντήρησις τῶν ἀποκολληθέντων τριῶν διαχωρῶν πρὸς ἐπανατοποθέτησιν.

3. Κατασκευὴ γεφύρας μετὰ στηθαίου καὶ σιδηροῦ κιγκλιδώματος ὑπεράνω τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ δωματίου III.

4. Μετάθεσις καὶ ἀνακατασκευὴ ἐπὶ ἀσφαλοῦς βάσεως τῆς βορείως τοῦ Ἱεροῦ περιφράξεως.

5. Συγκόλλησις καὶ ἀποκατάστασις πηλίνων ἀγγείων καὶ μαρμαρίνων μελῶν τῆς βασιλικῆς, ὡς θωρακίων, κιόνων, πεσσίσκων κλπ.

β. Β α σ ι λ ι κ ῆ Ἀ γ ί ο υ Δ η μ η τ ρ ί ο υ :

Μετάθεσις τῆς περιφράξεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ διαπλάτυνσις τῆς ὁδοῦ Βόλου - Λαμίας. Κατασκευὴ ἐξ ὀλοκλήρου νέας βάσεως διὰ τὴν ἔδρασιν τοῦ συρματοπλέγματος καὶ ἀνανέωσις τούτου.

II. Εἰς χριστιανικὴν Ἀμφίπολιν ἐγένετο εἰς τὴν βασιλικὴν Β΄ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἀρχιτέκτονος Εὐστ. Στίκα ἡ ἀποκοπὴ τῶν ἀγρίων δένδρων ὡς καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν χωμάτων καὶ λίθων, οἷτινες ἐκάλυπτον τὸν χῶρον.

III. Εἰς Μεσημβρίαν τῆς Θράκης ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπο-

πτείαν τοῦ ἐφόρου Ἄ. Βαβρίτσα καθαρισμὸς τοῦ ἀν. καὶ βορ. τεί-
χους τοῦ περιτειχισμένου οἰκισμοῦ ἐκ τῶν χωμάτων καὶ τῆς
ἀγρίας βλαστήσεως.

IV. Εἰς Κ α σ σ ὡ π η ν Ἡπείρου ἐγένοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ
καθηγ. Σ. Δάκαρη ἐργασίαι καθαρισμοῦ τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώ-
ρου ἐκ τῆς ἀγρίας βλαστήσεως, κυρίως δὲ τοῦ θεάτρου, τῆς ἀγο-
ρᾶς καὶ τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τῆς ἀρχαίας πόλεως.

V. Εἰς Ἡ λ ι δ α ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ ἐφόρου Ν. Για-
λούρη ὁ ἐκ τῶν ριζῶν τῆς γλυκορρίζης καθαρισμὸς τῶν ψηφιδω-
τῶν δαπέδων παλαιοχριστιανικῶν χρόνων τῆς νοτίας Σποῶς, ἅτινα
ἀπεκολλήθησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας.

VI. Εἰς Φ ο υ ρ ν ἰ Ἀ ρ χ α ν ὶ ν Κρήτης ἐγένετο διὰ τοῦ ἀρχι-
τεχνίτου τῆς Ἐταιρείας Χαριλάου Σφακιανᾶκη ἡ στερέωσις τῶν
τοιχωμάτων τῆς εἰσόδου τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΕΞΑΓΟΡΑ ΚΤΗΜΑΤΩΝ

Δι' ἐξαγορὰν κτημάτων ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου χάριν ἀρχαιολογι-
κῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνασκαφῶν διέθεσεν ἐφέτος ἡ Ἀρχαιολογικὴ
Ἐταιρεία τὰ κάτωθι ποσά:

1. Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ κειμένου εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν χῶρον τῶν
Φιλίππων δραχμὰς 45.000.
2. Δι' ἐξαγορὰν ἀγρῶν κειμένων εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Σέσκλου
ἐν συνόλῳ δραχμὰς 84.000.
3. Δι' ἐξαγορὰν ἀγροῦ κειμένου εἰς Φουρνὶ Ἀρχανῶν Κρήτης
δραχμὰς 67.000.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ἡ δημοσιευτικὴ δρᾶσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας συνε-
χίσθη καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1973 ἐποπτεία τῆς Ἐπιτροπῆς Δημοσιευ-
μάτων ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβου-

λίου καθηγητοῦ κ. Ἄν. Ὀρλάνδου, τοῦ Ἀντιπροέδρου καθηγητοῦ κ. Νικ. Κοντολέοντος καὶ τοῦ Συμβούλου κ. Βασ. Καλλιπολίτη διὰ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων αὐτῆς, τὸ ὁποῖον ἐλειτούργησεν ὑπὸ νέαν σύνθεσιν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς πτυχιούχου τῆς Ἀρχαιολογίας κ. Μαρίας Ἀ. Γαβρίλη.

Π ε ρ ι ο δ ι κ ᾶ Δ η μ ο σ ι ε ὑ μ α τ α

α) Συνεχίσθη καὶ ἐπερατώθη κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου ΠΑΕ 1971.

β) ἤρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου ΠΑΕ 1972.

γ) Ἐξετυπώθη κατὰ μέγα μέρος ἡ ΑΕ 1973.

« Β ι β λ ι ο θ ῆ κ η τ ῆ ς ἐ ν Ἀ θ ῆ ν α ι ς Ἀ ρ χ α ι ο λ ο γ ι κ ῆ ς Ἑ τ α ι ρ ε ί α ς »

α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ ὑπ' ἀριθμ. 76 βιβλίον τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀρ. Πασαδαίου, Ὁ κεραμοπλαστικὸς διάκοσμος τῶν βυζαντινῶν μνημείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη ἡ ὑπ' ἀριθμ. 77 ἐναίσιμος διατριβὴ τῆς Ἀγγελικῆς Πιερίδου, Ὁ Πρωτογεωμετρικὸς ρυθμὸς ἐν Κύπρῳ.

γ) Ἐξετυπώθη τὸ Λεύκωμα ἐγχρώμων Πινάκων καὶ Σχεδίων τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου Θήρας τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, εἰς χωριστὰ τεύχη ἀγγλιστί καὶ ἑλληνιστί, ὑπὸ τὸν τίτλον Thera VI καὶ Θήρα VI ἀντιστοίχως.

δ) Ἐξετυπώθη τὸ ἕκτον περὶ τῶν ἀνασκαφῶν Ἀκρωτηρίου Θήρας τεῦχος Thera VI τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φοράν θὰ κυκλοφορήσῃ καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ἰδιαιτέρον τεῦχος ὑπὸ τὸν τίτλον Θήρα VI.

Ἐξ ἄλλου ἀνετυπώθησαν φωτομηχανικῶς τὰ ἐξῆς ἐξαντληθέντα βιβλία: α) τὰ τεύχη Thera III, IV καὶ V τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου, β) ὁ Α' τόμος τοῦ βιβλίου, Ἡ ξυλόστεγος παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τῆς μεσογειακῆς λεκάνης, τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου (ἀρ. 36 τῆς «Βιβλιοθήκης») καὶ γ) τὸ βιβλίον Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890 τῶν Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου (ἀρ. 13 τῆς «Βιβλιοθήκης»).

« Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος »

Περατοῦται ὁσονούπω ἡ ἐκτύπωσις τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Ν. Πλάτωνος, Ζάκρος, τὸ νέον μινωικὸν ἀνάκτορον.

« Φωτομηχανικαὶ ἀνατυπώσεις ἄλλων συγγραμμάτων »

Παραχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν Ἑταιρείαν, ἀνετυπώθη καὶ ἐκυκλοφορήθη τὸ πρῶτον βιβλίον τῆς νεοἰδρυθείσης ταύτης σειρᾶς « Ἡ Μοναστηριακὴ Ἀρχιτεκτονικὴ » τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀ. Κ. Ὁρλάνδου.

Τέλος ἐξετυπώθη τὸ ἀνά χειρὰς τεῦχος τοῦ Ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1973.

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἐδαπάνησεν ἡ Ἑταιρεία τὸ ποσὸν τῶν 2.489.612 δραχμῶν.

Κατὰ τὸ 1973 εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας τόμοι ἐν ὄλῳ 1344, ἐξ ὧν 927 ἐξ ἀγορᾶς, 273 ἐξ ἀνταλλαγῆς καὶ 144 ἐκ δωρεᾶς.

Ἐπελήφθη ἐπίσης ἡ Ἑταιρεία δι' εἰδικοῦ συνεργείου τῆς ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως αὐτῆς περαιτέρω συντάξεως βιβλιογραφίας τῶν Μονῶν τῆς Ἑλλάδος.

Κατόπιν ἀποφάσεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἡ Ἑταιρεία ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῆς τὴν ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλλάδος συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐν διεθνῇ συνεργασίᾳ ἀναληφθεῖσαν ἔκδοσιν « Εἰκονογραφικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κλασσικῆς Μυθολογίας » (Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae). Οὕτω ἤρχισεν, ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ Ἀντιπροέδρου κ. Ν. Μ. Κοντολέοντος, ἡ ἀποδελτίωσις, δι' εἰδικοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ, τῶν ἐφ' οἰωνδήποτε ἐν Ἑλλάδι μνημείων τῆς ἀρχαίας τέχνης ὑπαρχουσῶν μυθολογικῶν παραστάσεων διὰ τὴν δημιουργίαν μεγάλης χρησιμότητος ἑλληνικοῦ Ἀρχείου.

Ἦλθεν ἀρωγὸς ἡ Ἑταιρεία εἰς τοὺς ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων κ. Ἰωάννην Τζεδάκην διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 4.700 δραχ. δι' ἑξοδα

μεταβάσεως εἰς Ἀγγλίαν χάριν σπουδῶν καὶ ἐπιστροφῆς του καὶ εἰς τὴν κ. Ἰουλίαν Βοκοτοπούλου διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 5.000 δρχ. δι' ἐπίσκεψιν Μουσείων τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἐνίσχυσεν οἰκονομικῶς ἡ Ἐταιρεία διαφόρους ἐπιστημονικοὺς ὀργανισμοὺς διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν των διὰ χρηματικοῦ ποσοῦ 200.000 δρχ. ἐν συνόλῳ κατανεμομένου ὡς ἐξῆς: εἰς τὴν Ἐταιρείαν Βυζαντινῶν Σπουδῶν 30.000, εἰς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐταιρείαν 30.000, εἰς τὴν Λαογραφικὴν Ἐταιρείαν 30.000, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐταιρείαν 40.000, εἰς τὸ Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν 30.000, εἰς τὴν Ἐταιρείαν Κυκλαδικῶν Μελετῶν 20.000, εἰς τὴν Ἐταιρείαν Ἱστορικῶν Σπουδῶν Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ 20.000.

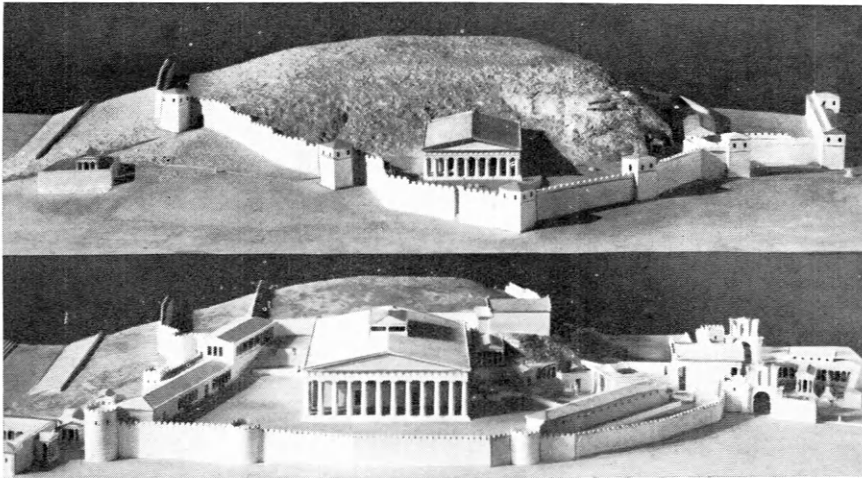
Ἐνίσχυσεν ἐπίσης ἡ Ἐταιρεία τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Μουσείων τοῦ Κράτους οὐ μόνον διὰ τῶν ἐκδόσεων αὐτῆς ἀλλὰ καὶ δι' ἀγορᾶς εἰδικῶν συγγραμμάτων ὡς καὶ διὰ τῆς δαπάνης σταχώσεως αὐτῶν.

Εἰς τὸν ξενῶνα τῆς Ἐταιρείας ἐφιλοξενήθησαν οἱ κάτωθι Ἕλληνες ἔφοροι καὶ ἐπιμεληταὶ ἀρχαιοτήτων, ὡς καὶ οἱ κάτωθι ἀλλοδαποὶ καθηγηταὶ καὶ σπουδασταὶ τῆς Ἀρχαιολογίας. Ἕλληνες: Χρ. Χρήστου, Εὐγ. Λεβεντοπούλου-Γιούρη, Αἰκ. Ρωμιοπούλου, Δέσποινα Χατζῆ, Εὐτ. Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου, Χάϊδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Παναγιώτα Ἀτζακᾶ, Ἰ. Τουράτσογλου, Δ. Τριαντάφυλλος, Κ. Τσάκος, Κ. Γαλλῆς, Ἡλ. Τσιριβάκος, Θ. Παζαράς, Χ. Μπακιρτζῆς, Χ. Πέννας. Ἕλληνες ἐκ τοῦ Ἐξωτερικοῦ: Ὁ ἐταῖρος Ἀρ. Πασαδαῖος. Ἀλλοδαποί: Ἐκ Ρουμανίας, ἡ γραμματεὺς τοῦ Ἀρχαιολ. Ἰνστιτούτου Cal. Calomiri, ὁ καθηγητῆς καὶ ἡ κ. D. Pipidi, ὁ καθηγητῆς Haralambie Mihaescu. Ἐκ Γιουγκοσλαβίας, ἡ βοηθὸς ἑδρας Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας Marija Suput.

Τέλος παρεχώρησεν ἡ Ἐταιρεία δωρεὰν τὴν μεγάλην αἴθουσαν αὐτῆς εἰς κρατικὰς ὑπηρεσίας χάριν διαλέξεων πρὸς κοινωφελεῖς σκοποῦς.

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

Πλήν τῶν ἀνασκαφῶν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἐφρόντισε καὶ νὰ ἐφοδιάσῃ τὸ Μουσεῖον Ἐλευσῖνος διὰ δύο γυψίνων προπλάσμάτων (εἰκ. 117) ὑπὸ κλίμακα 1:200 κατασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ τεχνίτου Χρ. Μαμμέλη τῇ ἀμέσῳ ἐποπτεία καὶ καθοδηγήσει τοῦ ἀρχαιολόγου - ἀρχιτέκτονος Ἰω. Τραυλοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν (εἰκ. 117, ἄνω) εἰκονίζει ἀναπαράστασιν τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἐλευσῖνος κατὰ τοὺς πεισιστρατεῖους χρόνους, τὸ δὲ ἄλλο (εἰκ. 117, κάτω) ἀναπαράστασιν τοῦ αὐτοῦ Ἱεροῦ περὶ τὰ μέσσα τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος μὲ ἀποψιν ὁμοίως ἐξ Ἀνατολῶν. Τὰ προπλάσματα ταῦτα, τοποθετηθέντα ἐντὸς εἰδικῶν ὑαλίνων προθηκῶν, κοσμοῦσιν ἤδη τὸ Μουσεῖον Ἐλευσῖνος.

Εἰκ. 117. Προπλάσματα τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἐλευσῖνος κατὰ σχέδια Ἰω. Τραυλοῦ.
Ἄνω: πεισιστρατεῖων χρόνων· κάτω: 2ου μ.Χ. αἰῶνος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Πρόλογος	5-6
Α'. Ἀνασκαφαί	
1. Μοσχᾶτον	7-10
2. Τάναγρα	11-14
3. Σέσκλον	14-20
4. Φθιώτιδες Θῆβαι (Νέα Ἀγγίαλος)	21-27
5. Ἀμφίπολις (Χριστιανική)	27-38
6. Ἀμφίπολις (Ἀρχαία)	39-44
7. Φίλιπποι	44-50
8. Μεσημβρία	50-58
9. Θράκη	58-61
10. Δωδώνη	61-66
11. Μυκῆναι	66-79
12. Μεσσήνη	79-82
13. Ἡλις	82-92
14. Θήρα. Ἀκρωτήρι	92-97
15. Θήρα. Σελλάδα	97-100
16. Ρόδος	101-104
17. Κρήτη. Ζάκρος	104-111
18. Κρήτη. Ἀρχάνες	111-118
19. Κρήτη. Σύμη Βιάννου	118-123
20. Περισυλλογή. Κρήτη, Ἀγ. Πελαγία Μαλεβιζίου	123-125
Β'. Ἐργασίαι συντηρήσεως ἀρχαίων	126-127
Γ'. Ἐξαγορά κτημάτων	127
Δ'. Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	127-130

